

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra klasické filologie

**Interference nábožensko-filosofických systémů indického
subkontinentu a starověkého Řecka v oblasti Baktrie po
výpravě Alexandra Velikého**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Patrik Kaňa

Vedoucí práce: PhDr. Jan Janoušek, Ph.D.

Olomouc 2018

PALACKY UNIVERSITY OLOMOUC

FACULTY OF ARTS

Department of Classical Philology

**The Interference of Religious-Philosophical Systems of the
Indian Subcontinent and Ancient Greece in the Region of
Bactria after Campaign of Alexander the Great**

MASTER THESIS

Bc. Patrik Kaňa

Supervisor: PhDr. Jan Janoušek, Ph.D.

Olomouc 2018

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracoval samostatně s použitím odborné literatury a pramenů, které jsou řádně citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury a pramenů. Nebylo tak porušeno práv třetích osob.

V Olomouci dne 16.5.2018.

Podpis

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval dr. Janouškovi, vedoucímu práce, doc. Kysučanovi a své rodině za nesmírnou trpělivost, kterou ještě stále se mnou mají. Jsou mi velkým zdrojem inspirace!

OBSAH

Úvod.....	6
První styky se zemí gymnosofistů	15
Ašóka a Řekové	28
Votivní nápisy Řeků	39
Literatura indické provenience	55
Milindapañha.....	56
Mahāvamsa, Dípavamsa	73
Mincovní památky	80
Úvaha o sociálně-ekonomických podmínkách	89
Závěr	94
Resumé.....	98
Appendices.....	100
Seznam pramenů a literatury	111
Seznam použitých příloh	120

ÚVOD

„Apud Gymnosophistas Indiae, quasi per manus, hujus opinionis auctoritas traditur, quod Buddam principem dogmatis eorum, e latere suo virgo generarit.“¹

sv. Jeroným

Tento úryvek z díla *Adversus Iovinianum* sv. Jeronýma nám dokazuje, že Buddhovo jméno a příběh jeho zrození byl více či méně ve středomořském latinském prostředí známý, dle ukázky se dá soudit minimálně za života tohoto světce. Nelze nepředpokládat, že by se filozofické proudy a náboženské myšlenky za staletí nešířily po cestách, jež se křížovaly napříč kontinenty a které byly využívány pro účely obchodní, vojenské a dobrodružné. Avšak jak říká Braudel, kulturní vliv přicházel v malých dávkách, opožděným délkou a namáhavostí cest, jež museli putující urazit; lze tedy usuzovat, že již tehdy byly ony dávky, pouhým dědictvím zaniklého světa – stejně jako nás zasahuje světlo zaniklých hvězd.² Ty nejvýznamnější a nejdramatičtější kontakty mezi civilizacemi se děly při dobývání nepřátelského území, třebaže se jednalo o násilné, krátké a mnohdy nesouvislé kontakty. K přenosu myšlenek mezi nimi docházelo a dochází po celou dobu historie lidstva, ať již s významnějším zásahem do kulturní základny a hodnot jednotlivé civilizace, či nikoliv.

Proto cílem této diplomové práce bude popsat jedinečné setkání, jež v dějinách nemělo obdoby a dodnes zůstává poměrně nepopsané. Jak již barokní název práce napovídá, středobodem je interference, jež nastala po výpravě Alexandra Makedonského v oblasti indického subkontinentu a přiléhajících regionech, neboť zde zanechal mnohé řecké posádky, jež se následně ujaly vlády nad autochtonním, indickým a íránským obyvatelstvem. Touto výpravou došlo ke styku dvou civilizací, řecké a

---

¹EUSEBIUS HIERONYMUS: *Adversus Iovinianum*. Dostupné online: http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0347-0420,_Hieronymus,_Adversus_Iovinianum_Libri_Duo,_MLT.pdf [cit. 10.5.2018] (latina)

²BRAUDEL, Fernand: *On History*. Chicago 1980, s. 14.

indické, v jejichž případě se jednalo o první vzájemnou geografickou proximitu. Třebaže byly od sebe geograficky vzdálené, nalzáme určitou intelektuální reciprocitu. Onou intelektuální reciprocitou mám na mysli příkladu Pýthagora a Siddhárthy Gautamy, jejichž cíle, víra a snad i praktiky jsou si navzájem poměrně podobné, až by se dalo uvažovat o inspiraci ze stejného zdroje. Je zcela zřetelné, že v případě těchto dvou současníků nedošlo ke sdílení společných myšlenek pro geografickou vzdálenost.³

Samotný pojem civilizace nás ukotvuje v daném časovém i geografickém prostoru. Pojem civilizace, v našem případě se neobávám jej spojit s pojmem kultura, se vztahuje k celkovému způsobu života národa či národů, kteří sdílí společné hodnoty, normy, instituce a způsob navyklého myšlení, stává se souborem kulturních vlastností a fenoménů.⁴ Samotné vymezování se vůči ostatním kulturním celkům na podkladě jazyka, náboženství a způsobu života nalzáme již u Hérodota. Sám Huntington udává, že ze všech prvků, objektivně definujících civilizaci, je náboženství tím nejdůležitějším.⁵ Neboť jsou to právě velké náboženské systémy, na nichž spočívají doposud přeživší civilizace – islámská, křesťanská, konfuciánská a hinduistická.⁶ V rámci Huntingtonovy klasifikace civilizací se objevuje i buddhistická, třebaže má vůči ní vyhrady, neboť toto učení nedokázalo přežít v zemi svého původu a došlo k jeho rozdělení na dvě, resp. tři větve, které se od sebe kulturně liší.⁷

Mým hlavním zájmem je především sledovat prolínání indických nábožensko-filosofických systémů, v tomto případě učení Buddhy Šákjamuního, Siddhárthy Gautamy, jenž žil v 6. století př. n. l., s řeckým systémem, kulturou, civilizací. Samotná řecká kultura je reprezentována příchozím řeckým obyvatelstvem na asijské území, které bylo zprvu tvořeno hlavně řeckými vojáky a následovně i civilním obyvatelstvem. Ti soustavně přicházeli z evropských oblastí na území dobytá a opanovaná Alexandrem Makedonským a jeho následníky ve 4. a 3. století př. n. l.⁸

V oblasti geografického horizontu se bude práce pohybovat na území historické *Baktrie*. Ta se nacházela severně od pohoří Hindúkuš v dnešním Afghánistánu s mírnými přesahy na území Tádžikistánu a Turkmenistánu. Jejím hlavním centrem bylo

---

³TOYNBEE, Arnold: *Lidstvo a matka Země. Výprávění o dějinách světa*. Praha 2001, s. 183.

⁴HUNTINGTON, P. Samuel: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řád*. Praha 2001, s. 33.

⁵Ibid.

⁶DAWSON, Christopher: *The dynamics of world history*. Wilmington 2002, s. 128.

⁷Míněna théraváda, mahájána a vadžrajána. In: HUNTINGTON, P. Samuel: *op. cit.*, s. 41.

⁸TARN, W. W.: *The Greeks in Bactria and India*. Cambridge 2010, s. 118.

město Baktra, dnešní Balkh, a hlavním vodním tokem řeka Amu-Darja, antický Óxos.⁹ Současně se v této oblasti také nachází dnes velmi významné archeologické naleziště Aj Chanúm, v antice snad *Alexandria Óxiané*.¹⁰ Z afghánských regionů pro nás významných, nacházejících se jižně od Hindúkuše, je to také *Paropamisos*, na jehož území se nacházely *Alexandria Kápiší*, dnes Bagram, a Kabura neboli Kábul. Dále je to území *Gandhary*, jež proslulo svým významem pro buddhistické umění, ale též v současné době v souvislosti se zničením obřích Buddhových soch v Bamjánu. Gandhára je situována v povodí řeky Kábul při východní hranici s Indií. Nacházejí se zde města Pešávar, dřívější Parušapura, a významná Takšašila, dnešní Sirkap, v dnešním Pákistánu.¹¹ Z oblastí dnešní Indie se bude jednat o stát Paňdžáb, kde byla řecká přítomnost znatelná.

Z hlediska chronologického bude práce vymezena dobou výpravy Alexandra Makedonského, protože lze říci, že se jedná o první kontakty s cizím prostředím a jeho socio-kulturním nastavením. Středem zájmu práce bude období řecko-baktrijských králů, již vládli přibližně v době od poloviny 3. století do poloviny 2. st. př. n. l., a následné panování indo-řeckých vládců, jejichž území bylo v důsledku nastalé geopolitické situace posunuto jižněji pod pohoří Hindúkuš. Indo-řečtí panovníci si udrželi moc přibližně do konce 1. století př. n. l., třebaže je obtížné určit jasnou časovou mez jejich vlády, jelikož jsme odkázáni na dosavadní omezené archeologické prameny. Samozřejmě v některých případech se bude jednat o přesahy i do našeho letopočtu, protože nelze předpokládat, že by se řecký živel a řecký vliv a povědomí o něm z indického světa vytratily poté, co byla tato území dobyta kmeny Skythů a později kočovnými Jüe-č'ii.

Popsání vzájemné kulturní interakce ve vymezeném časovém a geografickém prostoru, jak jsem vytyčil výše, se bude dít na podkladě důkladné analýzy pramenné základny rozličných druhů dokumentů za doprovodu široké palety sekundární literatury. Exkluzivita tématu, jež v české odborné literatuře nemá doposud zastoupení, ovšem s sebou přináší různá úskalí. Třebaže nalézáme různorodé prameny k tomuto tématu, práci ztěžuje v první řadě faktická nedostupnost jednotlivých monografií, které vycházejí

---

⁹MAŠEK, Michal: Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí. Praha 2010, s. 17.

¹⁰Ibid.

¹¹Ibid.

mnohdy nízkým nákladem, a proto je obtížné se k nim dostat či si je obstarat. Hlavním metodologickým východiskem práce bude komparace jednotlivých dochovaných pramenů, podle nichž je práce také dělena na jednotlivé kapitoly.

Na první dojem by se mohlo zdát, že se ocitáme na *terra incognita* historie, ale není tomu tak. Již od antických autorů máme zprávy o vzdálené baktrijské zemi, kde zapustili své kořeny i Řekové. Exaktní výzkum historie řecko-baktrijských a indořeckých království přichází až s rozvojem historické a archeologické vědy v 19. a následném 20. století, třebaže zájem můžeme vysledovat již dříve v pozoruhodném díle Theophila Sigefrida Bayera *Historia regni Graecorum Bactriani in qua simul Graecarum in India coloniarum vetus memoria explicatur* z roku 1738. Na počátku 20. století se zájem o Baktrii a její dějiny zvýšil, především díky překladům důležitých pramenů uskutečněných v předcházejícím století. Díky tomu mohla vzniknout klasická díla jako Rawlinsonova *Bactria, The History of Forgotten Empire* nebo Banerjeeova práce *Hellenism in Ancient India*. Tyto práce s postupem času ztrácely na aktuálnosti a revize se jim dostalo až v 2. polovině 20. století především výbornými publikacemi Narainova *The Indo-Greeks* a *The Greeks in Bactria and India* od Williama Tarna, které svou komplexností doposud nebyly, dle mého soudu, překonány, a proto si z nich dovoluji v mnohých oblastech baktrijské a indické historie čerpat.

K správnému popsání a uchopení dané problematiky se však musím obrátit k pramenné základně. Pro první kapitolu, *První styky se zemí gymnosofistů*, je především zásadní Megasthenova zpráva *Indika*, která obsahuje cenné a jedinečné informace o náboženském a společenském životě tehdejší Indie. Můžeme-li říci, že v některých pasážích se obrací a snad i čerpá ze zpráv svých předchůdců, v případě popisu indické společnosti a jejího kulturního života se tak dít nemohlo, neboť byl prvním, o kterém víme, že osobně Indii navštívil a podal o ní svědectví.¹² Dílo se nám jako celek nezachovalo, ale jednotlivé fragmenty a citace nalézáme u pozdějších antických autorů. Tyto fragmenty byly sebrány dr. Schwanbeckem a vydány pod názvem *Megasthenis Indica* roku 1846. Schwanbeckova práce byla McCrindlem o 30 let později přeložena do angličtiny jako *Ancient India as Described by Megasthenes and Arrian. Translated and edited by J. W. McCrindle* a opatřena komentářem. S tímto překladem budu nadále ve své práci pracovat.

---

¹²BROWN, S. T.: *The Reliability of Megasthenes*. The American Journal of Philology, 76, 1955, s. 32.

Dalším nezanedbatelným zdrojem informací ohledně putování Alexandra Velikého po asijských oblastech je dílo *Tažení Alexandra Velikého*, v překladu Jaromíra Bělského. Tento český text budu primárně užívat v doprovodu řeckých originálů *Indika* a *Anabasis Alexandru*, vědom si toho, že Arriánovo dílo je především komparativní, neboť v mnohých situacích se jeho autority, z nichž čerpá, rozcházejí a sám se nemůže rozhodnout o jejich správnosti a uvádí v mnoha pasážích své stanovisko, které považuje za nejvíce spolehlivé.¹³ Ze zdrojů jeho práce, z nichž rovněž vycházím, jsou nejvýznamnější Ptolemaios a Aristobulos společně s Nearchem, Megasthenem a Eratosthénem.¹⁴

Tyto dva základní zdroje informací doplňují zmínky ve Filostratově *Životě Apollónia z Tyany* a *Šlehy a úsměvy* od Lúkiána, kde se nalézají odkazy na spojení řeckých mytologických postav s indickým územím. Naopak Hérodotos a jeho *Dějiny* poslouží k prvním zmínkám o Baktrii jako perské satrapii. Mezi neméně důležité zdroje náležejí Strabónova *Geógrafika*, v nichž se nacházejí pro nás relevantní informace o samotné Indii a jejích mudrcích s popisem společnosti.

V druhé kapitole, jejíž název zní *Ašóka a Řekové*, je rozebrána jedna z nejvýznamnějších etap indických dějin, tj. panování maurjského vládce Ašóky. Tomu se podařilo jako jednomu z prvních v indické historii sjednotit skoro celý indický subkontinent pod svou vládu, během níž aktivně podporoval toleranci mezi různými náboženskými skupinami a sám se zasadil o šíření buddhistického učení nejen ve své zemi, ale také v okolních oblastech pomocí skalních nápisů. O maurjské vládě máme jistou reflexi i u antických spisovatelů, mezi nimiž vyniká Justinus se svými *44 knihami Filippských dějin*, Plinius Starší a jeho *Naturalis Historia* a Kléméns z Alexandrie se

---

¹³STEELE, R. B.: *The Method of Arrian in the Anabasis*. Classical Philology, vol. 14, 1919, no. 2, s. 154ff.

¹⁴HAMMOND, N. G. L.: *The Speeches in Arrian's Indica and Anabasis*. The Classical Quarterly, vol. 49, 1999, no. 1, s. 240. Ohledně zvolení jeho zdrojů: „και ὁ ἐκπεριπλεύσας τῆς μεγάλης θαλάσσης τὸ κατ' Ἰνδοῦς Νέαρχος, ἐπὶ δὲ ὅσα Μεγασθένης τε καὶ Ἐρατοσθένης, δοκίμω ἄνδρε, ξυνεγραψάτην, καὶ νόμιμα ἅττα Ἰνδοῖς ἐστί καὶ εἰ δὴ τίνα ἄτοπα ζῆα αὐτόθι φύεται καὶ τὸν παράπλουν αὐτὸν τῆς ἔξω θαλάσσης“
ARRIÁNOS: *Anabasis*, V. 5. 1. Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0530%3Abook%3D5%3Achapter%3D5%3Asection%3D1> [cit. 10.5.2018]

svým spisem *Stromata*. Objevují se v nich útržkovité zprávy o maurjských vládcích a diplomatických stycích, jež vedli se svými středoevropskými současníky. Zásadním pramenem této kapitoly jsou skalní nápisy, edikty, jež se nám dochovaly v řečtině a aramejštině. Z tohoto důvodu jsem sáhl po edicích de Rossiho *Iscrizioni dello estremo oriente greco* a Senově a Chatterjiově edici *Asoka's Edicts*. Druhým významným pramenem, vztahujícím se k osobnosti tohoto významného indického panovníka, jehož hlavice ze Sárnáthu tvoří dnešní státní znak Indie, je sanskrtská legenda *Asokāvadāna*. Z důvodu absence znalosti sanskrtského jazyka jsem užil Strongova anglického překladu *The Legend of King Asoka. A Study and Translation of Asokāvadāna*. Pomocí těchto pramenů bych rád demonstroval šíření buddhismu až na řecká území.

Ve třetí kapitole nazvané *Votivní nápisy Řeků*, počínající Ovidiovým citátem - „*Ista dei vox est: deus est in pectore nostra*“, bych rád zmapoval řecké pamětihodnosti nalezené na asijském území, které se vážou k Buddhově nauce a jeho společenství. Jelikož nemáme příliš dochovaného materiálu, hlavními prameny v tomto případě jsou epigrafické památky, které se nám zachovaly na rozličných místech Indie. Především cenné jsou památky z buddhistických jeskynních klášterních komplexů. K popsání jednotlivých textů jsem užil Sharmovy monografie *Reh Inscription of Menander and the Indo-Greek Invasion of the Gangā Valley*, jež nám přibližuje, jak je patrné z názvu, nápis z doby krále Menandra z Reh. Další prací je Konowa edice *Corpus Inscriptionum Indicarum. Vol. II, pt. I. Kharoṣṭhī Inscriptions with the exception of those of Asoka*, v níž je publikován nápis meridarcha Theüdora. Pro nápisy z jeskynních komplexů Karla, Junnar a Nasik jsou důležité práce, ve kterých se nalézají podrobně vypsané jednotlivé nápisy, *Epigraphia Indica and Record of the Archaeological Survey of India* od Krishny a Hiranandy Sastri či Burgessův *Archeological Survey of Western India a Epigraphia Indica, vol. II*. Velmi přínosnou se stala také Karttunenova monografie *Yonas and Yavanas in Indian Literature*, v níž se objevují a jsou shrnuty nejnovější objevy a poznatky týkající se Řeků a jejich nápisů v Indii.

Ke správné komparaci pramenů a k dobrání se kýženého výsledku je potřeba zabývat se i literaturou vzniknuvší v Indii a zjistit, zdali se i v ní nenacházejí podstatné reference týkající se kontaktů mezi buddhismem a příchozími Řeky. Tímto tématem se zabývá kapitola čtvrtá, *Literatura indické provenience*. Kapitola samotnou jsem rozdělil na dvě podkapitoly.

První se věnuje dílu *Milindapañha*, neboť se jedná o výjimečný fenomén a neocenitelný zdroj pro tuto práci. Samotné dílo, v Miltnerově překladu jako *Otázky Milindovy*, popisuje disputaci indo-řeckého krále Menandra s buddhistickým mnichem a asketou Nágasénou. O králi samotném nacházíme zmínku i u Strabóna a Plútarcha, u něž se objevuje zpráva o jeho smrti a rozdělení jeho ostatků mezi městy. Pro práci s originálním pálijským textem jsem užil edice Trencknerovy *The Milindapañho, being Dialogues between King Milinda and the Buddhist Sage Nāgasena. The Pāli Text*. Nápomocným s pálijským textem mi byl von Hinüber a jeho *A Handbook of Pāli Literature*. Zevrubněji jsem ovšem pracoval s anglickými překlady od Davidse *The Questions of King Milinda* a od ctihodného Bhikkhu Pesaly *The Questions of King Milinda*, u nichž se nalézají velmi hodnotné úvodní komentáře k tomuto dílu. Miltnerův překlad, *Otázky Milindovy*, ačkoliv jej v některých případech také cituji, jsem užíval v menší míře, neboť mi připadal oproti anglickým překladům zkrácený a pro mé účely nevyhovující. Na závěr této podkapitoly je umístěn exkurs týkající se zmínky u tibetského historika lamy Táránáthy v jeho díle, jehož název v anglickém překladu od lamy Chimpy zní *History of Buddhism in India*.

Ve druhé podkapitole s názvem *Mahāvamsa a Dípavamsa* jsou zobrazena díla pozdějšího data, jež vznikla až v 4. století n. l. na území Srí Lanky. V kronikách jsou reflektovány dějiny theravádského buddhismu a etablace víry v Buddhu. Vybral jsem je proto, že se v nich objevují reference na řecké obyvatelstvo, což by tak mohlo přispět k lepšímu pochopení fenoménu, jenž se na území Indie, která se vyznačovala velkou etnickou různorodostí, odehrál. V případě kroniky Dípavamsa jsem užil edice a simultánního anglického překladu *The Dípavamsa: An Ancient Buddhist Historical Record* od Olbdenberga. U Mahāvamsy jsem sáh anglického překladu Geigerova *The Mahāvamsa or The Great Chronicle of Ceylon*. Bohužel musím konstatovat, že se mi nepodařilo sehnat pálijskou edici transkribovaného originálního textu, z toho důvodu jsem k citaci užil již zmíněné dílo Karttunenovo, kde se nachází jednotlivé pálijské úryvky.

Poslední kapitola, v níž bezprostředně popisuji dochovaný materiál, je příhodně nazvána *Mincovní památky*. Dle názvu lze usuzovat, že se jedná o vybrané mincovní nálezy, které by svým portrétem mincovního pána či ochranného božstva za doprovodu užitých titulatury mohly být vodítkem k dosažení odpovědi na vyvstalé otázky. Mincovní nálezy jsou nejdůležitějším pramenem v historii řecko-baktrijských a indo-řeckých

panovníků, protože na základě jejich nálezů nebyl tento výřez společných euroasijských dějin zapomenut. Díky svému informativnímu významu jsou nápomocné v oblasti ekonomické, sociální, politické i náboženské. Za zcela zásadní počín v české literatuře považují Maškovu *Encyklopedii řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*, v níž je s přehledností a komplexností zpracován dochovaný mincovní materiál s užitím moderní literatury a nástinem diskuzí, jež se okolo mincí řecko-baktrijského původu vedly či vedou. Jak říká sám Mašek, jedná se především o souhrn nejnovějších poznatků a teorií k této problematice.¹⁵ S tímto vědomím také přistupuji ke zmíněné publikaci, jež mi je východiskem pro práci s mincovním materiálem.

Na závěr jsem si dovolil kapitolu - *Úvaha o sociálně-ekonomických podmínkách*. V ní se snažím zachytit sociální a ekonomické podmínky, do kterých se příchozí Řekové dostali a které určovaly jejich následné působení mezi místním obyvatelstvem a vládnoucí řeckou vrstvou. Domnívám se, že především příhodná ekonomická situace a vhodné společenské nastavení mohlo vést k sblížení, ba dokonce k postupné asimilaci obou vrstev.

Původním záměrem práce byla také kapitola věnující se umění. Význačný projev řeckého vlivu a jeho působení na buddhismus se totiž odehrával skrze umění a umělecké předměty dedikované boddhisatvům a buddhům, které vykazují zřetelné řecké vlivy a motivy. Zde se jedná především o zaměření na gandhárskou uměleckou školu. Gandhárská škola měla údajně přispět průlomovým počinem v dějinách do té doby anikonického buddhismu, totiž zobrazením Buddhy Šákjamuniho v lidské podobě. Avšak tato hypotéza je v posledních letech zpochybňována, např. v článku Aldrovandiové a Hiratové *Buddhism, Pax Kushana and Greco-Roman motifs: pattern and purpose in Gandharan iconography*, kde se na podkladě statistických údajů uvádějí důvody odmítnutí vlivu řeckého umění a jeho antropomorfního pojetí. Tato myšlenka již byla prvně prezentována roku 1927 v Coomaraswamiho článku *The Origin of the Buddha Image*, jenž reagoval na práci Alfreda Fouchera *L'Origine greque de l'image du Boudha*, ve kterém prvně vyjádřil tezi o řeckém původu zobrazování Buddhy. V gandhárském umění se často objevuje také spojení s řeckým bohem Dionýsem a jeho kultem. K tomuto tématu odkazují na důkladnou diplomovou práci Kateřiny Svobodové

---

¹⁵MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*. Praha 2010, s. 12.

Vznik a vývoj zobrazení Buddhy a bódhisattvy v gandhárském umění, v níž přehledně a komplexně rozebírá fenomén lidského zobrazení Buddhy v souvislosti gandhárské a mathurské školy a nabízí rozličné přístupy a teorie k tomuto tématu.

Za pomoci těchto užitých pramenů, představené kompozice diplomové práce a její metodologie se pokusím objasnit a najít odpověď na směrodatnou otázku, zdali skutečně v rámci asimilace Řeků na „dobytych“ územích, jež opanovávali skoro po tři staletí, došlo k přijetí buddhismu u řecké populace.

V samotném závěru práce se nachází sekce *Appendices*, v nichž se nalézají mapy, jednotlivé ilustrace mincovních a epigrafických nálezů, které mají sloužit čtenáři pro lepší orientaci v dané látce.

PRVNÍ STYKY SE ZEMÍ GYMNOSOFISTŮ

V této kapitole bych se rád zaměřil na první příchozí Řeky do oblasti indického subkontinentu a přilehlých oblastí tak, jak nás o tom zpravují antické zdroje. Z pohledu řecké literatury se nejstarší zlomkovité zprávy o indickém subkontinentu objevují již v 5. stol. př. n. l. Mezi prvními, o nichž víme, že se o Indii zmiňují, jsou milétský aristokrat a zakladatel popisného zeměpisu Hekataios ve svém díle *Periégesis*¹⁶ a Skylax z Kárie, který se ve službách perského krále Dáreia I. měl dostat až k ústí Indu, jak je popsáno v bohužel do dnešních dní nedochovaném díle *Periplús*.¹⁷ Mezi dalšími nelze opomenout Ktésia z Knidu s jeho pojednáním *Indika*¹⁸ nebo Hérodotův spis *Historiés apodexis*, který chápal vývoj světa jako konfrontaci východu s helénskými tradicemi. Tento koncept se nachází již u Hekataia.¹⁹ Pro nás však budou zásadní v následující kapitole Megasthenés a jeho *Indika* společně s Arriánem z Níkomédie, jenž měl taktéž napsat *Indiku* a *Anabasis Alexandru*.

První jmenovaný měl být vyslancem Seleuka I.²⁰ na dvoře Čandraguptově (Σανδρόκοττος) v Patáliputře (Παλίμθορα).²¹ Jeho popis, třebaže se nám dochoval pouze fragmentárně u ostatních autorů, je považován za jeden z nejpodrobnějších a poměrně přesných.²² Mnozí badatelé se pozastavují nad samotným působením Megasthénéa v Indii. Od Arriána se dovídáme, že žil na dvoře satrapy Sybirtia a často

---

¹⁶SVOBODA, Ludvík (ed.): *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha 1974, s. 224.

¹⁷Ibid., s. 564.

¹⁸Toto dílo, které se nám dochovalo pouze v podobě výtahu u Fótia, jako první mělo obšírněji mapovat historii indo-iránského prostoru, avšak Ktésias si měl počínat bez značné dávky kritičnosti a objevují se u něj mnohé fantaskní pověry a vyprávění. In: RAWLINSON, G. H.: *Bactria. The History of a Forgotten Empire*. London 1912, s. XV.

¹⁹SVOBODA: *op. cit.*, s. 231.

²⁰O tom, že byl vyslancem Seleuka I., nás jako jediný informuje Kléméns z Alexandrie (*Stromata* 1.72.4): „ὁ συγγραφεὺς ὁ Σελεύκῳ τῷ Νικάτορι συμβεβώς.“ In: BOSWORTH, A. B.: *The Historical Setting of Megasthenes' Indica*. *Classical Philology*, vol. 91, 1996, no. 2, s. 114.

²¹„...ἐπέμφθησαν μὲν γὰρ εἰς τὰ Παλίμθορα, ὁ μὲν Μεγασθένης πρὸς Σανδρόκοττον...“ In: STRABÓN: *Geography*. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0197%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D1> [cit. 24. 11. 2017].

²²SVOBODA: *op. cit.*, s. 265.

navštěvoval krále Indů.²³ Tu samou informaci se zřejmě nepřekvapivě dozvídáme i v Arriánově díle *Indica*, kde máme zprávu o Megasthénově působení u největšího krále Čandragupty potvrzenou, ale dokonce dodává, že se měl setkat i s indickým vládcem Pórem, jenž měl být snad ještě větším králem než zmíněný Čandragupta.²⁴ Zprávy o Indii a tamějších obyvatelích se objevují u mnohých dalších autorů během celého období antické řecko-římské literatury. Ty mnohdy napomohou i nám v poodhalení závoje, jímž jsou zakryty dějiny setkávání řeckého obyvatelstva s buddhismem.

Zprvu bych si dovolil mytologický exkurs k příběhům Dionýsa a Hérakla, protože jejich příběhy se vinou jako pomyslná červená nit v díle Megasthena a Arriána, neboť i oni bývali spojováni s Indií. Považuji to totiž za první příklad interkulturní výměny a prolínání, jak si následně ukážeme. Dle popisu Megasthena se měli po indickém subkontinentu postupně pohybovat hned tři jedinci nesoucí toto jméno. Za nejstaršího Megasthenés pokládá Dionýsa Inda, jenž se měl proslavit jako objevitel výroby vína. Druhým byl Lenaios, šířitel botanických a zemědělských vědomostí. Posledním a nejmladším je jmenován Dionýsos Katapogon, jenž se svou armádou měl projít napříč celým světem a zakládat města a sdílet své zkušenosti a znalosti s místním obyvatelstvem.²⁵ Indové okolo Kavkazu (tj. Hindúkuše) a řeky Kófénu tvrdí, jak můžeme sledovat u Filostrata, že k nim přišel Dionýsos z Asýrie, jenž znal onoho thébského. Naopak lidé mezi řekou Indem a Hydroátem prohlašují, že Dionýsos byl synem řeky Indu a Dionýsos z Théb se měl stát jeho žákem.²⁶ Naproti tomu Lúkiános

---

²³ARRIÁNOS: *Anabasis*. V.6.2. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0530%3Abook%3D5%3Achapter%3D6%3Asection%3D2> [cit. 24. 11. 2017]

²⁴In: ARRIÁNOS: *Indica*. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0531%3Achapter%3D1%3Asection%3D1> [cit. 24. 11. 2017]. Tato jeho zmínka o „συνγενέσθαι γὰρ Σανδρακόττω λέγει, τῶ μεγίστῳ βασιλεῖ τῶν Ἰνδῶν, καὶ πόρω, ἔτι τοῦτον μέζον“ mnohé badatele zaujala a překvapila svým nelogickým stupňováním. Otto Stein předpokládá, že Pórem se zde myslí panovník, který měl následovat po Čandraguptovi. In: STEIN, Otto: *Megasthenes und Kautilya*. Wien 1921, s. 4-7. Dle Dikshitaru lze ze zdrojů pouze s jistotou říci, že Megasthenés byl Řekem a vykonal pouze jednu cestu do Indie a se samotným indickým králem posléze vícekrát diskutoval a uzavřel s ním smlouvu. In: DIKSHITAR, V. R.: *The Mauryan Polity*. Madras 1953, s. 34. Oproti tomu Salatore poukazuje na to, že dlouhé diplomatické cesty nebyly v tehdejší Indii praxí, a tudíž musel vykonat více cest. In: SALATORE, B. A.: *India's Diplomatic Relations with the West*. Bombay 1958, s. 139.

²⁵MCCRINDLE, J. W.: *Ancient India as Described by Megasthenes and Arrian*. Translated and edited by J.W. McCrindle. Calcutta & Bombay 1877, s. 36. In:

<https://archive.org/details/AncientIndiaAsDescribedByMegasthenesAndArrianByMcCrindleJ.W> [cit. 24.11.2017]

²⁶Cf. PHILOSTRATUS: *The Life of Apollonius of Tyana*. Přel. Conybeare, J. C. London 1912, 2.8.

Dostupné online: <https://archive.org/stream/lifeofapollonius01phil#page/136/mode/2up> [cit. 24.11.2017].

píše pouze o jednom Dionýsovi, který v čele svého vojska satyrů, mainad s opilým Silénem a Panem vtrhnul do Indie a s touto vskutku komickou armádou porážel a obracel na útěk indické vojáky i s jízdami slonů.²⁷ Svým počínáním si měl Dionýsos vydobýt v Indii nesmrtelnou slávu a stát se bohem.²⁸ Za velmi pozoruhodný považují popis toho, že Dionýsos měl naučit Indy nejen satyrskému tanci *Κόρδαξ*, ale také zvyku nošení dlouhých vlasů ve smyslu projevu úcty ke svým bohům.²⁹ Tento zvyk můžeme spatřit dodnes v hinduistické tradici u sádhuů či u tibetských tantrických jogínů, kteří se vzdávají vlasů pouze v okamžiku, cítí-li, že se blíží doba jejich odchodu. Samotný vztah Indů k Dionýsovi nám může nastínit záznam o indickém daru pro delfskou věštírnu s nápisem: „ΔΙΟΝΥΣΟΣ Ο ΣΕΜΕΛΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΣ ΑΠΟ ΙΝΔΙΩΝ ΑΠΟΜΑΩΝΙ ΔΕΛΦΩΝΙ“.³⁰ V téže Filostratově pasáži se nachází i zmínka o posvátném okrsku na hoře Nýse se sochou boha, která měla být stylizována do podoby mladého Inda. Mnozí autoři nabízejí hypotézu, že mohlo dojít k inkorporování Dionýsa a Hérakla do hinduistického pantheonu v podobě božstev Sankarsana a Krišny.³¹ Oproti tomu Ninan dokonce tvrdí, že Krišnův kult vznikl a byl ovlivněn tím Dionýsovým.³²

Druhou postavou z řeckých bájí, jež se také měla nacházet v Indii a pohybovat se po ní, je Héraklés. Ve vyslancově *Indice* se dočteme, že se narodil v Indii, kde mu byly přisouzeny identické atributy, jakými jej obdarovali Řekové – lví kůže, kyj a ohromná síla.³³ Jako příznačné se jeví potulování Hérakla po Indii, během něhož pojal mnoho žen a zplodil mnoho synů, kteří si měli zemi po jeho smrti rozdělit a vládnout na svých územích, třebaže se vzápětí dovídáme o přijetí demokratické formy vlády v mnoha městech, která mnohdy přetrvala až do Alexandrova vpádu. Dokonce je označován za zakladatele nejen mnoha indických měst, ale i samotné Patáliputry – nejvýznamnějšího a hlavního města v době maurijské říše.³⁴ Megasthenés si ve svém pojednání počíná velmi pečlivě, neboť v závěru nám sděluje, že na tomto území bylo

---

²⁷LÚKIÁNOS: *Šlehy a úsměvy*, s. 232-235.

²⁸MCCRINDLE, J. W.: op. cit., s. 37.

²⁹Ibid., s. 200.

³⁰FILOSTRATUS: *loc. cit.*

³¹AGARWAL, M. K.: *The Vedic Core of Human History: And Truth will be the Savior*. Bloomington 2013, s. 318.

³²NINAN, M. M.: *The Development of Hinduism*. S. l., s. 358. In: <https://books.google.cz/books?id=-8RTZcjg9awC&printsec=frontcover&dq=The+Development+of+Hinduism&hl=cs&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAGoVChMI363QwbmfxwIVQtkCh0NpgFY#v=onepage&q=The%20Development%20of%20Hinduism&f=false> [cit. 24.11.2017].

³³MCCRINDLE, J. W.: op. cit., s. 39.

³⁴Ibid.

celkově na 154 králů vládnoucích od Dionýsa po Alexandra, a to po dobu 6 451 let a tři měsíce.³⁵

Dovolím si nyní přeskočit oněch mytologických 6 451 let k osobě a tažení Alexandra Velikého, avšak nejedná se o méně božskou postavu než u předcházejících, neboť i on dosáhl svými činy deifikace. Především se zaměřím na oblast Baktrie a Gandhárý, jichž se geograficky tato práce týká. První zmínky můžeme zaznamenat již u Herodota v *Dějínách*, kde je oblast Gandhárý jmenována jako sedmá perská provincie a měla platit 170 talentů na daních.³⁶ Naproti tomu Baktrie spadala do satrapie dvanácté.³⁷ V následujících knihách nás zpravuje o prvních dotecích řecké nohy na tomto území, neboť Alexandr spolu s jeho armádou nebyli první Heléni, kteří do této oblasti zavítali. První obyvatelé řeckého původu v tomto prostoru, o nichž nás prameny zpravují, byli vyhnanci z města Barka, neboť za podporu vraha Arkesiláa byli vyhnáni za své domoviny.³⁸ Dle jeho slov se mají nacházet na tomto území až do jeho současnosti.

Alexandrovi se podařilo do těchto oblastí proniknout především díky tomu, že svedl úspěšnou bitvu u Gaugamél roku 331 př. n. l., ve které sice perského krále Dareia III. porazil, avšak jemu samotnému se zdařil útěk. Na této bitvě je zajímavé, že zde měli participovat nejen samotní Baktrové³⁹ a Sogdové pod vedením Béssovým, ale také ostatní indické kmeny hraničící s Baktrii.⁴⁰ Dareios byl při svém útěku vzat do područí již zmíněného satrapy Bésa, jenž se následně prohlásil králem Artaxerxem V.⁴¹ Při

---

³⁵Ibid., s. 115.

³⁶ „...Σατταγύδαι δὲ καὶ **Γανδάριοι** καὶ **Λαδίκαί** τε καὶ **Ἀπαρύται** ἐς τὸντὸ τεταγμένοι ἐβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν τάλαντα προσέφερον: νομὸς δὲ οὗτος ἑβδομος. ἀπὸ Σούσων δὲ καὶ τῆς ἄλλης Κισσίων χώρας τριηκόσια: νομὸς ὄγδοος οὗτος...“ In: HÉRODOTOS: *The Histories*. 3.91.4. Dostupné online: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0125%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D0>. [cit. 24.11.2017]

³⁷ „...νομὸς δέκατος οὗτος ἀπὸ **Βακτριανῶν** δὲ μέχρι **Αἰγλῶν** ἐξήκοντα...“ Ibid., 3.93.1.

³⁸ „...βασιλεὺς δὲ σφι **Δαρεῖος** ἔδωκε τῆς **Βακτρίας** χώρας κόμην ἐγκατοικῆσαι. οἱ δὲ τῇ κόμῃ ταύτῃ οὖνομα ἔθεντο **Βάρκην**, ἣ περ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν οἰκομένη ἐν γῇ τῇ **Βακτρίῃ**...“ Ibid., 4.204.1. Podobně se k tomuto incidentu vrací i v knize 6.9.4.

³⁹Třebaže to nebylo prvně, kdy se baktrijské síly střetly s Řeky poprvé – např. již v Malé Asii, kde se nacházeli jako kolonisté. In: HOLT, Frank: *Alexander the Great and Bactria*. Leiden, Brill 1995, s. 45

⁴⁰ARRIÁNOS: *Tažení Alexandra Velikého*, III. 8. [dále jen *Tažení*] K bitvě u Gaugamél Arriános také říká, že se jí měla účastnit i jednotka jízdnic lučištníků kmene Šáků, skythského kmene pod vedením Mauaka. K tomuto, třebaže je to jen hypotéza, bych rád jen na okraj uvedl, že Buddha Šákjamuni pocházel z kmene Šáků, jehož původ může být skythský, jak uvádí někteří historici, např. ATTWOOD, Jayarava: *Possible Iranian Origins for the Śākyas and Aspects of Buddhism*. *Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies*, 3, 2012, s. 47-69.

⁴¹ARRIÁNOS: *Tažení*, III.21.

stíhání vzdorokrále, neboť Alexandr s ním odmítal vyjednávat, byl Dareios zabit. Následně se královrazi vydali do oblasti Baktrie, Sogdiany a Árie, kam byli taktéž pronásledováni makedonským vojskem.⁴² V souvislosti s potrestáním Bésa a následným zohavením jeho mrtvoly se Arriános vyjadřuje negativně k tomu, že Alexandros přejímá zvyky barbarů a místo makedonského šatu se odívá do médského a užívá tiáru.⁴³ Taktéž jsme dále informováni o tom, že si makedonský král začal činit nároky na svůj božský původ, jelikož se považoval více za syna Ammónova, a na základě této skutečnosti se tudíž změnil i ceremoniál dvora dle médských a perských mravů.⁴⁴ Povšimněme si tedy kulturního synkretismu, k němuž okolo Alexandra docházelo. Za tímto jevem můžeme spatřit nejen osvíceného panovníka, ale taktéž panovníka pragmatického a racionálního. Ten totiž v zájmu zachování tak rozsáhlé říše a etnicky velmi různorodé přistoupil na způsob vládnutí, jemuž byla odlišná východní asijská společenství navyklá společně s jejími průvodními znaky.

Poté, co se Makedoňanům podařilo překonat pohoří Hindúkuš s průsmykem Khavak a vstoupit na území Baktrie, dobyli zde města Baktra a Aornos, kde byly ponechány nově ustanovenému baktrijskému satrapovi Amytovi jednotky vysloužilců a námezdních vojáků.⁴⁵ Tito Řekové se následně stali základem pro helenizaci této oblasti, jelikož si zachovali svůj středomořský životní styl společně s řeckou kulturou. Na těchto základech byly postaveny pozdější řecko-baktrijská království.

Svou pátou knihu počíná Arriános vypravováním o městě Nýsa, kteréžto mělo být založeno samotným Dionýsem po podrobení si Indů.⁴⁶ Zajímavou zmínkou je, že bůh vína neutil násilí vůči žádnému jinému národu krom Indů.⁴⁷ Při setkání Alexandra s nejvýznačnějšími představiteli města, kteří přišli žádat o to, aby byli ušetřeni, neboť jsou potomci zde zanechaných Řeků, resp. Dionýsových vojáků neschopných návratu, se chopil slova Akúfis. Ve své řeči srovnává činy božského Dionýsa s těmi

---

⁴²Ibid., III.25.

⁴³Ibid., IV. 7.

⁴⁴Ibid., IV.10.

⁴⁵Ibid., IV. 17.

⁴⁶Ibid., V.1. Arriános se zde taktéž zamýšlí, který z oněch Dionýsů to mohl být a odkud do Indie přišel. Nedokázal sám určit, zdali to byl thébský Dionýsos a přišel z Tmólu nebo přímo z Théb.

⁴⁷Spatřuji zajímavým postřeh Michala Maška, který poznamenává, že toto tažení přineslo také fenomén masakrů obyvatelstva, což můžeme sledovat u Arriána v mnohých kapitolách. Sám Mašek to připisuje nesouhlasu vojáků s výpravou, deziluzi, frustraci z nového prostředí (klíma, nemoci etc.) a také setkání s úplně odlišným kulturním prostředím, se kterým nebyli nikdy v těsnějším kontaktu. In: MAŠEK, MICHAL: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*. Praha 2010, s. 28.

Alexandrovými. Takto zvolená forma jistě padla na úrodnou půdu a nám je tak umožněno sledovat propagandu Alexandrova tažení a jeho osoby par excellence.⁴⁸ Při následném pokračování došlo k události v historii doposud nezaznamenané, kdy se po bitvě u řeky Hydaspu setkal řecký a indický panovník, jenž byl přemožen svým západním soupeřem. Se svým indickým protějškem jednal nejen s královskou úctou, které byl hoděn, ale taktéž mu ponechal vládu nad jeho částí Indie, ba dokonce mu přidal i další území.⁴⁹ Ačkoliv Alexandrova výprava nezaznamenala skoro žádnou reflexi v indické historiografii, lze jej v tomto okamžiku nazvat *dharmavijaya*, tj. dobyvatelem skrze spravedlnost⁵⁰, neboť ukázal většího ducha a prozřetelnost v míru než ve válce.⁵¹ Přes všechna tato velká vítězství a dobrodružství byl Alexandr, třebaže se zdráhal, nucen zavelet k návratu, neboť jeho vojáci odmítali pokračovat v cestě za dobytím Indie a Asie.⁵²

Při svém putování indickým teritoriem nemohli Řekové nenarazit na místní obyvatelstvo s jeho sociální a náboženskou stratifikací. Jelikož se jednalo o zcela rozdílný civilizační okruh, musela se i tato skutečnost odrazit v záznamech a pamětech účastníků a jejich následovníků. Díky tomu se i my můžeme u antických autorů dočíst o jednotlivých částech tehdejší indické společnosti. Nahlédněme tedy k Megasthenovi, který indickou společnost zachytil a říká o ní, že je rozdělena do sedmi vrstev, třebaže nám nepředkládá, na jakém základě k rozdělení společnosti dochází.⁵³ Na nejvyšším společenském stupni se nalézají filozofové (*σοφιστής*). Ti samotní se dělí na skupiny bráhmanů (brachmanes / brachmanai - *βραχμᾶνες / βραχμᾶναι*) a šrámanů (sarmones / sarmanai - *σαρμᾶνες / σαρμᾶνα*).⁵⁴ O jedněch říká, že žijí v horách a uctívají tam boha Dionýsa, druzí mají přebývat v údolích a klanět se Héraklovi.⁵⁵ Ve svých debatách se často věnují smrti, neboť připodobňují život k dítěti v lůně matky a smrt vnímají jako narození do skutečného a šťastného života. Jejich cílem je nepřikládat žádné věci, která člověka potká, emocionální hodnotu a podbarvení, jelikož vše považují za snovou iluzi, která může různým jedincům způsobovat protichůdné emoce, i když se jedná o tu

---

⁴⁸ARRIÁNOS: *Tažení*, V.2.

⁴⁹Ibid., V.19.

⁵⁰STEIN, M. Aurel: *On Alexander's Track to the Indus. Personal Narrative of Explorations on the North-West Frontier of India Carried Out under the Orders of H. M. Indian Government*. London 1929, s. VIII.

⁵¹NARAIN, A. K.: *Alexander and India*. Greece & Rome, vol. 12, 1965, no. 2, s. 158.

⁵²Ibid.

⁵³THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early India from the origins to AD 1300*. Delhi 2002. s. 62.

⁵⁴MCCRINDLE, J. W.: *op. cit.*, s. 98.

⁵⁵Ibid., s. 97.

samou situaci.⁵⁶ Nutno říci, že popisy bráhmanů i šrámanů se v mnohých případech dosti podobají, protože Řekové leckdy zřejmě chybovali a seskupili do pojmu brachmanai, tedy mezi askety, všechny skupiny mudrců.⁵⁷ Je však nutno dodat na obranu Řeků, že jejich situace v rozpravách s místními askety nebyla vůbec snadná, neboť byli nuceni k diskuzi s nimi využít až tří tlumočnicků.⁵⁸

O bráhmanech nás Megasthenes zpravuje jako o filozofech, kteří přijali nezávislý, svobodný život. Jelikož považují tělo za obal pro duši, nepovažují za potřebné, aby je pokrývali dalším oděvem.⁵⁹ Dokonce své tělo popisují tak, že v něm probíhají boje s neustálými emocionálními stavy a díky tomu jsou drženi v otroctví své fyzické podoby.⁶⁰ Samotná duše se dělí na tři části, kdy první je intelektuální a jemnozrná, která pomocí pěti smyslů utváří intelekt. Druhá je mentální, spojená s předcházejícími karmickými událostmi. Poslední je životní, to jest organický obal.⁶¹ Boha vnímají jako světlo, jež je neustále s nimi. Toto světlo skrývá v sobě tajemství moudrosti, které může být rozpoznáno pouze moudrými. Za ty se prohlásili jen bráhmani, protože pouze oni sami odhodili marnivost a nastoupili cestu k bohu a splynutím s ním.⁶²

Druhou skupinou, se kterou se v Megasthenově popisu setkáváme, jsou šrámani.⁶³ V rámci této kategorie ještě rozlišoval pramnas (*πράμνας*) - asketickou skupinu pobývající v horách, jež měla otevřeně kritizovat doktríny bráhmanů, a tzv. gymnétas (*γυμνήτας*), kteří měli největší úctu a mezi nimiž pobývaly i ženy, aniž by musely se svými mužskými protějšky partnersky žít.⁶⁴ Naopak bráhmani nesdíleli své

---

⁵⁶Ibid., s. 100.

⁵⁷Jak můžeme vidět na příkladu Strabónově, *op.cit.*, 15.1. 66. „τοὺς μὲν Βραχμῆνας πολιτεύεσθαι καὶ παρακολουθεῖν τοῖς βασιλεῦσι συμβούλους, τοὺς δ' ἄλλους σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν φύσιν, τούτων δ' εἶναι καὶ Κάλανον“

⁵⁸STRABÓN: *op. cit.* 1.64.

⁵⁹Ibid., s. 120.

⁶⁰Srov. Sókratés a pythagorejská filosofie.

⁶¹Ibid.

⁶²Ibid., s. 121. κενοδοξία je zde zřejmě překlad sanskrtského *ahankúra*.

⁶³Zřejmě slovo původu tunguzsko-mandžuského, kdy do jazyka pálijského přešlo jako samana a korespondující se sanskrtským *śramaṇa*, jako označení askety nebo buddhistického mnicha. In: LAUFER, Berthold: *Origin of the Word Shaman*. American Anthropologist, New Series, vol. 19, 1917, no. 3, s. 362. Samotné slovo bylo mnohokrát v textech pozměněno počátečním písmenem na garmanas, parmanas nebo sramanas. In: STEIN, Otto: *Greco-Indian Notes*. Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London, vol. 7, 1933, no. 1, s. 60.

⁶⁴„...φιλόσοφος τε τοῖς Βραχμῆσιν ἀντιδιαροῦνται Πράμνας, ἐριστικούς τινας καὶ ἐλεγκτικούς: τοὺς δὲ Βραχμῆνας φυσιολογίαν καὶ ἀστρονομίαν ἀσκεῖν, γελωμένους ὑπ' ἐκείνων ὡς ἀλαζόνας καὶ ἀνοήτους.“

znalosti se ženami.⁶⁵ Dle Megasthena měli pobývat v lesích a živit se jejich plody a kůry stromů používat místo šatů. Třebaže vzdor bolesti se vyskytují i mnohdy celé dny v jedné strnulé poloze, nevyhýbají se konzultacím s králem stejně jako s prostým lidem, se kterým sdílejí své farmaceutické a medicínské znalosti. Studují totiž přirozenost a povahu člověka, díky čemuž mohou uzdravit impotentní pár nebo určit pohlaví nenarozeného potomka.⁶⁶ Zajímavým momentem v západních antických pramenech je skutečnost, že se v žádném z nich explicitně nemluví o buddhismu jako takovém.⁶⁷ Teprve až Kléméns z Alexandrie ve svém díle *Stromata* prvně zmiňuje *Βούττα* a spojuje jej s indickými filosofi, třebaže nepřímo se šrámany.⁶⁸

Přejdeme teď k osobě Alexandra Velikého, neboť ten se měl dle antických záznamů s *Γυμνοσοφισταί* setkat. Dle Arriána se odhodlal je navštívit.⁶⁹ Byl od nich však pozoruhodně přivítán dupáním nohama do země a promluvou:

τούτων δὲ τοὺς μὲν ὀρεινοὺς καλεῖσθαι τοὺς δὲ γυμνήτας τοὺς δὲ πολιτικοὺς καὶ προσχωρίους: τοὺς μὲν ὀρεινοὺς δοραῖς ἐλάφων χρῆσθαι, πῆρας δ' ἔχειν ῥιζῶν καὶ φαρμάκων μεστάς, προσποιουμένους ἰατρικὴν μετὰ γοητείας καὶ ἐπωδῶν καὶ περιάπτων. τοὺς δὲ γυμνήτας κατὰ τοῦνομα γυμνοὺς διαζῆν, ὑπαιθρίους τὸ πλέον, καρτερίαν ἀσκοῦντας ἦν ἔφαμεν πρότερον μέχρι ἐπτὰ ἐτῶν καὶ τριάκοντα: γυναικας δὲ συνεῖναι μὴ μιν γυνόμενας αὐτοῖς: τούτους δὲ θαυμάζεσθαι διαφερόντως.“ In: STRABÓN: *op. cit.*, 15.1.70. Srov.

HALKIAS, T. Georgios: *The Self-Immolation of Kalanos and other Luminous Encounters Amnog Greeks and Indian Buddhists in the Hellenistic World*. Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies, vol. 8, 2015, s. 170. [dále jen *Kalanos*]

⁶⁵STRABÓN: *op. cit.*, 15.1.59.

⁶⁶MCCRINDLE, J. W.: *op. cit.*, s. 102.

⁶⁷Xuanzang nám popisuje ve svém díle, že dva obchodníci *Trapusa* a *Bhallika* z oblasti Afghánistánu se snad stali buddhistickými mnichy ještě za vlády Achaimenovců. V oblasti, odkud pocházeli, měli z vědku postavit stúpy. Avšak nemáme doposud k dispozici žádné archeologické nálezy na tuto událost odkazující. In: BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *The Spread of Buddhism*. Leiden, Boston 2007, s. 132.

⁶⁸Kléméns z Alexandrie: *Stromata*, 1.15.71.4 – 1.15.72.1. „...κατήλθεν. προέστησαν δ' αὐτῆς Αἰγυπτίων τε οἱ προφήται καὶ Ἀσσυρίων οἱ Χαλδαῖοι καὶ Γαλατῶν οἱ Δρυῖδαι καὶ Σαμαναῖοι Βάκτρον καὶ Κελτῶν οἱ φιλοσοφῆσαντες καὶ Περσῶν οἱ Μάγοι (οἱ μαγεῖα καὶ τοῦ σωτήρος προεμήνυσαν τὴν γένεσιν, ἀστέρος αὐτοῖς κατηγομένου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικνούμενοι γῆν) Ἰνδῶν τε οἱ γυμνοσοφισταί, ἄλλοι γε φιλόσοφοι βάρβαροι. διττὸν δὲ τούτων τὸ γένος, οἱ μὲν Σαρμᾶναι αὐτῶν, οἱ δὲ Βραχμᾶναι καλούμενοι. καὶ τῶν Σαρμανῶν οἱ ὑλόβιοι προσαγορευόμενοι οὔτε πόλεις οἰκοῦσιν οὔτε στέγας ἔχουσιν, δένδρων δὲ ἀμφιέννυνται φλοιοῖς καὶ ἀκρόδρυσαι τοῦνται καὶ ὕδωρ ταῖς χερσὶ πίνουσιν, οὐ γάμον, οὐ παιδοποιῶν ἴσασιν, ὥσπερ οἱ νῦν Ἐγκρατηταὶ καλούμενοι. εἰσὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν οἱ τοῖς Βούττα πειθόμενοι παραγγέλμασιν. ὃν δι' ὑπερβολὴν σεμνότητος ὡς θεὸν τιμήμασι...“ Dostupné online:

http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf. [cit. 24.11.2017]

⁶⁹Srov. BROWN, S. Truesdell: *A Megasthenes Fragment on Alexander and Mandanis*. Journal of the American Oriental Society, vol. 80, 1960, no. 2, s. 134. Ten tvrdí, že k indickým mudrcům byl vyslán Onesikritos, neboť asketové byli příliš hrdí, aby krále navštívili. Pro něj by to bylo pod jeho důstojnost je navštívit. K tomu viz dále.

„Králi Alexandře, každý člověk má tak velký kus země, jak velký je tento, na kterém stojíme; ty jsi však člověk zrovna tak stejný jako ostatní lidé až na to, že se mícháš do cizích věcí a jsi zpupný, táhneš ze svého domova přes takový kus světa a způsobuješ potíže sobě i jiným. A přece, až za krátký čas zemřeš, dostaneš tak velký kus země, jaký tělu postačí k pohřbení!“⁷⁰

Dokonce zatoužil po tom, aby měl jednoho z těchto gymnosofistů ve své přítomnosti, a proto se v Taxile obrátil na Dandama, který byl nejstarším z mudrců.⁷¹ Nejdříve k němu byl vyslán Onesikritos s poselstvím nabízejícím velkou odměnu nebo hrozícím ztrátou života, odmítne-li.⁷² On se mu však vysmál, jelikož mu může být odseknuta hlava, nikoliv však zničena duše, která posléze vystoupá zpět k Bohu, neboť ten ji uzavřel v těle.⁷³ Dandamis, starý a nahý mudrc, se měl stát přemožitelem podmanitele mnoha národů a tvůrce světové říše.⁷⁴ Alexandr o to více zatoužil jej mítí ve své družině, dle Arriána ale odmítl:

„I já jsem syn Diův, je-li jím Alexandr. Nic z toho, co má Alexandr, nepotřebuji, neboť se mi v přítomné době vede dobře. Současně vidím, že těm, kteří se s ním toulají po tolika zemích a mořích, z toho neplyne nic dobrého a všechno jejich dlouhé bloudění nemá žádný cíl. Proto netoužím po ničem z toho, co by mi Alexandr mohl dát, a také se nebojím, že bych mohl být odloučen od něčeho, co má Alexandr ve své moci. Pokud žiji, stačí mi plody, jež skýtá indická země, a až zemřu, budu zbaven nevhodného spolubydlícího – svého těla.“⁷⁵

---

⁷⁰ARRIÁNOS: *Tažení*, VII.1.

⁷¹U mnohých se objevuje jeho jméno ve formě Mandanis, kdy jde zřejmě o chybu v přepisu. In: HAMMOND, N.G.L.: *Sources for Alexander the Great*. Cambridge 1993, s. 283.

⁷²MCCRINDLE, J. W.: *op. cit.*, s. 124.

⁷³Ibid.

⁷⁴Ibid.

⁷⁵ARRIÁNOS: *Tažení*, VII.2.

Králi se aspoň podařilo získat jiného mudrce, který je v pramenech označován pod jménem Kalanos.⁷⁶ Ten byl však mnohými kárán za své chování a považován za nezpůsobilého a odpadlíka, neboť upustil od blaženého spoluzítí askétů a přidal se k řeckému dvoru.⁷⁷ S tímto mudrcem je spojena v antických záznamech ještě jedna příhoda. Když započal v Persidě chřádnout, třebaže předtím nikdy nemocen nebyl, a jelikož si nepřál zachovávat životosprávu a úděl nemocné bytosti, rozhodl se pro dobrovolný odchod ze světa.⁷⁸ Byla mu postavena hranice a pro něj přichystán kůň, avšak nebyl již s to na něj nasednout, a proto měl být donesen k hranici na nosítkách ověšený dle indického obyčeje a zpívaje indické písně k počtě bohů.⁷⁹ Dle Onesikrita a Chárése se měl vrhnout do plamenů, naproti tomu Strabón a Plútarchos tvrdí, že se na hranici položil.⁸⁰ Arriános dodává, že se v plamenech ani nepohnul a manifestoval nepřemožitelnou vůli člověka, rozhodne-li se něco uskutečnit.⁸¹

Vyvstává otázka, ke kterému nábožensko-filosofickému odkazu se Kalanos a Dandamis hlásili, neboť myšlenky a názory, jež jsou zachyceny u západních autorů, nám naznačují, že by se mohlo jednat o stoupence bráhmanismu, džinismu či buddhismu. Nabízí se domněnka, zdali to nemohli býti následovníci džinismu, který byl v dané době poměrně rozšířený. Mohl by tomu nasvědčovat i fakt, že nudismus nebo nebo používání jen částečného oděvu – *digambaras* – se u nich skutečně praktikovaly.⁸² Avšak odpověď nám může pomoci nalézt archeologie, která doposud neobjevila v okolí Taxily žádné důkazy o působení džinistů v této době.⁸³ Nehledě na to, že samotná jejich doktrína zakazuje manipulovat asketům s ohněm, aby nezpůsobili újmu létajícímu hmyzu a drobným živočichům. Z toho plyne, že mohl být Kalanos se svým

---

⁷⁶Dle Plútarcha se měl jmenovat Sfinés. Jeho jméno má vyházet z pozdravu *χαῖρε*, avšak on užíval *špatného tvaru καλέ*. Mohlo jít taktéž o verzi sanskrtského slova *katyána*, které se běžně používalo při oslovení. In: MCCRINDLE, J. W.: *op. cit.*, s. 106.

⁷⁷Ibid.

⁷⁸ARRIÁNOS: *Tažení*, VII.2.

⁷⁹Ibid.

⁸⁰CICERO, M.T.: *De divinatione*, 1.47: „*Est profecto quiddam etiam in barbaris gentibus praesentiens atque divinans, siquidem ad mortem proficiscens Callanus Indus, cum inscenderet in rogam ardentem, “O praeclarum discessum”, inquit, “e vita, cum, ut Herculi contigit, mortali corpore cremato in lucem animus excesserit!” Cumque Alexander eum rogaret, si quid vellet, ut diceret, “Optime”, inquit; “propedi.* Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0042>. [cit. 24.11.2017]

Takto jeho smrt zaznamenal Cicero.

⁸¹Ibid.

⁸²STONEMAN, Richard: *The Brahmins in the Alexandr Historians and the Alexander Romance*. The Journal of Hellenic Studies, vol. 115, 1995, s. 118.

⁸³HALKIAS, T. Georgios: *Kalanos*, s. 166.

sebeupálením jen stěží džinistou.⁸⁴ Pro názor, že se mohlo jednat o buddhistické askety, svědčí i fakt, že na území Taxily a údolí Svát byla nalezena buddhistická materiální kultura z doby o něco málo mladší, než byly námi výše sledované a popsané události.⁸⁵ Halkias dodává k tomuto argumentu také to, že gandhárský král Pakkusati udržoval úzké vztahy s magadským králem Bimbisarou, jenž byl studentem Buddha a podporovatelem *sanghy*, tj. buddhistické komunity.⁸⁶ Jako další argument, který nás může směřovat k přesvědčení, že se jednalo o skutečné následovníky Buddhovy nauky, je pálijský kanonický text ze Srí Lanky *Visuddhimagga*, který popisuje různé buddhistické sekty s jejich excentrickým chováním, mezi nimiž se našli i *gymnetas* – lidé odmítající oblečení, zvaní *abbhokāsika*.⁸⁷ Avšak neexistují žádné argumenty proti možnosti, že se mohlo jednat o bráhmany.

Zajímavým dokladem v této souvislosti je i Pliniova poznámka ke stratifikaci indické společnosti:

„...*quintum genus, celebratae ibi et prope in religionem versae sapientiae deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo finit...*“⁸⁸

Z tohoto popisu se dovídáme nejen o tom, že se jednalo o jakousi pátou třídu, což by znamenalo, že by nebyli součástí žádné ze čtyř varen, ale také že volili dobrovolnou smrt. V historiografii máme zaznamenán i další podobný případ sebeupálení, který se odehrál v Athénách. Mělo jít o smrt taktéž šrámana, jenž se připojil k misi krále Póra k císaři Augustovi s řeckým dopisem napsaným na pergamenu. Ve zprávách o této události je nazýván jako Zarmanochegas (*Ζαρμανοχηγᾶς*). Obdobně jako Kalanos, měl rovněž vyskočit olejem namazaný

⁸⁴Ibid. Džinisté mohou pouze manifestovat nenásilnou smrt, tzv. *sallekhanā*, tj. sebevraždu půstem.

⁸⁵BEHRENDT, K. – BRANCACCIO, P.: *Gandharan Buddhism: Archeology, Art, and Texts*. Washington 2011, s. 11.

⁸⁶HALKIAS, T. Georgios: *Kalanos*, s. 164.

⁸⁷BHADANTÁCARIYA, Buddhaghosa: *Visuddhimagga. The Path of Purification*, 2. 63, 2.87, 2.91. (Překlad Bhikku Nānamoli). Dostupné online: <http://what-buddha-said.net/library/pdfs/PathofPurification2011.pdf> - 2.69. [cit. 24.11.2017].

⁸⁸PLINIUS Secundus Gaius: *Naturalis Historia*, 6.26. Dostupné online: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0138%3Abook%3D6%3Achapter%3D26>. [cit. 24.11.2017]

s tradičním indickým pásem *mekhalā* a s úsměvem na hranici, kde se nechal upálit. Na jeho počest Athéňané postavili hrobku s dedikačním nápisem.⁸⁹ Banerjee se domnívá, že jeho jméno je snad fonetickým překladem *śramana-ācārya*, v řečtině tedy jen jako *Ζαρμανοχηγῆς*, tj. buddhistický učitel.⁹⁰ Zdá se, že sebeupálení nebylo pro tehdejší Indý nikterak dogmatickou záležitostí, obdobně i v dnešní hinduistické tradici je spatřujeme ve formě zvyku tzv. *satī*. Nehledě na to, že i v současné době můžeme zaznamenat řadu případů buddhistických sebeupálení, avšak ve smyslu obětí, resp. usilování o vyšší cíle.⁹¹

V antických západních pramenech není explicitně uvedeno, zdali se Řekové přímo setkali s Buddhovým učením, třebaže je nesporným faktem, že buddhismus již rozšířen byl, ačkoliv na svou vrcholnou slávu teprve čekal. Velmi zajímavá je lámaistická tradice tibetské provenience zmiňující, že Alexandr Makedonský zemřel jako budhhista, i když k této skutečnosti nemáme jakýchkoliv jiných poznatků a zpráv.⁹² Z bráhmanské tradice se nám zachovaly zprávy o *Yavanas*⁹³, jak jsou Řekové v textech nazýváni, především v nepříznivém kontextu zřejmě z důvodu přetrvávající negativní vzpomínky na nepřátelství vůči bráhmanům během tažení (viz vzpoura bráhmanů v Sambu a výzva k revoltě proti makedonským okupantům) a pozdějších aktivit řeckých vládců, které vedly k úpadku bráhmanského vlivu a k patronaci jiných sekt, jež s ním nebyly v souladu, resp. s jeho společenským uspořádáním, tj. systémem varen.⁹⁴

Jeví se mi jako nepravděpodobné, že by se účastníci Alexandrový výpravy nesetkali ani s náznakem Buddhova učení, vezmeme-li v potaz, že nově příchozí Řekové jistě museli mít i zprávy, můžeme-li Herodota v této souvislosti považovat za věrohodného, od svých spolukrajanů, již zde byli v předcházejících letech za perské nadvlády usazeni. Je ovšem nutno dodat, že tato výprava připravila půdu pro další šíření buddhismu, neboť nabourala dosavadní převažující bráhmanský systém na sociální i

---

⁸⁹STRABÓN: *op.cit.*,15.1.73.

⁹⁰BANERJEE, Gauranganath: *India as Known to the Ancient World*. Charleston 2009, s. 23.

⁹¹Akt sebeupálení je v takových případech pojat jako nejvyšší forma protestu, neboť je užita ta největší oběť – tj. lidská bytost. Reaguje se tak na různé události vzniklé v určité zemi. Na obhajobu takového skutku je mnohými buddhisty dáváno za vzor Buddhovo obětování svého lidského těla, aby mohla být nakrmena hladovějící tygří mláďata.

⁹²NYDAHL, Ole: *Moje cesta k lamům*. 2. vydání. Brno 2005, s. 13.

⁹³Odvozené z *yauna*, které odkazuje na Ióny, z achaimenovských nápisů a mělo označovat lidi přicházející ze západu. THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early India from the origins to AD 1300*. Delhi 2002, s. 160.

⁹⁴Ibid.

náboženské úrovni. Taktéž tato kampaň pomohla zpřístupnit cesty mezi Indií a Afghánistánem směrem do Iráku a dále západním směrem, což následně napomohlo k výměně a šíření nejen zboží, ale také myšlenek.⁹⁵ Stein ve své knize považuje makedonské tažení jako základní premisu pro to, aby mohla indická civilizace dát jeden ze svých největších darů lidstvu, tj. rozšíření buddhismu.⁹⁶

Rovněž činy makedonského krále, které inicioval v zájmu většího porozumění mezi kulturami, musely notně přispět k prolínání odlišných kulturních skupin, ačkoliv se v Arriánově díle setkáváme se zprávami, že i toto s sebou neslo nelibost určitých kruhů v makedonské armádě. V této souvislosti mám na mysli zavedení perských, médských zvyků nebo hromadnou svatební událost v Súsách, během níž byl oženěn nejen on, ale také muži z jeho nejbližšího okolí, kteří pojali za manželky asijské ženy z perských, médských a baktrijských rodin.⁹⁷ Arriános uvádí, že mělo dojít až k 80 svatbám urozených.⁹⁸ Alexandr také nařídil sepsat jmenný seznam všech Makedoňanů, kteří si vzali za manželky Asiatky. Na tomto seznamu se nacházelo na deset tisíc jmen a všichni byli obdarováni svatebním darem od svého krále.⁹⁹ Logickým důsledkem muselo být začleňování asijských „barbarů“ do vojska a administrativy. Tento akt pokládám za zásadní pro položení základů vznikajícího kosmopolitního, synkretického společenství, jež bude vstřebávat vlivy různých kulturních okruhů a které budeme sledovat i na území Baktrie. Pozoruhodným dodatkem u Arriána je zmínka o mužích, kteří se vraceli domů a měli děti s asijskými ženami. Na Alexandrův apel je měli ponechat u něj v Babylóně, kde se jim dostane makedonské výchovy – především v oblasti vojenské a po dosažení dospělosti je navrátí svým otcům. Toto přislíbil, neb si byl vědom, že by mohl příchod asijských žen a jejich potomků s řeckými vojáky vyvolat v domovině pobouření makedonských žen, které byly zanechány doma.¹⁰⁰ Taktéž je zřejmě třeba chápat i mytologický výklad o Dionýsovi a Héraklovi ve smyslu propagandistickém a legitimizujícím řecké počínání na území cizího státu, s nímž nebyli v předcházejících obdobích Řekové nikdy ve válečném stavu a styku.

---

⁹⁵Ibid.

⁹⁶STEIN, M. Aurel: *op.cit.*, s. IX.

⁹⁷ARRIÁNOS: *Tažení*, VII.4.

⁹⁸Ibid.

⁹⁹Ibid.

¹⁰⁰Ibid., VII. 18.

AŠÓKA A ŘEKOVÉ

*Uprostřed jmen desítek tisíc monarchů,
jež zdobí sloupy historie vznešeností,
blahosklonností a mírumilovností,
září, září jméno Ašóka, jako hvězda.¹⁰¹*

Herbert George Wells

V předcházející kapitole jsme sledovali jeden ze zásadních fenoménů, kterým se tato práce zabývá, a to řeckým obyvatelstvem na území Baktrie, resp. jeho příchodem. Třebaže se již na základě antické literární tradice dovídáme, že už před výpravou se zde objevila řecká stopa v podobě nuceného exodu z vlasti, významem zdaleka nedosahuje tažení Alexandrova. Tento fenomén se z našeho evropského pohledu může jevit zásadním. Ovšem v indické literatuře je věnováno vpádu *Yavanas* jen minimální pozornost. Je to především proto, že se Alexandrova armáda obrátila na zpáteční cestu dříve, než by musela svést bitvu s největším hegemonem v oblasti centrální Indie, nandskou říší. Ta vládla na indickém poloostrově mezi léty 362 až 321 př. n. l.¹⁰² Po ní však nastupuje dynastie maurjská, která se odlišuje od předcházející především tím, že svým působením a oficiální podporou dává možnost k rozšíření buddhismu na indickém subkontinentu a v jeho bezprostředním okolí.

Vláda posledního magadhského císaře z rodu Nandovců netrvala dlouho, neboť pro svou neoblíbenost a krutý způsob vlády byl svržen. Oním mužem, který byl zodpovědný za tento čin, byl Čandragupta z rodu Maurjů, současník Seleuka I. Nikátora.¹⁰³ Tento vládce stabilizoval svou nadvládu a rozšířil ji až k jižnímu podhůří Hindúkuše. V jednom z džinistických pramenů je uveden jako *Sasigutta*, což pochází ze

¹⁰¹WELLS, H. G.: *A Short History of the World*. London 1922, s. 94.

¹⁰²MAŠEK, MICHAL: *op.cit.*, s. 50.

¹⁰³„...sic adquisito regno Sandrocottus ea tempestate qua Seleucus futurae magnitudinis fundamenta iaciebat, Indiam possidebat...“ In: IUSTINUS Marcis Iunianus: *Historiarum Philippicarum libri XLIV*. Dostupné online: <http://www.thelatinlibrary.com/justin/15.html>. [cit. 25.11.2017]

sanskrtského *Candragupta* a prákrtského *Camdagutta*, tj. chráněn měsícem.¹⁰⁴ Seth jej připodobňuje k Sisíktovi, jenž se vyskytuje i v antických textech. Mělo se, dle něj jednat o indického politického exulanta, jenž se přidal ke dvoru Alexandra Makedonského a loboval u něj za pokračování jeho tažení do Indie a za svržení Nandovců.¹⁰⁵ Taktéž nám Plútarchos popisuje, že se mladý *Sandrakottos*¹⁰⁶ setkal s makedonským vládcem, kterého měl po celý život v úctě.¹⁰⁷

Významnou událostí se stal vojenský střet se Seleukem I. roku 305 př. n. l. Výsledek tohoto střetu nemůžeme dnes s určitostí přesně říci, avšak víme, že mezi indickým a helénským vladařem došlo k dohodě. Na jejím základě musel Seleukos postoupit svému indickému protějšku oblasti Áreia, Paropamisu, Arachósie a část Gerósie za protihodnotu 500 válečných slonů.¹⁰⁸ Touto dohodou se tedy *nota bene* dostávají zmíněné oblasti i se svým obyvatelstvem do područí indických vládců. Zajímavým postřehem je, zdali oněch 500 válečných slonů máme vnímat buď jako náhradu za postoupené území, či pomocné sbory na základě vazalské pomoci, neboť Čandragupta mohl být na svém území suverénním vládcem, ale to mu nemuselo bránit přijmout vazalství od Seleuka nad jím podstoupeným územím.¹⁰⁹ Pakliže přijmeme tuto teorii, současně se s ní objevuje i otázka postavení Megasthena, který k němu byl vyslán Seleukem v roli ambasadora.¹¹⁰ Zde mám na mysli, nemohli-li bychom tedy pokládat Řeka za jakéhosi inspektora. Přesto byly položeny základy příznivých vztahů a diplomatické styky západních vládců s maurjským dvorem zřejmě nebyly nic výjimečného, jak se dovídáme z Plinia¹¹¹, a to zřejmě i v následujících obdobích, neboť Mookerji říká, že tito lidé, uvádění Pliniem, měli být posláni do Indie v pozdější době.¹¹²

¹⁰⁴SELDESLACHTS, Erik: *Greece, the Final Frontier? – The Westward Spread of Buddhism*. In: BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op.cit.*, s. 134.

¹⁰⁵SETH, C. H.: *Śaśigupta and Candragupta*. *Indian Historical Quarterly*, 13.2, 1937, s. 361-362.

¹⁰⁶Jako Sandrakottos byl rozpoznán Williamem Jonesem v 18. století. THAPAR, Romila: *The Penguin*, s. 177.

¹⁰⁷PLÚTARCHOS: *Bioi paralléloi*, 62.9. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plut.+Alex.+62.4&fromdoc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0129>. [cit. 24.11.2017] (řečtina).

¹⁰⁸ZBAVITEL, Dušan: *Starověká Indie*. Praha 1985, s. 90. [dále jen *Starověká*]

¹⁰⁹SELDESLACHTS, Erik: *op.cit.*, s. 135.

¹¹⁰„...ὁ συγγραφεὺς ὁ Σελεύκῳ τῷ Νικάτορι συμβεβώς...” In: KLÉMÉNS Z ALEXANDRIE: *loc.cit.*

¹¹¹„...verum et aliis auctoribus graecis, qui cum regibus indicis morati, sicut megasthenes et dionysius a philadelpho missus, ex ea causa vires quoque gentium prodidere...” In: PLINIUS SECUNDUS GAIS: *op.cit.*, 6.24.

¹¹²MOOKERJI, Radhakumud: *Chandragupta Maurya and his Times*. Delhi 1966, s.38.

Součástí dohody byla také manželská smlouva, tzv. *epigamia* (ἐπιγαμία), která snad mohla mít dvě roviny. Jako první přínos se nabízí možná sňatková aliance mezi královskými rodinami¹¹³, neboť jedna z dcer měla být provdána na dvůr v Pátaliputře.¹¹⁴ Lze se tedy domnívat, že jí mohl doprovázet četný řecký doprovod. Druhou rovinou byla legitimizace sňatků mezi příchozím řeckým obyvatelstvem a indickou populací, která přebývala ve městech a pevnostních osadách ve východním Afghánistánu.¹¹⁵ Carratelli a Garbini k tomuto taktéž poznamenávají, že tato smlouva nejen legitimizovala smíšené sňatky Indů a Řeků, ale taktéž jejím důležitým přínosem bylo překonání obtíží s kastovním systémem, resp. s varnami. Ten totiž samotný nebyl schopen Řeky pojmout a aktivně zapojit do veřejného života a ustanovit jim sociální pozici.¹¹⁶ Na konci své vlády měl Čandragupta, dle indické tradice, snad vstoupit do džinistického řádu.¹¹⁷ Po něm nastupuje Bindusára, resp. jeho vnuk Ašóka¹¹⁸, který se ovšem původně na panovnický stolec právem sukcese neměl vůbec dostat, neboť vláda měla být de iure postoupena jeho bratru Súsimovi. Lstí se jej i ostatních pretendentů zbavil, a nejen proto během prvních let jeho vlády mu bylo dáno přízvisko Čandášóka (*Caṇḍa Aśoka*) – Ašóka Krutý.¹¹⁹

Abychom si mohli udělat obraz o jednom z nejvýznamnějších panovníků starověké Indie, jsme nuceni obrátit se na tři zdroje pramenů pojednávajících o jeho osobě. Mezi první zdroj se počítá série epigrafických památek, které nechal sám zhotovit po celé své říši a do dnešních dní se nám jich zachovalo na desítky. Ovšem i k nim se musí přistupovat s opatrností, třebaže jde o císařská nařízení mnohdy s legislativním charakterem, protože je užil i k vyhlášení svých politických idejí a pro normativní doporučení ke svým poddaným, a proto lze s dávkou kritičnosti říci, že nesou určitou propagandistickou stopu. Druhým pramenem nám jsou pálijské kroniky ze Srí Lanky, které se zaměřují především na jeho konverzi k Buddhovu učení a jeho intervenci na Srí Lance, kam se díky němu rozšířil theravádový buddhismus. Poslední

---

¹¹³ „...καὶ κατοικίας ἰδίας συνεστήσατο, ἔδωκε δὲ Σέλευκος ὁ Νικάτωρ Σανδροκόττω, συνθέμενος ἐπιγαμίαν καὶ ἀντιλαβὼν ἐλέφαντας πεντακοσίους...“ In: STRABÓN: *op.cit.*, 15.2.9.

¹¹⁴ THAPAR, Romila: *The Penguin*, *loc.cit.*

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ CRRATELLI, G.P. – GARBINI, G.: *A Bilingual Graeco-Aramaic Edict by Asoka: The First Greek Inscription Discovered in Afghanistan*. Roma 1964, s. 11.

¹¹⁷ ZBAVITEL, Dušan: *loc.cit.*

¹¹⁸ Jméno zřejmě přijal při nástupu na trůn a znamená „ten, který nezná žalu“ In: ANTONOVA, K. A. - BONGARD-LEVIN, G. M. – KOTOVSKIJ, G. G.: *Dějiny Indie: stručný přehled*. Praha 1980, s. 70.

¹¹⁹ *Ibid.*, s. 101.

zdroj je samotná sanskrtská legenda o tomto panovníku *Aśokāvadāna*, jež se nám zachovala v antologii *Divyāvadāna*.¹²⁰

Ašóka se stal ve své době nejmocnějším vládcem indického subkontinentu, jelikož se mu jej podařilo skoro celý, krom jižních částí poloostrova, sjednotit pod svou vládou. S přihlédnutím k tehdy panujícím geopolitickým podmínkám můžeme bez nadsázky říci, že se stal jedním z nejmocnějších vládců na světě.¹²¹ Z toho důvodu se jeví být záhadou, že se jeho jméno neobjevuje u žádného z antických autorů, ačkoli v nich můžeme najít zmínky o Čandraguptovi a snad i o otci Bindusárovi neboli Amitrochatovi.¹²² Zajímavým aspektem maurjské dynastie je skutečnost, že ani jeden panovník se nepřizpůsobil náboženskému hnutí soudobých indických královských rodin – bráhmanismu. Tuto zvyklost započal Čandragupta, protože se o něm traduje, že se měl na sklonku života stát džinistou. Jeho syn Bindusára naopak vzýval ádživické hnutí.¹²³ Ašóka se nakonec vydal vstříc Buddhovu učení a podporoval sanghu, tj. buddhistickou komunitu.¹²⁴ Buddhismus v té době se svou koncepcí sociální rovnosti a spojením s lidovými kultury, jako je uctívání plodnosti a stromů, se svým etickým kodexem v každodenním denním životě, tzv. střední cestou, představoval vhodný nástroj pro sjednocení různorodých skupin v království. Neboť koncepce dharmy, t.j. buddhistického učení, a její principy v zásadě byly přijatelné pro všechny náboženské skupiny. Dokonce Ambedkar vyslovil tezi, že se jedná o buddhistickou revoluci.¹²⁵

Podívejme se teď na první z pramenů k císaři. Jeho nápisy se objevují po celé říši a jsou psány v místních jazycích, aby jim mohl porozumět i prostý člověk.¹²⁶ K této myšlence jej zřejmě inspirovaly nápisy achaimenovské, třebaže skalní nápisy byly jediným logickým řešením, neboť nepodléhaly tak brzké zkáze jako ostatní materiál kvůli nehostinným indickým klimatickým podmínkám.¹²⁷ V nápisech nebylo použito sanskrtu, ale naopak prákrtu – jazyka zvaného mágadhí, založeného na hovorové řeči

---

¹²⁰Zmínky se objevují i v dalších dílech, ale jsou pouze zkratkovité, např. u čínských poutníků etc. In: BASHAM, Arthur Llewellyn: *Asoka and Buddhism – A Reexamination*. In: *Journal of the International Association of Buddhist Studies* 5, 1, 1982, s. 132.

¹²¹Ibid., 135.

¹²²Ibid., 136.

¹²³Džinismus i ádživíkové se stavěli proti bráhmanismu především pro jeho rigiditu a výsadní postavení kněží, přestože mají na doktrinální úrovni mnoho společného. Oba směry byly brahmány považovány za heretické. Mnohdy se o nich smýšlí jako o ateistických sektách, neboť ubíraly roli bohům. In: THAPAR, Romila: *Aśoka and Buddhism. Past & Present*, 1960, no. 18, s. 46. [dále jen *Aśoka*]

¹²⁴Ibid.

¹²⁵AMBEDKAR, B. R.: *Dr. Babasaheb Ambedkar Writing and Speeches*. Mumbai 2007, s. 268.

¹²⁶ZBAVITEL, Dušan: *Otazníky starověké Indie*. Praha 1997, s. 49. [dále jen *Otazníky*]

¹²⁷Ibid., s. 55.

severoindických oblastí. Jedním z prvních, kdo odepřel sanskrtu výsadní postavení hlavního média komunikace, byl historický Buddha, využíval totiž jazyky srozumitelné a dostupné všem vrstvám.¹²⁸ Na nápisech můžeme zaznamenat dvojí písmo. Prvním je bráhmí ve své relativně propracované a poměrně dokonalé podobě, které vyhovuje foneticky indickým jazykům a později se stalo základem pro většinu indických písmových systémů, především písma dévanágarí (písmo božího města), jež dodnes užívá sanskrt, hindština a maráthština.¹²⁹ Druhým užitým písmem bylo kharóští¹³⁰, doslova oslí pysk, písmo zřejmě aramejského původu, nacházející se v nemnohých nápisech.¹³¹ Dokonce byly nalezeny i bilingvní řecko-aramejské nápisy Ašókových ediktů na severozápadních hranicích říše.¹³² Tyto nalezené edikty se ukázaly být velmi prospěšné pro objasnění významu u mnohých víceznačných a sporných prákrtských termínů. Pozoruhodným úkazem je koncepce ediktů, neboť jednotlivé texty byly přizpůsobeny filozofickému diskurzu daného jazyka a obyvatelstva.¹³³ Z toho důvodu je potřebné vnímat např. aramejské edikty v kontextu zoroastrismu.¹³⁴

Zásadním momentem v císařově životě měla být kalingská válka na západním pobřeží Bengálského zálivu, jak se dovídáme ze skalního nápisu XIII, který se nám dochoval i ve své řecké verzi, avšak zkrácené a méně konkrétní. Celkově se našly dvě řecké verze v Afghánistánu a dvě kopie v Pákistánu.¹³⁵ O následném zvratu se dovídáme z řeckého ediktu XIII.¹³⁶

---

¹²⁸Ibid., s. 50.

¹²⁹Ibid., s. 51.

¹³⁰Písmo kharóští je nezbytné při studiu oblasti Gandhāry, neboť všechny prameny k ní jsou psány v tomto písmu. Objevují se tedy i teze, že z této oblasti pochází. Hojně se využívalo až do 3. st. př.n.l. a posléze dochází k poklesu a úpadku. In: DIETZ, Siglinde: *Buddhism in Gandhāra*. In: BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op.cit.*, s. 52.

¹³¹Ibid.

¹³²Viz. příloha č. III.

¹³³THAPAR, Romila: *The Penguin*, s. 179.

¹³⁴Ibid., s. 180.

¹³⁵GURUGUE, W. P. A.: *Emperor Aśoka and Buddhism: Unresolved Discrepancies between Buddhist Tradition & Aśokan Inscriptions*. In: SENEVIRATNA, Anuradha (ed.): *King Aśoka and Buddhism Historical and Literary Studies*. Kandy 1994, s. 55. [dále jen *Emperor Aśoka*]

¹³⁶DE ROSSI, C.: *Iscrizioni dello estremo oriente greco*. Bonn 2004, s. 188.

11 ὀγδόωι ἔτει βασιλεύοντος Πιοδάσσου
 12 κατέστρεπται τὴν Καλίγγην. ἦν ἐζωγρημένα καὶ ἐξηγμένα ἐκεῖθεν σωμάτων
 13 μυριάδες δεκαπέντε· καὶ ἀναιρέθησαν ἄλλαι μυριάδες δέκα· καὶ σχεδὸν ἄλλοι
 14 τοι ἐτελεύτησαν. ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἔλεος καὶ οἶκτος αὐτὸν ἔλαβεν· καὶ
 15 δι' οὗ τρόπου ἐκέλευεν ἀπέχεσθαι τῶν ἐμψύχων σπουδῆν τε καὶ σύνταξιν πεποιήται
 16 περὶ εὐσεβείας· καὶ τοῦτο ἔτι δυσχερέστερον ὑπέιληφε ὁ βασιλεὺς· καὶ ὅσοι
 17 βραμεναι ἢ στραμεναι ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς οἱ περὶ τὴν εὐσεβείαν διατρίβοντες, τοὺς
 18 ντας ἔδει τὰ τοῦ βασιλέως συμφέροντα νοεῖν, καὶ διδάσκαλον καὶ πατέρα καὶ
 19 ἐπαισχύνεσθαι καὶ θαυμάζειν, φίλους καὶ ἐταίρους ἀγαπᾶν καὶ μὴ διαψεύδεσθαι,
 20 δούλοις καὶ μισθωτοῖς ὡς κουφότατα χρᾶσθαι, τούτων ἐκεῖ τῶν τοιαῦτα διαπρασσο-
 21 μένων εἴ τις τέθνηκεν ἢ ἐξῆκται, καὶ τοῦτο ἐμ παραδρομῆι οἱ λοιποὶ ἠγγεῖνται, ὁ δὲ
 22 [β]ασιλεὺς σφόδρα ἐπὶ τούτοις ἐδυσχέρανεν. καὶ ὅτι ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν εἰσιν

„V osmém roce vlády Piodassa [skr. Prijadaršina] byla podmaněna Kalinga. Na 150 000 lidí bylo zajato a odvečeno, dalších 100 000 bylo zabito a skoro stejně tolik jich zahynulo. Od té doby smutek a lítost krále přemohly a těžce nesl následek svého jednání. Poté nařídil zdržení se touhy po životech bytostí a bezodkladně a s úsilím zavedl dharmu (εὐσεβεία - zbožnost) – Král taktéž usoudil, že ti, kteří tam bydlí [v Kalinze] – bráhmani, šrámani nebo jiní a debatují o dharmě, by měli být dbalí zájmů krále. Jejich učitelé, otcové a matky by se neměli za ně stydět, ale obdivovat je. Neměli by klamat své přátele a blízké, ani odmítat naslouchat potřebám otroků a těm, kteří si je najali. Král ukáže svou nelibost všem, kteří neuposlechli jeho ediktů a vytvořili takové podmínky pro ty, kteří v Kalinze pobývají, že na základě nich zemřeli či byli nuceni odejít...“¹³⁷

¹³⁷Vlastní překlad.

- 1 (D) [εὐ]σέβεια καὶ ἐγκράτεια κατὰ πάσας τὰς διατριβάς· ἐγκρατῆς δὲ μάλιστα
 2 ὃς ἂν γλώσ(σ)ης ἐγκρατῆς ᾗ. καὶ μήτε ἑαυτοὺς ἐπα[ι]νῶσιν, μήτε τῶν πέλας
 3 περὶ μηδενός· κενὸν γάρ ἐστιν· (E) καὶ πειρᾶσθαι μᾶλλον τοὺς πέλας ἐπαινεῖν καὶ
 4 μὴ ψέγειν κατὰ πάντα τρόπον. (F) ταῦτα δὲ ποιοῦντες ἑαυτοὺς αὔξουσι καὶ τοὺς
 5 πέλας ἀνακτῶνται· (G) παραβαίνοντες δὲ ταῦτα, ἀκλεέστεροί τε γίνονται καὶ τοῖς
 6 πέλας ἀπέχθονται. (H) οἱ δ' ἂν ἑαυτοὺς ἐπαινῶσιν, τοὺς δὲ πέλας ψέγωσιν
 7 διαπράτ(τ)ονται, βουλόμενοι παρὰ τοὺς λοιποὺς ἐγλάμψαι, πολὺ δὲ μᾶλλον
 8 ἑαυτοῦς. (I) πρέπει δὲ ἀλλήλους θαυμάζειν καὶ τὰ ἀλλήλων διδάγματα
 9 (J) ταῦτα δὲ ποιοῦντες πολυμαθέστεροι ἔσονται, παραδιδόντες ἀλλήλοις ὅσα
 10 ἕκαστος αὐτῶν ἐπίσταται. καὶ τοῖς ταῦτα ἐπ[α]σκοῦσι, ταῦτα μὴ ὀκνεῖν λέγειν, ἵνα
 11 αμείνωσιν διὰ παντὸς εὐσεβοῦντες.

„...dodržování dharmy [zbožnost] a sebekontroly vůči všem filozofickým směrům. Především je mistrem sebekontroly ten, kdo ovládá svůj jazyk. Neměli by chválit sebe či škodit ostatním, neboť to je bezvýznamné. Když budou takto jednat, sami sebe povznesou a získají úctu ostatních, v opačném případě sami sobě ublíží a ostatními budou opovrhováni. Ať už ti, kteří chválí sami sebe, nebo ti, kteří znevažují ostatní, jednají s velkým zápalem, jelikož chtějí zaujmout ostatní, jistě více ublíží sobě. Je správné totiž se navzájem akceptovat a vzít si jeden od druhého ponaučení...“¹³⁹

Dochované řecké edikty nám ukazují vysokou kulturní úroveň baktrijských Řeků. Jsou napsány vypilovanou řečtinou zřejmě někým, kdo byl velmi dobře obeznámen s helénským i buddhistickým světem. Otázkou je, zdali onen překladatel byl člen řecké komunity, konvertita k buddhismu, jenž byl za tento překlad zodpovědný. Bohužel, v této otázce prameny mlčí.

¹³⁸DE ROSSI, C.: *op.cit.*, s. 190.

¹³⁹Vlastní překlad.

Je třeba si povšimnout, že Ašóka ve svém ediktu proklamuje, že se jeho konverze stala na základě hrůzostrašné zkušenosti v Kalinze. Avšak podíváme-li se do theravádských pramenů, nic se zde ohledně této události neobjevuje, a to dokonce ani v *Aśokāvadānē*.¹⁴⁰ Theravádská tradice připisuje jeho konverzi sedmiletému *samanerovi*, pretendentovi na buddhistického mnicha, Nigohovi.¹⁴¹ Naopak v mahájánové tradici se tak mělo udát na základě mučení skrze trpělivost, jímž ho sužoval jeden buddhistický mnich.¹⁴² Přesto je dle buddhistické tradice vnímán jako ideální vládce a lze předpokládat, že k jeho konverzi mohlo dojít ještě před osudnou Kalingou.

Otázkou zůstává, třebaže se ve svých skalních nápisech obrací na dharmu, tj. z buddhistického hlediska Buddhovo učení, které v praxi však může znamenat i spravedlnost, zda měl skutečně na mysli onu buddhistickou nauku, či spravedlnost a právo pro všechny. O tomto vedou spory historikové dodnes. Při definování dharmy byla především signifikantní dvojí tolerance; tolerance lidí jako takových a tolerance jejich víry. Druhým hlavním principem bylo nenásilí a zřeknutí se války, dobývání násilím a zabíjení zvířat, ačkoliv v určitých situacích bylo použití násilí nevyhnutelné, a to především z důvodu vnějšího nebezpečí.¹⁴³ Jednalo se o velmi promyšlenou politiku společenské zodpovědnosti a myšlení, v níž byl dán velký důraz na společné působení a vzájemné chování se k sobě navzájem, obsahuje i humánního ducha v aktivitách společnosti.¹⁴⁴ Avšak takováto definice nemusí ihned znamenat, že by se mělo jednat o proklamaci buddhistické nauky, neboť toto jsou společné základní principy i pro ostatní velké nábožensko-filozofické tradice, které se v té době objevují v Indii. Z toho důvodu Thapar usuzuje, že se mohlo jednat o promyšlenou politiku unifikace rozdílných postojů a snahu přimět poddané k loajalitě.¹⁴⁵ Ustanovil taktéž, dle svých ediktů, úřednický post *dhamma-mahāmattas*, jenž byl zodpovědný za zveřejňování a rozhlásování dharmy, měl být ve spojení s obyvateli a získávat od nich názory, přání a požadavky, které měly být předány králi.¹⁴⁶ S nadsázkou můžeme říci, že se jednalo o hlavní propagační úřad státní

---

¹⁴⁰STRONG, G. J.: *The Legend of King Aśoka. A Study and Translation of Aśokāvadāna*. Delhi 1989, s. 173.

¹⁴¹BASHAM, Arthur Llewellyn: *op.cit.*, 133.

¹⁴²Ibid.

¹⁴³THAPAR, Romila: *Aśoka*, s. 49.

¹⁴⁴Ibid.

¹⁴⁵THAPAR, Romila: *Aśoka and the Decline of the Mauryas*. New Delhi 1961, s. 203.

¹⁴⁶THAPAR, Romila: *Aśoka*, s. 50.

správy, třebaže sám dodává, že tento úřad je pro všechny náboženské sekty.¹⁴⁷ Naopak jiní historici zdůrazňují, že např. ve svém ediktu č. VII referuje o své pouti k Stromu bódhi, kde dosáhl buddha Šákjamuni osvícení, což by mohlo být jistým vodítkem.¹⁴⁸ Taktéž mnozí badatelé identifikují v jeho nápisech sedm rozmluv Buddha, které jsou v sútrách *Sgālovāda*, *Dhammika*, *Vyagghapajja*, *Parābhava* etc.¹⁴⁹ Je však pravdou, že nikde se neobjevuje reference na základní buddhistické doktríny, jako jsou Čtyři vznešení pravdy¹⁵⁰, Tři klenoty¹⁵¹ nebo soteriologická nauka o nirváně.

V pálijských textech je především zmiňován pro svou patronaci III. buddhistického koncilu v Patáliputře a pro nás důležité misie jím samotným vyslané v rámci vlastní země, ale taktéž do zahraničí. Neboť lidé a národy, *antānam avijitānam*, které pobývají za hranicemi Ašókova dominia, nemají být získáváni dobýváním, ale přesvědčení a přemoženi skrze dharmu.¹⁵² S tímto fenoménem se pojí pojem *dharmavijaya*, tj. vítězství skrze dharmu. Dokonce měl býti otcem *Mahindy* a *Saṅghamitty*, jimž Srí Lanka vděčí za svou buddhistickou víru. Geografickou stránku působení dharmy lze nejzřetelněji demonstrovat na jeho skalním ediktu XIII., v němž proklamuje vyslání misí do oblasti krále *Amtiyoko* (Antiochos II. Theos) a dále na území krále *Turamaye* (Ptolemaios II. Filadelfos), *Amtikini* (Antigonos Gonátás), *Maka* (Magás z Kyréné) a *Alikasudaro* (Alexandr Épeirský či Alexandr Korintský).¹⁵³

„...yojanaśa[t]eṣu yatra **Aṃtiyoko** nama Y[o]naraja paraṃ ca tena Atiyok[e]na cature 4 rajani **Turamaye** nama **Aṃtikini** nama **Maka** nama **Alikasudaro** nama nica **Coḍapaṃḍa** ava **Ta[m]bapaṃ[ṇi]ya** (R) [e]vam eva [hi]da rajaviśavaspi **Yonaka[m]**boyeṣu **Nabhakanabhitina** **Bhojapitinikeṣu** **Aṃdhrapalideṣu** savatra *Devanaṃpriyasa dhramanuśasti anuvaṭaṃti* (S) yatra pi *Devanaṃpriyasa* duta na *vracaṃti te pi śrutu Devanaṃpriyasa dhramavuṭaṃ vidh[a]naṃ dhramanuśasti*

¹⁴⁷GURUGUE, W. P. A.: *Emperor Aśoka*, s. 70.

¹⁴⁸Ibid., s. 65.

¹⁴⁹Ibid., s. 67.

¹⁵⁰Učení o tom, že utrpení existuje (1.), má svou příčinu (2.), avšak i u utrpení existuje konec (3.), ke kterému vede cesta (4.) In: NYDAHL, Ole: *Jak se věci mají. Současný úvod do Buddhova učení*. 2. vydání. Brno 2009, s. 39-51.

¹⁵¹Tj. přijetí útočiště v Buddhovi, v dharmě (učení) a sangze (buddhistické komunitě).

¹⁵²Ibid., 60.

¹⁵³VOGELSANG, W.: *Dějiny Afghánistánu*. Praha 2010, s. 129.

*dhramam [a]nuvidhiyaṃti anuvidhiyaśam[ti] ca (T) yo [sa] ladhe etakena bho[ti] savatra vijayo sava[tra] pu[na] ...*¹⁵⁴

Etnická rovina se nám odráží hned v následujících řádcích, kde uvádí, že dharma byla přijata mezi Ióny (Řeky), Kambódži (Afghánci), Gandhary, Rastiky a Pitiniky a přeje si pouze jejich štěstí, blaho, dodržování a vzrůst dharmy.¹⁵⁵ Otázkou je, zdali misie vyslány skutečně byly. V případě kladné odpovědi se vkrádá myšlenka, jakou mohly mít odezvu, neboť v západních zdrojích se o žádných „mudrcích“ z východu nedozvídáme. Byly tedy nezaznamenáníhodné? S trochou skromnosti můžeme z tohoto zdroje alespoň vyčíst rozsah geografických znalostí tehdejších Indů. Taktéž se nabízí hypotéza, zdali takovéto prohlášení o vítězství dharmy za hranicemi nemělo pouze propagandistické konotace k upevnění vlastní moci v oblastech cizích kultur a etnik.¹⁵⁶ Takové vyjádření by mohlo být považováno jako samolibé, jak nám napovídá i dikce řecko-aramejského ediktu z Kandaháru.¹⁵⁷ Ke konci Ašókova života pro něj nabývá na významu zájem o sanghu, proto se někteří domnívají, že snad mohl býti i sesazen a následně zapomenut. Nedlouho poté, co zemřel, se jeho rozlehlá říše postupně začíná rozpadat až do příchodu bráhmanská protireakce ve formě nástupu dynastie Šungů, která byla podporovatelem bráhmanismu.¹⁵⁸

Dřívější generace historiků Ašóku vinily za jeho politiku, která vedla k následnému úpadku. Mnozí dnešní jej již neobviňují, ale bagatelizují jeho roli v šíření buddhismu.¹⁵⁹ Přesto můžeme konstatovat, že v předcházejících etapách mezi paranirvánou a císařem jsou archeologické nálezy buddhistického charakteru nemnohé, avšak s nástupem Ašóky se minimálně rozšířil a započal kult stúp.¹⁶⁰ Obdobně je to i s jeho misionářskou činností, neboť nemáme žádných archeologických a literárních dokladů o tom, že by byla dharma skutečně přijata i u západních sousedů tak, jak nás ve svých nápisech zpravuje. Přesto vnímám jako velmi důležité sdělení o založení úřadu

¹⁵⁴SEN, A. – CHATTERJI, S. K.: *Asoka's Edicts*. Calcutta 1956, s. 131.

¹⁵⁵GURUGUE, W. P. A.: *Emperor Asoka*, s. 73.

¹⁵⁶BASHAM, Arthur Llewellyn: *op.cit.*, 136.

¹⁵⁷DAVIDS, Rhys: *Buddhist India*. London 1911, s. 298-299.

¹⁵⁸GURUGUE, W. P. A.: *Asoka and the Emergence of a Sinhala Buddhist State in Sri Lanka*. In: SENEVIRATNA, Anuradha (ed.): *King Asoka and Buddhism Historical and Literary Studies*. Kandy 1994, s. 217.

¹⁵⁹Např. Sukumar Dutt a Romila Thapar. *Ibid.*

¹⁶⁰BASHAM, Arthur Llewellyn: *op.cit.*, 139.

dhamma-mahāmattas, neboť i díky tomu lze předpokládat šíření jeho idejí k Řekům sídlícím v severozápadních oblastech jeho říše. Taktéž významné jsou Ašókovy nápisy psané v dialektech a písmech daných oblastí, jež nám naznačují, že si je mohl kterýkoliv obyvatel jeho říše, uměl-li číst, přečíst, a tudíž se dostat k *dharmě*. V souvislosti s nápisy zde vyvstává taktéž otázka jejich překladu, protože nalézáme-li takto kvalitní překlad do stylizované řečtiny, myslím si, že z toho můžeme usuzovat na přítomnost dostatečně početné inteligence na panovníkově dvoře, která byla vzdělaná v řečtině, prákrtských jazycích a buddhismu. Otázkou je, zdali to mohl být skutečně člen řecké diaspory. Na zodpovězení této otázky bohužel nemáme dnes dostatečnou pramennou základnu. A zůstává otázkou, bude-li vůbec někdy taková pramenná základna k dispozici.

VOTIVNÍ NÁPISY ŘEKŮ

„*Ista dei vox est: deus est in pectore nostro.*“¹⁶¹

Publius Ovidius Naso

Se smrtí Ašóky započala pomalu mizet i jeho rozlehlá říše, která se již nedokázala udržet na principech *dharmavijaya* skrze toleranci a nenásilí, jež ve svých ediktech tolik proklamoval. Přesto se mu podařilo díky jeho politice rozšířit nadčasové myšlenky mezikulturního dialogu. Domnívám se, že v podobném kurzu, třebaže ne s takovou razancí ze své podstaty, jednal i Alexandr Makedonský, neboť takováto politika byla jediným logickým řešením, chtěl-li uskutečnit nastolení mezikulturního shody a svornosti mezi všemi etniky v říši a sjednocení všech národů v „kráteru přátelství.“¹⁶² Otázkou je, zdali takto nastavená intelektuální reciprocita, obchodní výměna, kulturní kompatibilita, kterou byla obě etnika vybavena, ve spojení s prazvláštním politickým vývojem v tomto regionu, jenž nakonec způsobil geografickou proximitu, mohla vést k následnému kulturnímu a myšlenkovému synkretismu.

O samostatném řecko-baktrijském království můžeme hovořit až v souvislosti s Diodotem I. (256-239 př.n.l.), který se jako první zřekl seleukovského poručnictví¹⁶³ a získal tak nadvládu nad velmi cenným územím, jak nám popisuje Iustinus: „*opulentissimum illud mille urbium Bactrianum imperium.*“¹⁶⁴ Takto položil základ pro následný rozvoj království a jeho rozmach až k čínským hranicím dle Strabóna.¹⁶⁵ Tím se podařilo řecko-baktrijským králům vytvořit rozlehlý a mocný stát, jenž měl čítat více

---

¹⁶¹ PUBLIUS OVIDIUS NASO: *Epistulae ex Ponto*, III. 4. 93. Dostupné online: <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.ponto3.shtml> [cit. 10.5.2018]

¹⁶² KYSUČAN, Lubor: *Oni a my: dvanáct neodbytných otázek mezi antikou a postmodernou*. Brno 2010, s. 28.

¹⁶³ „*Eodem tempore etiam Theodotus, mille urbium Bactrianarum praefectus, defecit regemque se appellari iussit, quod exemplum secuti totius Orientis populi a Macedonibus defecere.*“ In: Marcis Iunianus Iustinus: *op.cit.*, XLI.4.

¹⁶⁴ *Ibid.*, XLI.1.

¹⁶⁵ „...καὶ δὴ καὶ μέχρι Σηρῶν καὶ Φρυγῶν ἐξέτεινον τὴν ἀρχήν.“ In: STRABÓN: *op.cit.*, XI.11.1.

podmaněných kmenů než říše Alexandrova.¹⁶⁶ Řekové svou rozpínavou politikou, která byla ovšem taktéž vyvolána postupem kmenů Jüe-čhi ze severu, se dostali až do Pátaliputry. O jejich působení zde vznikla zpráva od autora bráhmanského stavu, který však líčí *Yavanas* ve velmi negativním světle, neboť byli vychováni pouze k brutálním a nehumánním způsobům.¹⁶⁷ Nejvýstižněji se vyjádřil k historii a ke konci království Polybios ve svých dějinách:

„πλήθη γὰρ οὐκ ὀλίγα παρεῖναι τῶν Νομάδων, δι' ὧν κινδυνεύειν μὲν ἀμφοτέρους, ἐκβαρβαρωθήσεσθαι δὲ τὴν χώραν ὁμολογουμένως, ἐὰν ἐκείνους προσδέχωνται“¹⁶⁸

K neradostnému osudu baktrijských obyvatel Justinus:

„*Bactriani autem per varia bella iactati non regnum tantum, verum etiam libertatem amiserunt, siquidem Sogdianorum et Arachotorum et Drancarum et Areorum Indorumque bellis fatigati ad postremum ab Invalidioribus Parthis velut exsanguis oppressi sunt.*“¹⁶⁹

Vzhledem k poměrně proměnlivé geopolitické situaci v oblasti Baktrie a severozápadní Indie, muselo zákonitě docházet k intenzivnějšímu a bližšímu kontaktu řeckého obyvatelstva s autochtonním, na úrovni materiální i intelektuální. Proto je racionální se domnívat, že by se takovéto projevy objevily i v každodenním životě, tj. na osobních předmětech denní potřeby, náboženských a votivních předmětech, případně mincích a pokusit se u nich najít jistá vodítka, která dopomohou osvětlit daný jev. Z toho důvodu bych se v této kapitole rád zaměřil na epigrafické památky, které

---

¹⁶⁶ „καὶ πλείω ἔθνη κατεστρέψαντο ἢ Ἀλέξανδρος, καὶ μάλιστα Μένανδρος εἴ γε καὶ τὸν Ὑπανιν διέβη πρὸς ἔω καὶ μέχρι τοῦ Ἰμάου προῆλθε τὰ μὲν¹ αὐτὸς τὰ δὲ Δημήτριος ὁ Εὐθυδήμου υἱὸς τοῦ Βακτρῶν βασιλέως.“ Ibid.

¹⁶⁷ THAPAR, Romila: *The Penquin*, s. 217. Cf. TARN, W.W.: *The Greeks in Bactria and India*. Cambridge 2010, 452-456.

¹⁶⁸ POLYBIOS: *Historiai*, 11.34.5. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0233%3Abook%3D11%3Achapter%3D34%3Asection%3D5>. [cit. 5.12.2017]

¹⁶⁹ Marcis Iunianus Iustinus: *op.cit.*, XLI.6.

představují významný fenomén v rámci Středomoří. Protože řecko-baktrijská a později indo-řecká království vycházela a sdílela, třebaže vzdáleně, řecko-římský kulturní prostor, je tedy vhodné prozkoumat, zdali se i zde nenacházejí odkazy Řeků na buddhistickou nauku.

Je až s překvapením, že ve městě jako Aj Chanúm¹⁷⁰, kde se střetávaly prvky řeckého, iránského a indického elementu, najdeme jen pramálo dochovaných epigrafických památek v řečtině.¹⁷¹ Bernard nabízí hypotézu, zdali za to nemůže centrální královská moc, která se soustředila okolo paláce a tvorbu nápisů příliš nepodporovala ve srovnání s poměrně autonomními středomořskými městy, která tímto druhem památek přímo překypují.¹⁷² Přesto i zde se našla mnohá ostraka, která jsou nám dnes mimo jiné dokladem o přejímání jmen.¹⁷³ O tom nám svědčí i kamenný řecký nápis z Takht-i Sangin „1.Oxos Εὐχὴν 2. ἀνέθηκεν 3. Ἀτροσώκης 4. Ὀξωί“, ve kterém Atrosokés (jméno iránského původu) dedikuje svůj votivní dar řece Oxu (dnešní Amudarja), resp. iránskému bůžkovi Vaxšu.¹⁷⁴ Je zajímavé, že Atrosokés daruje iránskému božstvu, ale děje se tak skrze řecký jazyk. Znamená to tedy, že měl nedostatek znalostí baktrijského psaného jazyka, a proto se rozhodl využít jiné medium? Taktéž se nabízí myšlenka, že řečtina mohla či musela být tudíž známá i kněžím tohoto boha, z toho by plynulo, že by nebyla výsadní záležitostí aristokratických kruhů.¹⁷⁵

Abychom se mohli dopátrat lepších výsledků, je potřeba se přemístit do míst, která jsou bohatší na epigrafické nálezy. Jeden z nejstarších dochovaných nápisů, hned po Ašókovi, je napsán v kharóšti na rozbité víko od obřadní šperkownicy ze Šinkotu,

---

¹⁷⁰Mnozí badatelé identifikují jako Alexandrie na řece Oxus. In: NARAIN, A.K.: *On Some Greek Inscription from Afghanistan*. Napoli 1987, s. 275. Cf. TARN, W. W.: *op.cit.*, 507.

¹⁷¹SALOMON, Richard: *Indian Epigraphy. A Guide to the Study of Inscriptions in Sanskrit, Prakrit, and the other Indo-Aryan Languages*. New York, Oxford 1998, s. 108.

¹⁷²BERNARD, P.: *The Greek kingdoms of Central Asia*. In: MASSON, Vadim Michajlovič - DANI, Ahmad Hasan (eds.): *History of civilizations of Central Asia*. Paris 1992, s. 103.

¹⁷³HALKIAS, T. Georgios: *When the Greeks converted the Buddha: Asymmetrical transfers of knowledge in Indo-Greek cultures*. In: WICK, Peter – RABENS, Voleker: *Religions and Trade. Religious Formation, Transformation and Cross-Cultural Exchange between East and West*. Leiden, Boston 2014, s. 71. [dále jen *The Greeks*]

¹⁷⁴HARMATTA, János: *Languages and Scripts in Graeco-Bactria and the Saka Kingdoms*. In: MASSON, Vadim Michajlovič - DANI, Ahmad Hasan (eds.): *History of civilizations of Central Asia*. Paris 1992, s. 394.

¹⁷⁵Ibid.

zaznamenávající lakonicky uložení relikvií Buddhy Šákjamuního za vlády indo-řeckého krále Menandra, jenž vládl v 2. stol. př. n. l.¹⁷⁶

A ...*Minedara maharajasa Kaṭiasa divasa* †

pra[ṇa] – samedā

A ...*[pra] [thavi]ta*¹⁷⁷

„14. dne měsíce *Kārttika*¹⁷⁸, za [vlády]

Mahárádžy Minedry, [v roce ...], [lidské

ostatky Buddhy], které jsou obdařeny životem,

byly uloženy.“¹⁷⁹

V období panování krále Menandra ještě chvíli zůstaneme, neboť se zdá, že za své vlády vytvořil vhodné podmínky pro šíření buddhismu, jelikož se do dnešních dnů dochovalo více nápisů, jež nám naznačují, že i indo-řečtí obyvatelé (po přesunutí království jižněji pod Hindúkuš se užívá již tohoto termínu) měli blíže k buddhistickým myšlenkám, jak si ukážeme na jednotlivých proklamacích. Samotný Menandros je spojen s tažením do Paňdžábu a na pobřeží řeky Rávi a dále hluboko do údolí Gangy, kde mělo dojít až k zničení hlavního indického města, Pátaliputry.¹⁸⁰ Taktéž to byl on,

---

¹⁷⁶SCHOPEN, Gregory – LOPER, D. S. Jr.: *Bones, Stones, and Buddhist Monks: Collected Papers on the Archaeology, Epigraphy, and Texts of Monastic Buddhism in India (Studies in the Buddhist Traditions)*. Honolulu 1997, s. 126.

¹⁷⁷NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*. Oxford 1957, pl. VI. Falk předpokládá, že jde o padělek originálu. In: FALK, Harry: *Hariśyena-lekhapañcāśikā. Fifty Selected Papers on Indian Epigraphy and Chronology*. Bremen 2013, s. 95.

¹⁷⁸*Kārttika* je osmý měsícem v hinduistickém kalendáři, viz. dostupné online: <https://www.vocabulary.com/dictionary/Karttika>. [cit. 7.12.2017]

¹⁷⁹NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*. Oxford 1957, pl. VI. Viz app. č. IV.

¹⁸⁰BERNARD, P.: *op.cit.*, s. 99.

dle zmínky u Strabóna, kdo měl sjednotit více kmenů než velký Alexandr.¹⁸¹ Proto nás nepřekvapí, že na dalším nápisu z opuštěné mohyly Reh¹⁸² čteme (App. č. V):

1. *mahārājasa rājarājasa*
2. *mahāmtasa trātārasa dhāmmī*
3. *kasa jayāmtasa ca apra*
4. *(jitasa) Minānada [de?] rasa*¹⁸³

Sharma, jakožto objevitel tohoto prákrtského nápisu, značně ovlivněného sanskrtem a páli, v písmě bráhmí, předpokládá, že se jedná o původní řecký text a uvádí jeho transliterovanou verzi:

1. *BASILEOS BASILEO*
2. *MEGALOU SOTEROS*
3. *DIKAIYOU NIKETOROU KAI ANIKETOU*
4. *MENANDRU*¹⁸⁴

Lze přeložit takto:

*„Velký král králů, velký král Menander,
Zachránce, vytrvalý v právu (dharmě),*

---

¹⁸¹STRABÓN: *loc.cit.*

¹⁸²Tato mohyla se nachází na levém břehu řeky Jamuny, přibližně 96 km od města Kósambí, jež mělo za dob Buddhových velký význam. In: SHARMA, G. R.: *Reh Inscription of Menander and the Indo-Greek Invasion of the Gangā Valley*. Allahabad 1980, s. 3.

¹⁸³*Ibid.*, s. 7.

¹⁸⁴*Ibid.*, s. 8.

vítězný a neohrožený.“

Dalším významným nápisem, pocházejícím z údolí Svát, je dedikace meridarcha Theodora z 1. stol. př. n. l.¹⁸⁵ Ten zřejmě zastával nižší administrativní hodnost, neboť se předpokládá, že nad nimi stáli *strategoí*, třebaže známe pouze dvě osoby zastávající tuto funkci.¹⁸⁶

Nápis v kharóšті a překlad zní (App. č. VI.)¹⁸⁷

1.	<i>Theudorena meridarkhena</i>	1.	Theüdorem, meridarchem,
2.	<i>pratithavida</i>	2.	byly uloženy
3.	<i>ime sarira</i>	3.	tyto relikvie
4.	<i>Sakamunisa bhagavato</i>	4.	Pána Šákjamuního,
5.	<i>bahu-jana-stitiye</i>	5.	ať přinesou prospěch všem lidem

Tento text považuji za velice významný, neboť nám dokládá nejen to, že se důležitým úředníkem stal člen řecké i buddhistické komunity, ale zároveň skutečnost, že se jednalo o významného a mocného jedince na poli státní správy. To však není ojedinělý případ, při kterém se setkáváme s významnou postavou politického života, třebaže se nebude jednat o člena sanghy. Mám na mysli příklad Héliodórova sloupu, jenž byl vztyčen ve Vidiši u příležitosti Héliodórova vyslání králem Antialkidem na dvůr indického krále Kášíputry Bhágabhady. Héliodóros byl vyslán na indický dvůr za účelem získání spojení, neboť Antialkidás ztrácel své pozice ve prospěch svého soka

---

¹⁸⁵KONOW, S.: *Corpus Inscriptionum Indicarum. Vol. II, pt. I. Kharoṣṭhī Inscriptions with the exception of those of Aśoka.* Calcutta 1929, s. 1.

¹⁸⁶NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 95. Cf. TARN, W.W.: *op.cit.*, s. 242.

¹⁸⁷*Ibid.*, s. 4-5.

Apollodóta; ten nakonec zvítězil a dobyl i Taxilu.¹⁸⁸ Z nápisu se zdá být možné, že byl vyznavačem směru bhágavata, tj. hinduistického směru, jenž mezi sebe přijímal i příslušníky stojící mimo kastovní systém. Kamenný sloupový nápis je napsán středozápadním epigrafickým prákrtem s některými sanskrtskými hláskami v písmě bráhmí šungské doby.¹⁸⁹

Originální text (App. č. VII.)

1. *[De]vadevasa Vā[sude]vasa garuḍadhvaje ayaṃa*
2. *kārite i[a] Heliodoreṇa bhāga -*
3. *vatena Diyasa putrena Takhkhasilākena*
4. *Youna dūtena [ā]gatena mahārājasa*
5. *Aṃtalikitasa upa[m]tā sakāsaṃ raṇo*
6. *[Ko]sipu[tra]sa [Bh]āgabhadrasa trātārasa*
7. *vasena ca[tu]daseṃna rājena vadhamānasa.*
8. *trini amuta-padāni [ia] [su]-anuḥhitāni*
9. *neyamiti [svagaṃ] dama cāga apramāda.*¹⁹⁰

Český překlad¹⁹¹

*„Tato standartu boha Višnu (Krišny), boha bohů,
byla vztyčena zbožným Héliodórem, synem Dióna z Takšašily,
vyslancem krále Antialkida ke králi Kášíputrovi Bhágabhadrovi
ve čtrnáctém roce jeho vlády.*

---

¹⁸⁸In: NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 118.

¹⁸⁹SALOMON, Richard: *op.cit.*, s. 265.

¹⁹⁰NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, pl. VI.

¹⁹¹MAŠEK, Michal: *op.cit.*, s. 160.

*Tři nesmrtelné praktiky vedoucí do nebe – sebeovládání, dobročinnost, svědomitost.*¹⁹²

Tyto epigrafické nálezy jsou důležitým pramenem k pochopení fenoménu, které se odehrávaly uvnitř této multikulturní společnosti. Na jedné straně je můžeme vnímat jako vzorný příklad soužití a tolerance, ale na druhé straně již na takovému „Řeky“ nemůžeme nahlížet skrze ctnost jejich klasického vzdělání (παιδεία) a skrze jejich příslušnost k jedné πόλις. Stává se tedy takovýto jedinec indianizovaným Řekem nebo helenizovaným Indem? Fussman k tomu dodává, že vtrhli-li na indické území Řekové, Skythové či Kušáni, všichni byli poměrně rychle indianizováni a ponechali si jen chabé známky svého původního jazyka a náboženství.¹⁹³

Pakliže jsme zkoumali v předcházejících pasážích pouze nápisy jedinců z vládnoucí třídy, která se ztotožnila s některým z indicko-náboženských proudů, měli bychom být schopni vysledovat tento proces taktéž u nižších společenských vrstev. Neboť to byla právě řečtina, řecké vzdělání a mravy, které mohly jedince determinovat do lepší společnosti s vyhlídkami na slibnou kariéru. Proto taktéž docházelo u následujících vládců oblasti Baktrie a Gandhary k adopci kultury.¹⁹⁴ A tudíž v okamžiku, je-li takovýto styl přebírán vládnoucími a bohatými, musí s určitostí působit na celou společnost. Z toho důvodu se nyní zaměříme na jeskynní komplexy Nasik, Junnar a Karle v dnešní Maháráštre, kde se nám zachovaly dedikační nápisy povětšinou v páli.

Jako první se podívejme na jeskyni Karle (též Karla nebo Karli), jejíž rozmach můžeme sledovat od 2. st. př Kr. do 3. st. po Kr. Za svou podobu vděčí bohatým donátorům, kteří nedbali útrat a hojně investovali do jeskynního komplexu. Základní premisou k takto rozsáhlé donátorské činnosti byla nově ustanovená obchodní stezka. Ta směřovala z Arabského moře do vnitrozemí Indie.¹⁹⁵ Doba vzniku epigrafických

---

¹⁹²Nota bene tyto tři praktiky nejsou příliš vzdáleny od dharmy, kterou hlásal císař Ašóka.

¹⁹³FUSSMAN, Gérard: *Upāykausālya, l'implantation du Bouddhisme au Gandharā*. In: FUMIMASA, Fukui – FUSSMAN, Gérard (eds.): *Bouddhisme et cultures locales*. Paris 1994, s. 18.

¹⁹⁴HARMATTA, János: *op.cit.*, 71.

¹⁹⁵BURGESS, J.: *Archaeological Survey of Western India. Vol. IV*. London 1883, s. 23. Cf. HUTZSCH, E.: *Epigraphia Indica, vol. II (1902-1903)*. New Delhi 1981, s. 53-56.

památek, které se dotýkají námi zkoumaného fenoménu, se pohybuje okolo 1. století př.
n.¹⁹⁶

Rané nápisy z jeskyně *Karle*

- no. I
1. Umēhanākaṭā Yavanasa
  2. Viṭasa[m]gatānam(l) dānam thabhō

(Tento) sloup (je) darem Yavana Viṭasaṃgata¹⁹⁷ z Umēhanākaṭā.¹⁹⁸

no. IV

1. Dhēnukākaṭā Ya[va]nasa(l) Dhamadha-
2. yānam thabhō dānam

(Tento) sloup (je) darem Yavana Dhamadhaya z Dhēnukākaṭā.¹⁹⁹

no. VI

1. Dhēnukākaṭā Chulayakhan[ām]
2. [Ya]vaṇasa thabhō dāma 卐

(Tento) sloup (je) darem Yavana Chulayakha z Dhēnukākaṭā.²⁰⁰

no. VII (App. č. VIII)

---

¹⁹⁶TARN, W. W.: *op.cit.*, s. 254.

¹⁹⁷Viṭasaṃgata – původně znamenající „shromáždění herců“, ale v tomto kontextu se jedná zřejmě o vlastní jméno, protože bylo použito sg. *Yavanasa*. In: VATS, Madho Sarup: *Unpublished Votive Inscriptions in the Chaitya Cave at Karle*. In: SASTRI, B. H. Krishna – SASTRI, Hirananda: *Epigraphia Indica and Record of the Archaeological Survey of India. Vol. XVIII. 1925-1926*. New Delhi 1983, s. 325-326.

¹⁹⁸Ibid.

¹⁹⁹Ibid., s. 326.

²⁰⁰Ibid., s. 327.

Dheṇukākāṭā Yavanasa Sihadhayāna thambho dāna [|]

*Dar sloupu od Sihadhayi, Yavana z Dheṇukākāṭa*²⁰¹

no. X (App. č. IX)

Dheṇukākāṭā Dhammayavanasa [|]

*Dhamma (Dharma), Yavana z Dheṇukākāṭa*²⁰²

Komplex jeskyň *Junnar* zahrnuje přes 200 samostatných jeskyní, avšak přibližně jen na 30 jich je buddhistických. Odhadovaná doba jejich vzniku je o něco mladší než u předcházejících, pohybuje se okolo přelomu letopočtu.

no. V

Yavanasa Irilasa Gatāna deyadhama be podhiyo [|]

*Záslužný dar dvou nádrží na vodu od Yavana Irily z Gatā*²⁰³

no. VIII jeskyně 67 na pahorku Šivaneri

Yavaṇasa

Chiṭasa Gatānam

bhojaṇamaṭapo

deyadhama saghe [|]

---

²⁰¹BURGESS, J.: *op.cit.*, s. 90.

²⁰²*Ibid.*, s. 91.

²⁰³*Ibid.*, s. 93.

*Záslužný dar refektáře pro komunitu (Saṃgha) od Yavana Chity
(Chaitra) z Gatas (nebo z oblasti Gatâ)²⁰⁴*

U nápisu č. 6 a 8 jsou zajímavostí jména, neboť *Gatâna* je zde v genitivu plurálu, který následuje po jméně. Jeho základ koresponduje se sanskrtským *Garta*, což je jméno oblasti v Paňdžábu, proto může být přeloženo taktéž jako „ze země *Garta*“. Tato varianta by byla i pochopitelná, neboť v této oblasti žili hojně Řekové i Peršané.²⁰⁵ Zajímavým dodatkem k tomuto přídomku je poznámka Samuela Clarka Laeuchliho, který poukázal na prákrtské slovo *yona(ka)*. Tvrdí, že je potřeba rozlišit od *Yavana/yavana*, což nemusí nutně znamenat pouze „Řeka“, ale taktéž obecně „cizince vysoké hodnosti“ nebo „cizího vojáka, žoldáka“. Následně usuzuje, že by muži z nápisu (*Ciṭa* a *Iřila* z gatského kmene, mohli býti z řecko-římského, ba dokonce západnějšího prostředí – např. gótského (tj. z prostředí dnešního Polska).²⁰⁶ To však mnozí považují za málo pravděpodobné.²⁰⁷

no. XVI (App. č. X)

Yavanasa Chamdânaṃ deyadhama gabhadâ(ra) [| |]

Záslužný dar průčelí vstupní haly od Chandý Yavana²⁰⁸

Posledním komplexem, kde se nachází taktéž řecký dedikační nápis, je *Násik*, který čítá přibližně okolo 30 samostatných jeskyní, jejichž datace se pohybuje v rozmezí 1. st. př. n. l. až 3. st. n. l. Můžeme zde vidět rané příklady jeskynní architektury spojené s theravádskou tradicí buddhismu.²⁰⁹

---

²⁰⁴Ibid., s. 94.

²⁰⁵Ibid.

²⁰⁶LAEUCHLI, S. C.: *Yavana Inscriptions of Western India*. Journal of the Asiatic Society of Bengal, 56-59, 1986, s. 207-213.

²⁰⁷SELDESCHLACHTS, Erik: *op.cit.*, s. 148

²⁰⁸BURGESS, J.: *op.cit.*, s. 95. V tomto nápisu je jméno Čandra v hindštině a je zde použito *pluralis majestatis*, třebaže v souvislosti s tím, že je *yavanas*.

²⁰⁹Ibid., 37.

no. XIX (App. č. XI)

1. *Sidham Otarâhasa Damtâmitiyakasa Yoṇakasa Dhammadevvaṇṇaputasa
Īdâṅnidatasa dhammâtmanâ*

2. *ima leṇam pavate Tiramṇhumhi khânitam abhamtaram cha leṇasa
chetiyagharo poṃdhiyo cha mâṭâpi-*

3. *taro udisa [|] ima leṇam kâritam savabudhapûjâya châtudiśasa
bhikhûsamghasa niyâtitam sa-*

4. *ha putena Dhammarakhitena [| |]*

Úspěch! Poctivý Yavana Indrâṅnidatta, syn Dharmadevym, narozen v severní oblasti (a) obyvatel DamtâmitrĪ, se zapřičinil o to, aby byly vyhloubeny jeskyně v hoře Triraśmi (Tiraṇhu), uvnitř jeskyně Chaityagriha a (tři) nádrže na vodu. Tato jeskyně, zhotovena k uctívání všech buddhů, byla vyrobena (díky němu) napříč komunitou mnichů společně s jeho synem Dharmarakshitou (Dhammarakhita).²¹⁰

Jak jsme si mohli z nápisů všimnout, jediným pojítkem vedoucím nás k domněnce, že se jedná opravdu o příslušníka řecké komunity, je skutečnost, že to sám v dedikaci dobrovolně uvedl. Tarn je skeptický vůči tomu, že by tito *Yavanas* byli skutečně Řekové. Naopak podle posledního nápisu č. XIX, ve kterém vystupuje *Yavanas* Indrâṅnidatta, minimálně přijal indické jméno společně se svým otcem, a skrze svůj dar se přihlašuje k indické, nikoliv řecké kultuře.²¹¹ Taktéž se pozastavuje nad nápisem č. X z Karle, kde vystupuje *Dhammayavana*. Nepředpokládá, že by se mělo jednat o buddhistickou dharmu (nauku), ale spíše v tom vidí zdůraznění nějaké povinnosti, nutnosti; argumentuje titulem *dharmaraja*, který se uděluje králi, plní-li své povinnosti. Značí to tedy, že by i tento *Dhammayavanasa* měl plnit své povinnosti řeckého občana? Popřípadě jedná se o *yavana secundum legem*? Dochází k závěru, že se snad jedná o proklamaci občanství v řecké polis.²¹² Tomuto názoru oponuje Narain,

²¹⁰Ibid., 114. V tomto případě se jedná zřejmě o Reka původem z dnešního Termezu (Datâmitra).

²¹¹TARN, W. W.: *op.cit.*, s. 255.

²¹²Ibid. S. 256.

který říká, že *yavanas* nemohou být Indové, neboť proč by se jimi nenazývali? ²¹³ Nehledě na to, že v následujících obdobích, ve kterých vládli na území Indie Šákové a Kušáni, docházelo k přejímání indických jmen přímo u cizích vládnoucích rodů. ²¹⁴ Pro Senarta je velmi nepravděpodobné, že by se pod slovem *Dhamma* skrývalo buddhistické jméno. Uvádí též, že by ono spojení mohlo znamenat v překladu „čestný *Yavana*“, podobně jako *dhammanigama* – znamenající čestný obchodník, resp. v prákrtu i skupinu obchodníků. ²¹⁵ Z toho důvodu usuzuje též na to, že pod pojmem *dhammanigama* se skrývá prohlášení o příslušnosti k buddhistickému „cechu“ obchodníků podobně jako v případě *Dhammayavanas*, čímž by se myslela komunita buddhistických *Yavanas*. ²¹⁶ Warmington k tomu dodává, že řecká populace byla kultivovaná, a tak lze předpokládat vedení disputací s indickými mnichy a askety a snad i konverzi k buddhismu, máme-li zde důkaz o konverzi v podobě Héliodórova sloupu. Proto mu nepřipadá překvapivé nazývat se *dhammayavanas* ²¹⁷, třebaže se již jedná o poloindianizovaného Řeka, neboť musel znát písmo bráhmí a prákrtský jazyk. ²¹⁸

Nápisy v Nágárdžunakondě nás geograficky přesouvají překvapivě až na jih Indie, kde bylo v těchto místech situováno významné a bohaté buddhistické sídlo. Zde byly nalezeny celkem tři nápisy zhotovené v písmě bráhmí.

no. I nápis v druhém absidálním chrámu z 3. st. n. l. ²¹⁹

... [rā]jacarīyānaṃ Kasmira - Gaṃdhara – Cīna – Cilāta – Tosali - Avaraṃta-
Vaṅga-Vanavāsi-Yava[na]-Da[mila-Pa]lura-Tambapaṃṇi-dīpa-pas[ā]dakānaṃ
theriyānaṃ Tambapa[m]ṇakānaṃ suparigahe... ²²⁰

„ku prospěchu...mistrů a bratrů (mnichů) z *Tambapaṃṇa* (Cejlon),
kteří obrátili na víru *Kašmír, Gandhāru, Cīna, Cilāta* (= *Skt. Kirāta*),
Tosali, Avaraṃta (*Skt. Aparānta*), *Vaṅga, Vanavāsi, Yavana* (?), *Damila* (?),

²¹³NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 94.

²¹⁴Ibid.

²¹⁵SENART, E.: *The Inscriptions in the Caves at Karle*. In: HULTZSCH, Eugen (ed.): *Epigraphia Indica and Record of the Archeological Survey of India*. Vol. VII. – 1902-1903. New Delhi 1981, s. 55.

²¹⁶Ibid.

²¹⁷WARMINGTON, E. H.: *The Commerce between the Roman Empire and India*. Cambridge 1928. s. 68.

²¹⁸HARMATTA, János: *op.cit.*, s. 394.

²¹⁹KARTTUNEN, Klaus: *Yonas and Yavanas in Indian Literature*. Helsinki 2015, s. 212.

²²⁰Ibid.

Palura (?) a ostrov Tāmbapaṃṇi (Cejlón)“

no. II nápis „třiceti let“ z 3. st. n. l.²²¹

1. ... *rājño Vāsē(si)shṭhīputrasya Ābhīrasya Vasushēṇasya...*
2. ... *Śivasēbēna, Saṃjayapur[ī]ṇa – yo[na]rājibhi[h]*
3. *āva[nta]kēna śakēna Rudradāmena...*²²²

„... v třicátém roce vlády krále *Vāsiṣṭhīputry Vasuṣeṇa, Ābhīra...je zavedena ...*
Śivaśepou..., [a] *Yavana-rádžy ze Saṃjayapura, Śaka Rudradāman z Avanti a*
...“

no. III nápis na desce se šlépějí opět z poloviny 3. st. n. l. v prákrtu²²³

1. *ācarīyanam theriyānam vibhajavādānam kasmira-gaṃddhara-yavana -*
vanavāsatambapaṃnidipa-pasādakanam
2. *mahāviharavāsinam...*
3. *vihāre...*²²⁴

Pár Buddhových nohou byl umístěn...v klášteře učitelů, kterými jsou Theriyas
(Theravādīni) (a) Vibhajja-vādas (-vādīni) a kteří zapříčinili blaho [tj.
konvertovali na Buddhovo učení] (lid) Kašmīru, Gandhāry, Yavana, Vanavāsa and
Tāmrapaṃṇi-dvīpa, kteří jsou rezidenty Velkého kláštera...“

Ojedinělý nápis se nám zachoval taktéž v Mathuře. Toto starobylé město bylo význačným buddhistickým místem s mnoha chrámy. O Mathuře, společně s Gandhárrou, se uvažuje jako o místě, kde bylo užito v sochařství Buddhovy lidské podoby. Pro nás je

---

²²¹Ibid.

²²²Ibid.

²²³Ibid.

²²⁴Ibid.

však důležitý nález z jednoho buddhistického chrámu; kamenné desky s nápisem z 1. či 2. století n.l.²²⁵ Ta nese nápis:

„siddham yavanena namdinā ... vihāre śilāpaṭaḥ“

Kamenná deska postavená v klášteře Yavanou Nandim.

Posledním a pro mne velice zajímavým nápisem, který bych zde rád demonstroval, je objev z afghánské provincie Ghazní. Je vepsán na vysoké skále, která se tyčí na severovýchodní straně u Bād-e Āsiā.²²⁶ Nese toto:

1. ναμο ο βοδο
2. ναμο ο δουαρμο
3. ναμο ο σαγγο

Třebaže *prima facie* se může zdát, že se jedná o řecký text, není tomu tak. Je to pouze v abecedě zapsaná sanskrtská buddhistická formule tzv. přijetí útočiště ve Třech klenotech, neboli Triratna. Další informace ohledně toho nápisu mi ovšem nejsou známy, a proto je za těchto podmínek obtížné určit původce tohoto vyjádření. Sloveso *namo* je zde uvedeno ve smyslu „dávat poctu“. Dnes se překládá jako:

„Přijímám útočiště v Buddhovi.

Přijímám útočiště v dharmě. (tj. jeho učení)

Přijímám útočiště v sangze. (tj. společenství buddhistů)“²²⁷

---

²²⁵Ibid.

²²⁶HUMBACH, Helmut: *loc.cit.*

²²⁷NYDAHL, Ole: *op.cit.*, s. 176.

Toto je prvotní formule, již člověk pronáší, chce-li se stát Buddhovým následovníkem. Co je však na tomto nápisu skutečně zajímavé, je fakt připadající mi jako velmi příznačné a symbolické vyjádření nastalé situace, kterou jsme pozorovali prostřednictvím předložených epigrafických památek. Je to především skutečnost, že mnohdy bylo užito řecké vnější formy, avšak vnitřní idea nese čistě indický původ. Řečtina v tomto případě pouze posloužila jako užitečné médium, podobně jako v případě Atrosokova votivního daru iránskému bůžkovi Vaxšu. Toto tvrzení nelze aplikovat v ostatních případech, jak jsme si výše ukázali, neboť nalézáme skutečné nápisy obsahující informace týkající se původu donátora, tj. především ve formě *Yonaka/Yavana*, a daru, jenž je určitým způsobem spojen s buddhismem, neřkuli Buddhovým kultem.

LITERATURA INDICKÉ PROVENIENCE

*Přesto může být, že Menandros se stal jediným Řekem, kterého si Indie osvojila.*²²⁸

The History of Civilization. Ancient India and Indian Civilization

Nebylo by možno dojít k správnému popsání interakce mezi Řeky a Buddhovou naukou, nejsou-li prozkoumány taktéž památky literární povahy. Na ty jsme již narazili hned v první kapitole, avšak jednalo se o prameny západní provenience, jež nahlížely především na události, které se odehrály během výpravy Alexandra Makedonského a po ní. Taktéž bylo zmíněno, že tato kampaň byla poměrně málo reflektována v indických zdrojích, neboť do značné míry nabourávala bráhmanské uspořádání společnosti a jejich výsostné společenské postavení. Proto je potřeba se poohlédnout dále, a to především na buddhistické literární památky. I zde se setkáme s ojedinělými zmínkami a narážkami na řecké obyvatelstvo, *Yonas/Yavanas*, a jejich vládce. V zásadě se jedná o podobný fenomén jako v antickém Středozeří, neboť i v literárních památkách řecko-římské provenience nalézáme zmínku o historickém Buddhovi Šájkamuním teprve ve *Stromatech* Klementa z Alexandrie. Přesto mezi mnohými dochovanými památkami nacházíme především tři díla, která pro nás budou v této kapitole zásadní. Jedná se o *Milindapañhu*, *Dípavamsu* a *Mahávamsu*.

První zmíněné dílo je významné především v Theravádě. Dokonce se stalo i dílem kanonickým v barmském buddhismu jako součást *Khuddakanikaye*. V rámci theravádského buddhismu je velmi důležité²²⁹, třebaže Hinüber nabízí hypotézu, že text nemusel patřit původně do theravádské tradice.²³⁰ Zásadním v našem případě jsou

---

²²⁸OURSEL-MASSON, P. – WILLMAN-GRABOWSKA, W. de – STERN, P.: *The History of Civilization. Ancient India and Indian Civilization*. New York 1996, s. 266.

²²⁹BUSWELL, R. E. Jr (ed.): *Encyklopedia of Buddhism*. New York 2004, s. 536. Svůj kanonický status a autoritativní postavení mělo získat na 6. koncilu. In: CHOWDHURY, Chipamong: *The King and the Philosopher: Historical and Textual Analysis of the Milinda-Pañha*. Buddhist Himalaya. Vol. XI., Combined Issue 2001-2007, s. 69.

²³⁰HINÜBER, Oskar von: *A Handbook of Pāli Literature*. Berlin, New York 1996, s. 76.

postavy, jež se zde vyskytují. Kompozice díla je formou dialogu mezi buddhistickým mnichem Nágasenou a indo-řeckým králem Menandrem (v páli *Milinda*). *Milindapañha*, v překladu otázky krále Milindy, je text napsaný v jazyce páli. V případech *Dípavamsy* a *Mahávamsy* se jedná o kroniky, které pocházejí z prostředí cejlonského ostrova a obšírně zaznamenávají historii theravádského buddhismu, který je na Srí Lance dodnes nejrozšířenějším náboženstvím.

Milindapañha

Stěžejní postavou tohoto „historického románu s didaktickým zřetelem, jenž upozaďuje příběh,“ je král Menandros.²³¹ Tento „*basileos basileo megalou soterou dikaiou niketou kai aniketou Menandrou*“, jak zní řecká verze jeho titulatury z nápisu v Reh,²³² vládl někdy mezi léty 165/160-135/130 př. n. l.²³³ Samotná nejasnost v dataci jeho vlády naznačuje, že se do dnešních dní nedochovalo příliš pramenů vztahujících se k tomuto králi. O jeho vládě a době nás informují pouze samotné dílo *Milindapañha*, několik poznámek u klasických autorů a nalezený mincovní materiál. Patří mezi panovníky, jež se řadí k indo-řeckým, za jejichž vlády došlo k významným akvizicím jižních oblastí, které si podmanili a udrželi.²³⁴ Tento postup souvisel především s tím, že na počátku 2. století př. n. l. započali Parthové rozšiřovat své državy a řecko-baktrijská království vykonávala totéž na jihu a jihovýchodně od pohoří Hindúkuš. Jedním z důvodů je také postupný rozpad moci maurjské říše.²³⁵ Jedná se především o příslušníky eutydemovského královského rodu, jimž se podařilo postupně obsadit území dnešního Pákistánu a následně severozápadní Indii. Strabón toto počínání zaznamenal ve svém spise *Geógrafika* takto:

---

²³¹*The Questions of King Milinda*. Přel. Davids, T. W. Rhys. Oxford 1890, s. XVII.

²³²SHARMA, G. R.: *loc. cit.*

²³³MAŠEK, Michal: *op. cit.*, s. 148.

²³⁴Viz app. č. XII.

²³⁵VOGELSANG, Willem: *op. cit.*, s. 134.

„... τοσοῦτον δὲ ἰσχυσαν οἱ ἀποστήσαντες Ἕλληνες αὐτὴν διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας ὥστε τῆς τε Ἀριανῆς ἐπεκράτουν καὶ τῶν Ἰνδῶν, ὡς φησιν Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀρταμιτηνός, καὶ πλείω ἔθνη κατεστρέψαντο ἢ Ἀλέξανδρος, καὶ μάλιστα Μένανδρος (εἶ γε καὶ τὸν Ὑπανιν διέβη πρὸς ἔω καὶ μέχρι τοῦ Ἰμάου προῆλθε) τὰ μὲν αὐτὸς τὰ δὲ Δημήτριος ὁ Εὐθυδήμου υἱὸς τοῦ Βακτρῶν βασιλέως: οὐ μόνον δὲ τὴν Παταληνὴν κατέσχον ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης παραλίας τὴν τε Σαραόστου καλουμένην καὶ τὴν Σιγέρδιδος βασιλείαν. καθ' ὅλου δὲ φησιν ἐκεῖνος τῆς συμπάσης Ἀριανῆς πρόσχημα εἶναι τὴν Βακτριανήν: καὶ δὴ καὶ μέχρι Σηρῶν καὶ Φρυνῶν ἐξέτεινον τὴν ἀρχὴν...“²³⁶

Tato rozsáhlá říše a etnicky velmi různorodá, jak nás spravuje Strabón, měla za panování indo-řeckých vládců své hlavní centrum v městě Takšašila (*Τάξιλα*), resp. dnešní archeologické lokalitě Sirkap, kde byly nalezeny četné artefakty, jež nám dokonale reflektují postupnou kulturní asimilaci. Můžeme na nich sledovat velmi pestré kulturní rysy od středomořských vlivů přes řecko-báktřijský styl až po znatelnější pronikání a prolínání indické kultury.²³⁷ Období Menandrových vlád je dobou vrcholu indo-řeckého panování v Indii. Sám Menandros vládl od kábulského údolí na západě k řece Ráví na východě a z údolí Swat na severu po jižní hranici v Arachósii a Paňdžábu.²³⁸ Tarn předpokládá, že jeho poddaní mohli být převážně indického původu a řecká třída tvořila pouze úzkou vládnoucí skupinu.²³⁹ Z této skutečnosti lze logicky usuzovat, že se v této době, vzhledem k sociálním poměrům, jednalo především o populaci, která následovala Buddhovu nauku.²⁴⁰ K udržení pospolitosti říše a podpory poddaných jiného kulturního a nábožensko-filozofického okruhu musel politicky jednat tak, aby si udržel jejich přízeň. Zároveň se takováto politika shoduje s prototypem helénistického vládce, jenž má respekt a náklonost k různorodým náboženským představám. Zajímavým pramenem k tomuto období je astrologická práce *Gārgī Samhitā* a její kapitola *Yuga-Puranā*, která obsahuje historickou zprávu řeckého postupu na Patáliputru.²⁴¹ Toto dílo, jehož vznik je datován do rozmezí od 1. do 3. století n. l., je

²³⁶STRABÓN: *op. cit.*, XI. 11. 1.

²³⁷MAŠEK, Michal: *loc. cit.*

²³⁸NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 87.

²³⁹TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 260.

²⁴⁰Ibid., s. 268.

²⁴¹TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 452. Zprávy podobné typu, které se ovšem týkají útoku *Yavanas* na Mathuru,

napsáno v sanskrtu s prvky prákrtu. Nutno říci, že se jedná o dílo stavějící se k příchozím *Yavanas* velmi tendenčně a autor se nelichotivě vyjadřuje nejen k dobyvatelům, ale taktéž k heretikům, tj. k buddhistům.²⁴² Je zřejmé, že bylo napsáno příslušníkem bráhmanského stavu. Romila Thapar předpokládá, že dobytá území a města v Gangské nížině nedokázal Menandros udržet.²⁴³

Nejzajímavějším zdrojem informací k Menandrově osobě je dílo indické provenience *Milindapañha*. Jak již bylo řečeno výše, v díle je popsán dialog vedený indickým mudrcem a mnichem Nágasenu s Menandrem. Bhikhu Pesala, jenž provedl překlad *Milindapañhy* do angličtiny, předpokládá, že debata byla vedena v řečtině a až následně byla přeložena do jazyka páli.²⁴⁴ Oproti tomu stojí Chowdhury, jenž díky objevu čínského překladu *Nāgasena-Bhikṣusūtra* ze 4. století tvrdí, že se mohlo jednat o text napsaný prvně v sanskrtu nebo prákrtu a až následně v jazyce páli s tím, že dílo mohlo být sepsáno v oblastech Kašmíru nebo Paňdžábu.²⁴⁵ Hinüber se domnívá, že původní text, který při srovnání s čínským překladem byl mnohem kratší, byl napsán v jazyce odlišném od páli, pravděpodobně gándhári.²⁴⁶ Dochovalo se nám pouze 58 z 84 přirovnání, kterými se aktéři dialogu zabývají.²⁴⁷ Tato notná část chybějícího textu byla již v jazyce páli předána, dle Hinübera, v nekompletní formě.²⁴⁸ Postupný vznik a vývoj díla je velice těžko sledovatelný, neboť v čínské verzi se nachází pouze první část, tj. originální *Milindapañha*. Ostatní části, jež měly existovat již v době *Atthakathy* (komentáře k *Tipitace* zřejmě z 1. století př. n. l.), byly *Meṇḍakapañha (A)*, *Anumānapañha*, *Meṇḍakapañha (B)*, *Opammakathāpañha*.²⁴⁹ Sbíрку všech textů poskládaných dohromady spojovaly pouze osoby účastníků dialogů.

Zajímavá je užitá forma dialogu, třebaže se jedná styl tak typický pro starověk. Pro mnohé se *Milindapañha* podobá platónskému dialogu, dokonce Bhikkhu Pesala srovnává Nágasenu se Sókratem, který jej v diskuzi porazí.²⁵⁰ Přesto řecký vliv na formu či obsah není zjistitelný, jedná se o čistě indický dialog, který nenese znaky

---

nalézáme ve Višnu Puráně, Bhagavata Puráně a Harivamse. In: SHAMAR, G. R.: *op. cit.*, s. 58.

²⁴²Ibid.

²⁴³THAPAR, R.: *op. cit.*, s. 215.

²⁴⁴*The Debate of King Milinda*. Přel. Bhikkhu Pesala. Penang 2001, s. 8.

²⁴⁵CHOWDHURY, Chipamong: *op. cit.*, s. 68.

²⁴⁶HINÜBER, Oskar von: *op.cit.*, s. 83

²⁴⁷Ibid., s. 85.

²⁴⁸Ibid.

²⁴⁹Ibid.

²⁵⁰Ibid., s. 18.

speciálně buddhistické a který vycházel z tradice upanišad a Bhagavadgíty.²⁵¹ Pozoruhodný ovšem na tom je fakt, že podobný dialog již při své výpravě vedl Alexandr s bráhmány. Makedonský král také při sezení pokládal otázky, na které mu Dandamis odpovídal. A podíváme-li se dále, nalézáme také v *Samaññaphalasúttě* zprávu o tom, že tak činil i král Adžátašatru, který pokládal otázku, na níž nebyl nikdo schopen nalézt odpověď.²⁵² Jediným, kdo mu na ni dal rozsáhlou odpověď, byl samotný Buddha. Příznačné na těchto sezeních je to, že král nezkouší mudrce, ale skutečně chce znát odpověď. Je to podobné jako v Platónových dialozích, kde forma dialogu je pouhým přijatelným prostředkem pro získání skutečného Sókratova mínění. Původ této formy, jež se posléze stala oblíbeným stylem buddhistického vyučování, může být v setkání prince Gautamy s potulným mudrcem, jehož se zeptá na důvody, které ho vedly k tomu, aby se stal asketou. Odpovědí mu bylo dosažení sebekontroly, klidu a naprostého oproštění se. V indické tradici je běžným jevem, že králové rádi rozmlouvají. Taktéž je běžným jevem to, že se poražený následně stane žákem vítěze. Avšak co doposud v literatuře nebylo obvyklé, je situace, kdy v diskusi figuruje král cizího původu.²⁵³

V textu se objevuje popis Menandrova království s četnými geografickými referencemi, charakteristika samotného krále, který je popsán nejen jako úspěšný vládce, ale také i jako vzdělaný a dychtivý učenec ovládající různé vědy a umění společně se schopností vést odbornou a intelektuální disputaci. Všeobecně je spis pokládán za ahistorický.²⁵⁴

„...sakalajambudīpe Milindena raññā samo koci nāhosi yad idaṃ thāmena javena
sūrena paññāya, aḍḍho mahaddhano mahābhogo anantabalavāhano...“²⁵⁵

„...v celé Indii není krále, který by se vyrovnal Menandrovi statečností, bystrostí,
odvahou a moudrostí...“

---

²⁵¹Ibid.

²⁵²STONEMAN, Richard: *The Brahmans in the Alexandr Historians and the Alexander Romance*. The Journal of Hellenic Studies, vol. 115, 1995, s. 110.

²⁵³DAVIDS, T. W. R.: *Buddhist India*. London – New York 1911, s. 246.

²⁵⁴Ibid. Cf. CHOWDHURY, Chipamong: *loc. cit.*

²⁵⁵*The Milindapañho, being Dialogues between King Milinda and the Buddhist Sage Nāgasena. The Pāli Text*. Ed. Trenckner, V. London 1880, s. 3. [dále jen Trenckner]

O těchto vlastnostech nás může přesvědčit i jeho povzdechnutí si:

*„...athakho Milindassa rañño sabbaṃ taṃ parisam anuvilokentassa abhīte
amaṅkabhūte*

*yonake disvā etad ahoṣi: nissamsayaṃ atthi maññe añño koci paṇḍito bhikkhu yo
mayā saddhiṃ sallapitum ussahati yonakā na maṅkubhūtā 'ti.*²⁵⁶

*„...Indie je vskutku prázdna, Indie je opravdu pustá. Není zde žádný asketa či bráhma-
schopný konverzace se mnou, který by byl s to rozptýlit mé pochybnosti.“*

U některých autorů je dílo rozděleno na dvě části, z nichž první je považovaná za věrohodnější a může odkazovat na skutečné události. Tarn polemizuje s možností i dvou autorů, kdy autor první části musel být Ind výborně vzdělaný v řecké literatuře, který znal současnou helénistickou literaturu východu a také ji četl a z ní mohl případně nabýt vědomostí o Platónovi.²⁵⁷ Avšak vyvaroval se jakýchkoliv řeckých narážek, kterých je jeho buddhistická doktrína uchráněna. Zatímco autor druhé části mohl být ovlivněn ne konkrétním řeckým dílem, ale vědomím toho, že existoval jistý řecký literární styl – utopie.²⁵⁸ A v návaznosti na tuto hypotézu nazývá Milindupaṅhu jedinou známou utopií v indické literatuře, neboť je zde popis ideálního buddhistického města s moudrým, věřícím obyvatelstvem.²⁵⁹

Text taktéž obsahuje jednoduché a prozíravé otázky společně s krásnými přirovnáními a relevantními podobenstvími, apoteózu Buddhy, seznamuje nás

---

²⁵⁶Ibid., s. 19.

²⁵⁷TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 378.

²⁵⁸Ibid. Minimálně je známo od Dióna Chrysostoma, že v ΠΙΕΠΙ ΟΜΗΡΟΥ, že: „ὁπότε καὶ παρ' Ἰνδοῖς φασὶν ἄδεσθαι τὴν Ὀμήρου ποιήσιν, μεταβαλόντων αὐτὴν εἰς τὴν σφετέραν διαλεκτὸν τε καὶ φωνήν.“
Třebaže se objevují hlasy, že se jedná o záměnu s Mahábháratou a Rámájanou, v nichž se objevují paralely s Homérem. In: ΔΙΟΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: ΠΙΕΠΙ ΟΜΗΡΟΥ. Dostupné online:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dio_Chrysostom/home.html. [cit. 9.4.2018]

²⁵⁹TARN, W.W: *op. cit.*, s. 379. Tarn uvažuje také o tom, že by autorem mohl být i Řek, neboť v díle je demonstrována výborná znalost geografická a topografie měst. In: Ibid., s. 419.

s konceptem bódhisattvy, různými spornými otázkami spojenými s arhatstvím²⁶⁰, rolí členů sanghy, jejich společensko-náboženského postavení a jejich aktivit. Zároveň se jedná o rozpravu o moudrosti, etice, psychologii, konceptu života a smrti, se kterými souvisí karma, znovuzrození, nirvána, lidská osobnost.

Oponentem Menandrovým v rozpravě je ctihodný mnich Nágasena, jehož historičnost nemáme nikterak doloženou.²⁶¹ Byl bráhmanského původu, jeho jméno bylo Souttara, a věří se, že před svou lidskou emanací prodléval v nebi jako Maháséna a sestoupil na naléhání Assuguttovo.²⁶² Jelikož se narodil velmi nadaný, již v mladém věku zvládl tři nejautoritativnější hinduistické texty, známé pro svou náročnost. O nich se měl ovšem zmínit jako o nauce, jež neobsahuje podstatu, a z toho důvodu se vydal hledat pravdu a moudrost. Tato cesta jej zavedla až k buddhistické tradici a stal se následně buddhistickým mnichem. I zde prokázal své schopnosti, neboť brzy dosáhl arhatství. Z toho důvodu je to jedna z nejranějších a nejtěnějších osobností, které se objevily v buddhistické tradici po Buddhově parinirváně. Taktéž je spojován s mnohými zázraky. Přesto lze o něm říci, že byl bystrým dialektikem, jak jej označil významný indický filozof Sarvapalli Rádhákrišnan, a kladl důraz na exaktní metodu pozorování a hodnocení všech jevů.²⁶³ V Milindapañze jsou také zmíněni v první části textu postavy Makkhaly Gósaly a Purány Kassapy známé z *Sāmaññaphalasutta*.²⁶⁴ Ti jsou doloženi, avšak žili o několik století dříve, za časů Buddyho Šákjamuniho, který oponoval jejich názorům, a lze je charakterizovat jako předchůdce pozdějších tantriků a jogínů.²⁶⁵ Tato diskrepance je jedním z důvodů, proč je dílo považováno za ahistorické.

Místem dialogu je město Ságala (současný Sialkót v Pákistánu), kterému je věnována obšírná část s detailním popisem. Samotné město, vyznačující se čilým životem, je popsáno jako hlavní město Řeků a nachází se zde různé společenské vrstvy.

---

²⁶⁰Arhat (doslova „vítězství nad nepřáteli, tj. nepřítel ve smyslu *já*) dosáhl cíle theravády – dokonalého vysvobození z utrpení podmíněné existence díky rozpoznání neexistence *já*. In: NYDAHL, Ole: *op. cit.*, s. 167.

²⁶¹*The Debate of King Milinda*. Přel. Bhikkhu Pesala. Penang 2001, s. 99.

²⁶²CHOWDHURY, Chipamong: *loc. cit.* Cf. *Otázky Milindovy*. Přel. Miltner, Vladimír. Praha 1988, s. 28.

²⁶³*The Debate of King Milinda*. Přel. Bhikkhu Pesala. Penang 2001, s. 99.

²⁶⁴BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 56.

²⁶⁵V samotném textu otázek je psáno, že se debata odehrála 500 let po parinirváně Buddyho. Ibid.

„...*gajahayarathapattisamākulamabhirūpanaranārīgaṇānucaritam*
ākiṇṇajanamanussam̐puthukhattiyabrāhmaṇa...“²⁶⁶

„...*bylo přelidněno obyčejnými lidmi, vojáky, urozenými, bráhmany, obchodníky a*
řemeslníky; zvučníci rozličnými pozdravy asketům a bráhmanům...“

Opět se zde setkáváme, podobně jako u pramenů západní provenience, pouze s označením asketů a bráhmanů. Samotná zmínka o buddhistickém učení a mniších chybí, třebaže u města takového formátu, jež kvetlo čilým obchodním stykem, se dá očekávat větší sociální i náboženská pestrost spojená s fluktuací nejen obchodníků, ale jistě i dalších příslušníků rozličných sociálních vrstev. Jako první identifikoval město Ságala, dle poznámek čínského poutníka Hsüan Tsanga, s městem Sialkot J. F. Fleet, avšak i to je některými zpochybňováno.²⁶⁷ Budeme-li informaci o nepřítomnosti mnichů důvěřovat, následující zpráva tento stav pozměňuje, neboť až hyperbolicky uvádí počet mnichů v doprovodu Nágaseny.

„*atha kho Devamantiyo rājānaṃ Milindaṃ etad avoca: āgamehi tvaṃ mahārāja*“²⁶⁸

„...*zatímco Nágasena seděl v pavilónu společně s osmdesáti tisíci mnichy*“

Vladimír Miltner v komentáři ke svému českému překladu považuje Milindupaṅhu doslova za „buddhistický katechismus“, který měl sloužit Řekům a ostatním národům, jež postupně pronikaly do tehdejších oblastí severozápadní Indie – Džambudípy, tudíž do Země růžových jabloní.²⁶⁹ Třebaže text, který se nám do dnešní doby dochoval, je mladší o dvě až tři století, upravený a rozšířený, není vyloučeno, že původní rozprava krále Menandra mohla být sepsána právě k tomuto účelu. Tuto

---

²⁶⁶Trenckner, s. 1.

²⁶⁷E.g. Cunningham jej identifikuje s lokalitou Sānglawála Tiba. Whitehead oproti tomu říká, že Ságala byla pouhou zimní rezidencí a hlavní město se muselo nacházet v oblasti kábulského údolí. In: NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 172.

²⁶⁸Trenckner, s. 22.

²⁶⁹MILTNER, V.: *op. cit.*, s. 98.

skutečnost by mohly naznačovat nejen jednotlivé otázky krále, ale taktéž forma, která je užita k jejich osvětlení. Otázky mohly být konstruovány jako nástroj k přesvědčení obou skupin posluchačů, jak podporovatelů Dharmy, tak i těch, kdo se proti tomuto učení vyhraňují a odmítají je. Raní buddhisté totiž potřebovali obratnost v argumentaci, neboť si nepřáli dosáhnout etablování dharmy autoritou, avšak porozuměním.²⁷⁰ Rád bych toto demonstroval na jedné části, v níž lze spatřit až „evangelizační“ úmysl.

„... sīlaṃ mahārāja ṭhānaṃ sīle paṭiṭṭhahitvā yoniso manasikaronto Sakkayavane pi Cīnavilāte pi Alasande pi Nikumbe pi Kāsikosale pi Kasmīre Gandhāre pi nagamuddhani pi Brahmaloke pi yattha katthaci pi ṭhito sammāpaṭipanno nibbānaṃ sacchikaroti / yathā mahārāja yo koci cakkhumā puriso Sakkayavane pi Cīnavilāte pi Alasande pi Nikumbe pi Kāsikosale pi Kasmīre pi Gandhāre pi nagamuddhani pi Brahmaloke pi yattha katthaci pi ṭhito ākāsam passati / evameva kho mahārāja sīle paṭiṭṭhito yoniso manasikaronto Sakkayavane pi ... pe° ... yattha katthaci pi ṭhito sammāpaṭipanno nibbānaṃ sacchikaroti /“²⁷¹

„...morální základ, králi, je vlastnost [pro nirvánu]. Pakliže je osoba člověka postavena na morální základu a dává mu správnou péči, pak nezáleží, zda je ve Skýthii nebo Baktrii, v Číně či Cilátě²⁷², zda v Alexandrii či Nikumbě, zda v Káší nebo Kóšálí, zda v Kašmíru, zda v Gandhāre nebo na vrcholu Hory²⁷³ nebo zda v bráhmanském světě. Nezáleží kde, pakliže je vytrvalý a praktikuje správně, dosáhne nirvány. Je to, králi, jako když jakýkoliv muž vidí nebe a nezáleží na tom, zda se nachází ve Skýthii nebo Baktrii, v Číně či Cilátě, zda v Alexandrii či Nikumbě, zda v Káší nebo Kóšálí, v Kašmíru nebo Gandhāre, na vrcholu Hory nebo zda v bráhmanském světě, pakliže správně praktikuje, dosáhne nirvány.“

Nejdůležitější a v našem případě nejzásadnější částí celého díla se nachází až na samém konci celého dialogu.

²⁷⁰OURSSEL-MASSON, P. – WILLMAN-GRABOWSKA, W. de – STERN, P.: *op. cit.*, s. 182.

²⁷¹Trenckner, s. 327

²⁷²Mělo by se jednat o území stejnojmenného kmene, jenž je u Ptolemaia pojmenován „*Tiladai*“ a jehož příslušníky vykreslil jako chlupaté trpaslíky, s plochou tváří, ale s bílou pletí. *Ibid.*

²⁷³Myslí se posvátná hora Méru.

„Milindo rājā ativiya pamuditahadayo sumathitamānahadayo Buddhasāsane sāramatino ratanattaye sunikkankho niggumbo nitthaddho hutvā therassa greṇesu pabbajjā-supāṭipadā-iriyāpa-thesu ca ativiya pasanno vissattho nirālayo nihataṃnadappo uddhaṭṭadāṭho viya bhujagindo evam āha: Sādhu sādhu bhante Nāgasena, Buddhavisayo pañho tayā vissajjito ; imasmim Buddhasāsane ṭhapetvā dhammasenāpati-Sāriputtattheraṃ añño tayā sadiso pañhavissajjane na – tthi. Khamatha me bhante Nāgasena mama accayaṃ. Upāsakaṃ maṃ bhante Nāgasena, dhāretha, ajjatagge, pāṇupetaṃ saraṇaṃ gatan – ti.

Tadā rājā balakāyehi Nāgasenatheraṃ payirupāsivā Milindaṃ nāma vihāraṃ kāretvā therassa niyyādetvā catuhi paccayehi koṭṭisatehi khīnāsavehi bhikkhūhi Nāgasenatheraṃ paricari. Puna pi therassa paññāya pasīditvā puttassa rajjaṃ niyyādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇīti.²⁷⁴

„Ale král Milinda byl naplněn radostí v srdci a všechna jeho pýcha byla potlačena. Uvědomil si přednost, která spočívá v uctívání buddhů, přestal mít pochybnosti ohledně Třech klenotů a neprodléval již v džungli hereze. Zapudil veškerou zatvrzelost a byl nadmíru potěšen ze vznešených kvalit ctihodného, ve znamenitosti jeho způsobů v asketismu. Byl naplněn důvěrou a osvobozen od tužeb a všechna jeho pýcha a povýšenost opustily jeho srdce a jako kobra zbavená svých jedových zubů pravil: „Znamenitě, znamenitě, ctihodný Nāgaseno! Taje o Buddhovi, zasluhující osvětlení, jsi objasnil. Není zde nikdo jako vy, mezi všemi následovníky Buddhy, v řešení problémů. Omluv mi, ctihodný Nāgaseno, mé chyby. Může mne ctihodný Nāgasena přijmout jako podporovatele víry, jako opravdového konvertitu ode dnešního dne po zbytek trvání života!“

Od té doby král i jeho mocní mužové vzdávali pocty Nāgasenovi. A král měl postavit klášter (vihára) a nazval jej „Milindova vihára“ a předal ji Nāgasenovi a sloužil mu a celému množství arhatů, kterým byl Nāgasena učitelem. A poté, když se král radoval

---

²⁷⁴Trenckner, s. 420.

z moudrosti ctihodného, předal své království synovi a opustil světský život a stal se asketou. Získal ohromné porozumění a vhled a dosáhl arhatství.“

Z daného úryvku, v němž je popsáno Menandrovo obrácení se k Buddhovu učení, je patrné, že tato část je pro historiky nejvíce kontroverzní, neboť je to jediná zmínka o tom, že by se některý z indo-řeckých králů měl obrátit na vyznání podmaněného obyvatelstva. Tato myšlenka nemusí být daleko od pravdy, přijmeme-li Tarnovu informaci, že převážná část jeho poddaných byla buddhisty a že lze nalézt mnoho společného mezi buddhistickou naukou a řeckou filozofií. Z toho důvodu se může Menandrovo obrácení jevit historickým faktem. Snad by se mohlo jednat i o vzkříšení poselství, jež zanechal Ašóka.²⁷⁵ Je taktéž nesporné, že osobnost Menandra musela zasáhnout jeho současníky, že o něm vznikla legenda, jež se traduje po tisíciletí. K Nágasenovi a Menandrovi se taktéž váže příhoda se vznikem slavné smaragdové sochy Buddhy, která se dnes nachází v thajském chrámu Wat Phra Kaew.²⁷⁶ Tu měl Nágasena pomocí nadpřirozených schopností materializovat. To, že byl Menandros výjimečným panovníkem, nám také dokládá Ptolemaiova mapa světa, na které je pojmenováno pohoří mezi Barmou a Indií jako Menandrové hory.²⁷⁷

Ojedinělý záznam k Milindovi, který se nám dochoval, je překvapivě evropské provenience. Ten se zachoval u Plútarcha. Ve vztahu k samotnému sdělení z Milindapaňhy působí spíše opačným směrem, nikoliv aby situaci více vyjasnil, neboť vyvrací informace o vstupu do řádu a odkázání království synovi. Jeho poznámka zní:

„Μενάνδρου δέ τινος ἐν Βάκτροις ἐπεικῶς βασιλεύσαντος εἶτ' ἀποθανόντος ἐπὶ στρατοπέδου, τὴν μὲν ἄλλην ἐποίησαντο κηδεῖαν κατὰ τὸ κοινὸν αἱ πόλεις, περὶ δὲ τῶν λειψάνων αὐτοῦ καταστάντες εἰς ἀγῶνα μόλις συνέβησαν, ὥστε νειμάμενοι μέρος ἴσον τῆς τέφρας ἀπελθεῖν, καὶ γενέσθαι μνημεῖα παρὰ πᾶσι τάνδρός.“²⁷⁸

²⁷⁵MASSON, Vadim Michajlovič – DANI, Ahmad Hasan (eds.): *op. cit.*, s. 114.

²⁷⁶TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 268. Cf. NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*. Oxford 1957.

²⁷⁷MAŠEK, Michal: *op. cit.*, s. 150.

²⁷⁸PLÚTARCHOS (BERNARDAKIS, N. G.): *Praecepta gerendae reipublicae*. Dostupné online: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0332%3Astephpage%3D821d> [cit. 15.4.2018]

Dle Tarna je toto dostačující důkaz pro to, abychom mohli druhou část Milindapaňhy pokládat za ahistorickou, neboť Menandros se nevzdal trůnu, nevstoupil do mnišského řádu a nepřenechal vládu svému synovi, ale naopak. Je pravděpodobné, že skutečně zemřel na vojenské výpravě, možná proti Indům, jak říká Rhys,²⁷⁹ a za jeho syna, v té době nezletilého, byla nucena vládnout manželka.²⁸⁰ K tomuto ještě dodává, že dostupné prameny neindikují, že by konvertoval, avšak nikdo to nemůže vyvrátit.²⁸¹ Je-li možné uvažovat v intencích sdělení, že pro Menandrový rozdělené ostatky města postavila jednotlivé hrobky, na myslí nám vytanou buddhistické stúpy.²⁸² Ty byly vytvářeny především pro buddhy, prátjekabuddhy a žáky Buddhovy, kteří dosáhli arhatství, či *n. b.* pro krále, již se stali čakravartiny.²⁸³ Totožnou příhodu nalezneme v *Mahāparinibbāna Suttantē* s popelem Buddha Šákjamuního.²⁸⁴ Naopak pro Sharmu je Plútarchova poznámka o „stúpách“ dostatečným důkazem, aby jej považoval za buddhistu.²⁸⁵

Zdá se, že stúpy v oblasti, již vládl, již nebyly nic výjimečného. Dle zmínky Hsüan Tsanga se dovidáme, že jistí obchodníci za achajmenovské dynastie, totiž Trapusa/Tapassu a Bhallika/Bhalluka pocházející z území dnešního Afghánistánu se měli stát mnichy a v oblasti, odkud pocházeli, postavit stúpy.²⁸⁶ Archeologické nálezy však dokládají přítomnost stúp až v pozdějších dobách. První stúpa se totiž datuje s nejvyšší pravděpodobností až do období panování Ašóky, třebaže máme málo dokladů, a nazývala se *Dharmarājikās*.²⁸⁷ V samotné Takšašile se první kláštery objevily na přelomu 3. a 2. století př. n.l.²⁸⁸ Spolu se šířením buddhismu bychom očekávali, že se

---

²⁷⁹*The Questions of King Milinda*. Přel. Davids, T. W. Rhys, s. XXIII.

²⁸⁰TARN, W. W.: *loc. cit.*

²⁸¹Ibid.

²⁸²V buddhistické kultuře stúpa, tib. čhörten, je posvátné místo mrtvých. Jejich původ lze vystopovat v prehistorických dobách, kdy jednoduché, navršené pahorky sloužily jako pohřebiště významných osob. Těsně před koncem života Buddha Gautama doporučil, aby po kremaci jeho tělesných ostatků byly tyto rozděleny a umístěny do stúp. Taktéž navrhl typologizaci stúp. Má sloužit jako symbol osvícené mysli, protiklad k místu konečného a pomíjivého těla, neboť připomíná nadčasovost a nekonečnost mysli. Když v roce 483 př. n. l. Buddha skonal, jeho následovníci tak učinili. Stúpa jako stavba spojující transcendentní s pozemským se stala symbolem buddhismu. In: IRONS, A. Edwards: *Encyklopedia of Buddhism*. New York 2008, s. 470. Samotné slovo je etymologicky blízké k řeckému *στυπος*.

²⁸³TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 264.

²⁸⁴DAVIDS, T. W. Rhys: *The Questions of King Milinda*, s. XX.

²⁸⁵SHARMA, G. R.: *op. cit.*, s. 53.

²⁸⁶BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *The Spread of Buddhism*, s. 132.

²⁸⁷FUSSMAN, G.: *op. cit.*, s. 19.

²⁸⁸BRANCACCIO, P. – BEHRENDT, K. (eds.): *Gandhāran Buddhism. Archaeology, Art, Texts*. Vancouver 2006, s. 78.

jeho vliv bude objevovat v urbánních centrech, ale jeho přítomnost je ovšem zřetelně znatelná až v 2. století n. l.²⁸⁹ Taktéž většina sirkapských stúp patří do období kušánského a šákského.²⁹⁰

Žádná Menandrova svatyně s jeho ostatky, *stúpa*, doposud nalezena nebyla, a dokud se tak nestane nebo nebudou objeveny další artefakty konverzi dosvědčující, nemůžeme ji exaktně potvrdit. Mohou nám ale pomoci jistá vodítka, jež by činila obrácení na Buddhovu nauku pravděpodobným. Nahlédněme opět do Plútarcha, který nás zpravuje, že „ὁ θαυμαστῆς φιλοσοφίας, δι’ ἣν Ἴνδοι θεοὺς Ἑλληνικοῦς προσκυνοῦσι.“²⁹¹ Tato narážka je jistě oprávněná, neboť minimálně v období vlády králů řecko-baktrijských, ale i indo-řeckých, lze chápat, že podrobené obyvatelstvo se v mnoha směrech uchýlí k přejímání vlivů kultury svých vládnoucích vrstev, ať se již jedná o přejímání pouze povrchní a čistě z prospěchářských pohnutek. Avšak nedá se vyloučit ani možnost, že i samotná vládnoucí vrstva nejen v případě bouřlivých časů, jaké v těchto oblastech panovaly v době řecké přítomnosti, se mohla semknout a inspirovat kulturou a kultu svých poddaných a mohlo docházet ke skutečné asimilaci.

Ze západní proveniencie nemáme příliš dokladů o osobách, jež by hlásaly přímo Buddhovu nauku. Máme pouze doklady o jejich návštěvách v Indii. Ze *Života Apollónia* z *Tyany* od Filostrata máme zprávy o tomto filozofovi, jenž měl Indii navštívit. Proslul také pro své učení o reinkarnaci. Dále u Diogena Laertia se dovídáme o Pyrrhónovi z Elidy, zakladateli skepticismu:

„Πύρρων Ἡλεῖος Πλειστάρχου μὲν ἦν υἱός, καθὰ καὶ Διοκλῆς ἱστορεῖ: ὡς φησι δ’ Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς, πρότερον ἦν ζωγράφος, καὶ ἤκουσε Βρύσωνος τοῦ Στίλπωνος, ὡς Ἀλέξανδρος ἐν Διαδοχαῖς, εἴτ’ Ἀναζάρχου, ζυνακολουθῶν πανταχοῦ, ὡς καὶ τοῖς Γυμνοσοφισταῖς ἐν Ἰνδία συμμίξαι καὶ τοῖς Μάγοις.“²⁹²

²⁸⁹CALLIERI, P. – FILIGENZI, A. – STACUL, G.: *Excavation at Bīr-koṭ-ghwaṇḍai, Swāt: 1987*. Pakistan Archeology, 25, 1990, s. 162-192.

²⁹⁰BRANCACCIO, P. – BEHRENDT, K.(eds.): *op. cit.*, s. 75.

²⁹¹PLÚTARCHOS (BERNARDAKIS, N. G. ed.): *De Alexandri magni fortuna aut virtute*. Dostupné online: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0230%3Astephpage%3D328c> [cit. 15.4.2018]

²⁹²DIÓGENES LAERTIUS (HICKS, R. D. ED.): *Lives of Eminent Philosophers*. Dostupné online:

Bumbacher spíše navrhuje, že nemusel být ovlivněn buddhismem, ale obecně skepticismem, neboť tento směr byl v Indii té doby velmi rozšířen a oblíben.²⁹³ Taktéž si myslím, že je možné uvažovat v intencích toho, traduje-li se taková legenda do našich dní, minimálně o Menandrovi jako o králi, který se o buddhismus zajímal. Tento zájem by nebyl nijak výjimečný, neboť v osobě Alexandra Makedonského jsme mohli vidět jeho zájem o kult Ammonův. Dalším příkladem je manželka a vdova Antiocha I., jež se ve Smyrně stala uctívatelkou Anúbida, nemluvě o Kleopatře VII. a jejím osobním zájmu o náboženství v Egyptě.²⁹⁴ Nehledě na to, že Menandros by se nestal jediným a prvním panovníkem, který přilnul k náboženské představě vzniklé v Indii, jak nám udává nápis na Héliodórově sloupu. Mezi zajímavé postřehy patří Ptolemaiova zmínka o Ságale – „Σάγαλα ἢ καὶ Εὐθουμηδία.“²⁹⁵ Na základě toho Foucher argumentuje, že zmíněná Ságala neboli *Euthumédia*, je překlad buddhistického konceptu *saṃyaksamkalpa*, tj. správné přesvědčení či úmysl, a tudíž by se mohlo jednat o místo, kde k obrácení skutečně došlo.²⁹⁶

U Tarna se objevuje v souvislosti s Milindapaňhou zajímavé srovnání s *Listem Aristeovým*, v němž se vypráví o Ptolemaiu II. Filadelfu a jeho pozvání židovských starších do Alexandrie, aby přeložili tóru do řečtiny (Septuaginta). Stejně jako Menandros, i egyptský panovník dával otázky starším.²⁹⁷ Ty jsou směřovány více na osobu pamovníka a spis připomíná více pojednání ve stylu *περι βασιλειας*, což bylo velmi oblíbené téma helénistických filozofů. Dovídáme se o tom, že král má dbát na *ευεργετης, επιεικεια, φιλια* ke všem, ale především *φιλανθρωπια*, a proto v závěru děkuje *za διδαχην εμοι προς το βασιλευειν*.²⁹⁸ Přesto se může dílo jevit, jako by se jednalo o stylizovanou propagandu židovského náboženství. Přesnou dataci sepsání díla neznáme, ale víme, že byl pro ně zvolen již zesnulý král. Tarn se domnívá, že byl vybrán právě on, neboť v literární tradici již podobné dílo existovalo. Podobně si myslí, že se tak stalo i v

---

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0257%3Abook%3D9%3Achapter%3D11> [cit. 15.4.2018]

²⁹³BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 133.

²⁹⁴TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 268.

²⁹⁵PTOLEMAIOS, K. (NOBBE, C. F. A. ed.): *Claudii Ptolemaei Geografia*. Lipsko 1845. Dostupné online: <https://archive.org/details/claudiiptolemaei02ptol> [cit. 15.4.2018]

²⁹⁶FOUCHER, Alfred: *A propos de la conversion au bouddhisme d'roi indo-grec Ménandre*. Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres, 43, 1943, s. 292.

²⁹⁷TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 424.

²⁹⁸Ibid., s. 426.

případě indo-řeckého panovníka, o němž již existovala písemná předloha i s příběhem o jeho konverzi.²⁹⁹ Dle jeho názoru zde existovala řecká práce, ze které vzešly historické názvy a jména. Demonstruje to na příkladu místa narození.

*„thero āha: kuhim pana mahārāja tava jātabhūmī ti / atthi bhante Alasando
nāma dīpo tatthāhaṃ jāto ti / kīva dūro mahārāja ito Alasando hotī ti / dvimattāni
bhante yojanasatānī ti“³⁰⁰*

„Ctihodný se zeptal: „kde je nyní oblast, králi, kde jsi byl narozen?“

Je zde země mezi dvěma řekami nazývaná Alasanda³⁰¹, ctěný pane. Narodil jsem se tam.

Jak daleko je Alasanda odtud? Vzdálenost je 200 yojana, ctěný pane.“

*„kuhim pana mahārāja tava jātanagaraṃ ti / atthi
bhante Kalasigāmo nāma tatthāhaṃ jāto ti“³⁰²*

*„Kde je město, králi, kde jsi byl narozen? Je zde vesnice nazývaná Kalasi, ctěný pane.
Narodil jsem se tam.*

Ve spise současně s Menandrem, *Milindou*, vystupují taktéž jeho čtyři rádci, kteří jsou zde nazýváni *Devamantiya*, *Anantakāya*, *Maṅkura* a *Sabbadinna*. Jejich řeckými ekvivalenty by tedy mohly být *Theomantis / Demetrios*, *Antiochos*, *Menekles*, *Sarapodotos / Pasidotos*. Avšak tato hypotéza se neukázala jako správná v případě dvou posledních jmen, neboť *Maṅkura* byl identifikován dle čínské verze, v níž vystupoval jako *Man-k'iu*, s Pakorem II., což bylo běžné parthské jméno. Panují však pochybnosti o působnosti parthského příslušníka na Menandrově dvoře³⁰³ v tak významné pozici.

---

²⁹⁹Ibid., s. 432.

³⁰⁰Trenckner, s. 82.

³⁰¹Předpokládá se, že se jedná o Alexandrii Kápiší.

³⁰²Ibid.

³⁰³SCHRADER, Otto: *Two Unexplained Names in the Milindapañha*. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, no. 4, 1939, s. 607.

Schrader to neshledává věrohodným a přidává, že *Maṅkura* nemůže být Pakor, poněvadž záměna *p* na *m* je v páli a prákrtu neznámá. Verze *maṅkura/makura*, znamenající zrcadlo, není variantou k vlastnímu jménu. Naopak říká, že v tomto případě může figurovat nazální varianta *makura* -> *mukura*, i. e. pupen, -> *mukula*, která se již jako vlastní jméno objevuje.³⁰⁴ Jméno *Sabbadinna*, které je mnohými považované za jméno anatolského původu, ztotožňuje se jménem *Sabbadatta* z Džáta a má reprezentovat sanskrtské jméno *Śarvadatta*, (*śarva* znamená všechno). Dále usuzuje, že se v Menandrově radě nacházely dvě osoby řeckého a dvě osoby indického původu.³⁰⁵ Tato až romantická představa je krásná, ale ani tuto hypotézu není možno za současného stavu potvrdit či vyvrátit. Zajímavou se ovšem jeví zmínka o tom, že král Menandros, dle Milindapañhy, nebyl jediný z Řeků, který konvertoval k buddhismu.

*„atha kho Devamantiyo ca Anantakāyo ca Maṅkuro ca yenāyasmā Nāgaseno
ten’ upasaṅkamimsu / upasaṅkamitvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad avocum:
rājā bhante Milindo evam āha: yattake bhikkhū icchati tattakehi bhikkhūhi
saddhim āgacchatū ti / atha kho āyasmā Nāgaseno pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā
pattacīvaram ādāya asītiyā bhikkhusahasseehi saddhim Sāgalaṃ pāvīsi / atha kho
Anantakāyo āyasmantaṃ Nāgasenaṃ nissāya gacchanta āyasmantaṃ Nāgasenaṃ
etad avoca: bhante Nāgasena yaṃ pan’ etaṃ brūsi Nāgaseno ti katamo ettha
Nāgaseno ti / thero āha: ... thero abhidhammakathaṃ kathesi / atha Anantakāyo
upāsakattaṃ paṭivedesī ti /“³⁰⁶*

„Poté Devamantija a Anantakája a Maṅkura přistoupili ke ctihodnému Nāgasenovi. Když byli u něj, pravili mu: „Ctěný pane, král Milinda praví toto: Necht’ přijde [ctihodný] s tolika mnichy, kolik si přeje. A ctihodný Nāgasena se časně ráno oblékl, vzal svou misku a róbu, a vstoupil do města s 80 000 mnichy. Poté, když Anantakája šel

³⁰⁴Ibid., s. 608.

³⁰⁵Ibid. Tam rozvíjí možné původy jmen, avšak nechává je bez závěru. Cf. TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 422.

³⁰⁶Trenckner, s. 31.

podél Nágaseny, pravil k němu toto: „Ctěný pane, to, co nazývám „Nágasena“, co zde je Nágasena?“ Ctihodný mu přednesl Abhidhammu. Následně Anantakája deklaroval, že se stal laickým následovníkem.“

Vraťme se ovšem nyní k Tarnovu srovnání, neboť ten polemizuje s domněnkou, že v řeckých Menandrových otázkách mohli vidět indiští propagátoři buddhismu vhodné využití k osvětě. Tak by dokázali nejen ubránit a formulovat buddhistickou tradici díky kontaktu s cizinci, ale dokonce obstát a zvítězit nad nimi. Došlo by tak k adopci buddhismu indo-řeckými elitami, resp. vládnoucí vrstvou. Tato událost by se následně stala modelovou a příkladem do budoucna. Kromě těchto dvou zmíněných jmen v Milindapañze žádné další důkazy nenalzáme. Ve smyslu Eliadeho výroku ohledně mýtu, který bez ohledu na svou povahu je vždy precedentem a příkladem, a to nejen ve vztahu k činům („posvátným nebo „profánním“) člověka, ale také ve vztahu k jeho vlastnímu údělu,³⁰⁷ lze říci, že Menandrovo jméno bude již navždy spojeno s jeho příklonem a konverzí k buddhismu, třebaže jsou prameny a důkazný archeologický materiál mnohdy rozporuplné a neúplné.

V rámci osobnosti krále Menandra si dovolím ještě menší exkurz ke dvěma narážkám, jež se objevují v pozdějších dobách. První pochází od indického buddhistického básníka Ksemandra, který žil v letech 990 až 1065, a ve svém díle *Avadānakalpalatā* napsaném v sanskrtu, píše:

*„tatra saṁdarśanāyātām bhagavān indram abravīt /
milindo nāma rājāsmin deśe stūpaṁ kariṣyati //“*

„Tam, kde Pán [Buddha Šákjamuní] pravil k Indrovi, který se naň přišel podívat: „král nazývaný Milinda postaví stúpu v království.“

Mohlo se tak snad stát v Pátaliputře, kterou Řekové dobyli.³⁰⁸ Druhá zmínka se objevuje u tibetského lamy Táránáthy, který žil na přelomu 16. a 17. století. Lama byl významným tibetským buddhistickým historikem a zanechal nám dílo, jehož název

³⁰⁷ELIADE, Mircea: *Pojednání o dějinách náboženství*. Praha 2004, s. 405.

³⁰⁸BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 140.

v anglickém překladu zní *History of Buddhism in India* a v němž se především ze subjektivních důvodů zabýval Pušjamitrou a jeho kampani proti buddhismu.³⁰⁹ Vzpomíná i na tažení proti *Yavanas*, během něhož byl zabit. Zmiňuje i krále *Mi-nara*, který se měl stát konvertitou a dnes je ztotožňován s Menandrem.³¹⁰

„Kdysi dávno žil v zemi nazývané Thogar³¹¹ král jménem Mi-Nar, v jehož království všichni uctívali boha nebes. Vedle toho neznali rozdíl mezi ctností a neřestí. Během svých festivalů uctívali boha nebes velkým ohněm, kde spalovali obilí, šperky a aromatické dřeviny. Společně se svými 500 následovníky jednou arja Dhítika letěl skrze oblohu, objevil místo jejich uctívání a usedl na tamější oltář. Místní jej přijali jako boha nebes, klaněli se mu a uctívali ho. Když kázal učení, kterému naslouchalo na tisíce lidí společně s jejich králem, byli tito lidé vedeni na cestu Pravdy. Nespočet z nich bylo přivedeno na stezku sarana-gamana, tzn. přijetí útočiště. Strávil zde tři měsíce během období dešťů. Tímto bylo způsobeno, že významně vzrostl počet mnichů. Také těch, co dosáhli arhatství, bylo okolo tisíce. Během období tohoto krále a jeho syna nazývaného I-ma-sya [zřejmě reminiscence na Hermaia] okolo 50 velkých chrámů bylo spravováno velkými společenstvími.“³¹²

Tato závěrečná demonstrace nám dokazuje, jak živá Menandrova konverze byla i v následujících staletích. Je nebyvalým štěstím pro samotnou osobu krále i pro historii, že se takovéto odkazy zachovaly, neboť o mnohých panovnicích řeckého původu, kteří panovali v těchto částech Asie, se nedochovaly žádné literární památky. Proto je nesporné, že král Menandros musel být skutečně výjimečným a své současníky zasáhnout, snad i inspirovat.

---

³⁰⁹SHARMA, G. R.: *op. cit.*, s. 64.

³¹⁰Ibid.

³¹¹Míněna Baktrie, resp. Tocharistán.

³¹²TĀRĀNĀTHA: *History of Buddhism in India*. Přel. Lama Chimpa, Alaka Chattapadhyaya, Debiprasad Chattopadhyaya. Delhi 1990, s. 46.

Mahāvamsa, Dípavamsa

V následující podkapitole bych se rád zaměřil na dvě díla asijské provenience, která vznikla v našem letopočtu. Specifičnost, kterou se indická kultura vyznačovala, byla jakási averze k používání písma. To mělo sloužit ryze pro praktické účely a dodnes přežívá indická zvláštnost ve formě memorování obsáhlých pasáží svatých textů. Svým způsobemk tomuto přispěl i Buddha, neboť v pasážích *Brahma-jāla sutta* (Dokonalá síť) z knihy *Dīgha Nikāya* (Kniha dlouhých rozprav) tvrdí, že krom jiných věcí si její lidé váží také proto, oproti ostatním bráhmanům či asketům, že se neoddává přízemní a primitivní mluvě (*tiracchāna kathā* – doslova zvířecí mluva).³¹³ Hned následně vyjmenovává, co vše počítá mezi takový způsob rozpravy. Má na mysli příběhy králů a jejich ministrů, vyprávění o vedených válkách, historii různých společenství, vesnic, obchodních vesnic, měst a v neposlední řadě i historiky o hrdinech a dobrodružstvích na moři, tj. přesně obsah vhodný k zapsání v kronikách a jiných pracích uchovávací historickou paměť.³¹⁴ Z tohoto důvodu lze chápat, proč samotný Buddhův příběh byl sepsán o mnoho staletí později. Na zaznamenávání historických událostí mělo vliv i Buddhovo učení, a to především svým principem impermanence, *aničča*. Neboť vše je pomíjivé a všechny události a věci jsou nestálé ze své podstaty, a proto nemohou nést a mít historickou hodnotu.³¹⁵ Paradoxně buddhisté, více než bráhmanská tradice, vypěstovali významnou tradici historických děl o Buddhovi a jeho nirváně, leč až v dobách pozdějších. Minimálně v buddhistické *vadžrajáně* je zdůrazňována successé učitelů, která se odvozuje od samotného historického Buddha.

Dípavamsa, Mahāvamsa společně se Sásanavamsou jsou dnes velmi cenným zdrojem v otázce historie Cejlonu z buddhistického pohledu, taktéž obsahují vzácné informace o historii pálijské literatury, druhého buddhistického koncilu a theravádského buddhismu obecně.³¹⁶ Avšak samotnou historičnost lze aplikovat pouze od období krále Devánampijatissy, Ašókova současníka. V obdobích předcházejících tomuto králi se mísí mýty s legendami a je proto potřeba nahlížet tímto paradigmatickým. Mezi takové příběhy patří i návštěva Cejlonu Buddhou Šákjamuním sloužící etablování víry v něj na

---

³¹³GOKHALE, G. B.: *On Buddhist Historiography*. In: NARAIN, A. K. (ed.): *Studies in Pali and Buddhism. A memorial Volume in Honor of Bhikkhu Jagdish Kashyap*. Delhi 2006, s. 99.

³¹⁴Ibid.

³¹⁵Ibid.

³¹⁶HINÜBER, Oskar von: *op. cit.*, s. 88.

ostrově. Přesto nám dovolují v duchu dobových tradic retrospektivně vykreslit časy dřívější.

Obě kroniky jsou si velmi podobné. Je to především proto, že Mahávamsa je rozšířenou verzí Dípavamsy a obě vycházejí ze stejných podkladů. Dípavamsa, Kronika ostrova, je anonymní dílo napsané metrickou formou. V pálijské literární tradici bylo zvykem v pozdějších dobách psát komentáře k raným buddhistickým dílům, a ačkoli jsou zmíněna v Mahávamse jako *Dīpavaṃsaṭṭhakathā*, buď se nám do dnešních dní nedochovala, případně nebyla ani sepsána.³¹⁷ Lze usuzovat, že byla napsána po roce 350 n. l. a snad se jedná o první pálijský text známý a sepsaný na Cejlonu. Autor především čerpal ze dvou rozličných zdrojů; prvním je historie buddhistické sanghy a druhým je sekulární kronika králů, *rājavamsa*.³¹⁸ Olbdenberg uvádí v úvodu ke svému překladu, že autor si vypůjčil nejen materiál pro své dílo, ale také vyjadřovací způsoby a dokonce i celé verše, proto se v něm vyskytují mnohé vynechávky a chyby, jež činí kroniku mnohdy nečitelnou.³¹⁹ Přirovnává ji k prvním nemotorným pokusům starověkých germánských kmenů o psaní v latině, neboť i ona zřejmě byla prvním pokusem Sinhálců sepsat posvátné texty přenesené z Indie ve svém jazyce, proto oplývá gramatickými i stylistickými zvláštnostmi.³²⁰

Dílo lze rozdělit na čtyři části. První je návštěva Buddhy na Cejlonu, druhou je již zmíněná *rājavamsa*, třetí je historie sanghy od prvního koncilu, kde se objevují jména prominentních sinhálských mnichů a mnišek, poslední částí je kronika událostí, které se odehrály na Cejlonu od příchodu legendárního prince Vidžaje až po krále Mahásenu.³²¹ Zahrnuje období od 6. století př. n. l. po 4. století n. l.³²²

Oproti tomu Mahávamsa, Velká kronika, uváděná i pod svým druhým názvem *Padyapadoruvamsagāthā*, se vyznačuje odlišným stylem. Její autor, jímž byl zřejmě Mahánáma, dle komentářů žijící v 5. st. n. l., mistrně ovládá gramatiku jazyka páli, a její styl se proto vyznačuje značnou lehkostí a čtivostí.³²³ Vysloužil si tak od

---

³¹⁷Ibid.

³¹⁸Ibid., s. 90.

³¹⁹*The Dīpavamsa: An Ancient Buddhist Historical Record*. Přel. a ed. Olbdenberg, H. Edinburgh 1879, s. 6.

³²⁰Ibid., s. 7.

³²¹HINÜBER, Oskar von: *op. cit.*, s. 90.

³²²SALISBURY, E. E.: *Memoir on the History of Buddhism*. Journal of the American Oriental Society, vol. 1, No. 2, 1844, s. 83.

³²³*The Dīpavamsa: An Ancient Buddhist Historical Record*. Přel. a ed. Olbdenberg, H. Edinburgh 1879, s.

Olbdenberga přirovnání k renesančním italským básníkům písčím vynikající latinské skladby.³²⁴ Mahāvamsa je komponována jako rozšiřující text k Dípavamse s mnohými dalšími přídávky, a proto je také dvakrát delší. Avšak obě končí stejným okamžikem, smrtí krále Maháseny. Jejím pokračováním je *Culavamsa*, v níž jsme obeznámeni se skutečností, že král Dhátusena (459–477 n.l.) nechal objednat sepsání Dípavamsy, aby byla recitována veřejně při každoročním festivalu.³²⁵

V obou kronikách se objevují četné odkazy na misijní činnost mnichů, kteří byli vysláni do krajin obývaných a ovládaných Řeky. K zachování chronologické posloupnosti se prvně podíváme na starší Dípavamsu, v níž nacházíme dva relevantní záznamy. Prvním je:

*„Yonakadhammarakkhitathero nāma mahāmati
aggikkhandhopamasuttakathāya Aparantakaṃ pasādayi.“³²⁶*

„moudrý thera nazývaný Yonakadhammarakkhita obrátil na víru zemi Aparantaka kázáním sůtry Aggikkhandhipama.“

Hned následně o dva verše níže se píše:

*„Mahārakkhitathero pi Yonakalokaṃ pasādayi
kālākārāmasuttantakathāya ca mahiddhiko.“³²⁷*

„thera Mahārakkhita, který oplýval velkými magickými schopnostmi, obrátil Yavana region kázáním Kālākārāma Suttanta.“

9.

³²⁴Ibid.

³²⁵Ibid., s. 10.

³²⁶*The Dípavamsa: An Ancient Buddhist Historical Record*. Přel. a ed. Olbdenberg, H. Edinburgh 1879, s.

8.

³²⁷Ibid.

Častější odkazy na řeckou zemi vidáme v delší Mahāvamse, třebaže podobného či stejného charakteru. Poprvé se *Yonas* objevují ve zprávě o králi Panadukabhajovi, jenž dle kroniky založil a vystavěl město Anurádthagámu.

„Dvārāgame ca caturo 'bhayavāpiṃ ca kārayi

89. mahāsusānaghātanam pacchimarājini tathā

Vessavaṇassa nigrodham vyādhidivassa tālakam

90. yonabhāgavatthum ca mahejjaghāram eva ca:

etāni pacchimadvāradisābhāge nivesayi. “³²⁸

„král založil také čtyři předměstí, stejně jako nádrž Abhaya, prostý hřbitov, popraviště ... oddělená část byla pro Yonas a dům Velké oběti, všechno to založil u západní brány.“

V úryvku se nám sděluje, že král měl vymezit část svého města pro *Yonas*. Avšak zdá se být nepravděpodobné, že by již ve 4. století př. n. l. se Řekové usídlili i na Cejlonu. Zřejmě, jak udává Geiger, by se mohlo jednat o budovy vystavěné králem, které by následně sloužily jako příbytky pro cizince, a proto získaly tento název.³²⁹ Je to výjimečná narážka na udělení půdy pro řecké obyvatelstvo na území ostrova, o kterém není dalších žádných důkazů. Pro nás jsou důležité následující záznamy, jež se týkají Ašókovy koncilu a následných misí mnichů, kteří byli vysláni všemi směry k šíření Buddhovy nauky.

„4. Vanavāsam apesesi theram Rakkhitanāmakam,

tathāparantakam Yonam Dhammarakkhitanāmakam.

5. Mahārattham Mahādhammarakkhitattheranāmakam

Mahārakkhitatheram tu Yonalokam apesayi. “³³⁰

„a do Aparantaky [byl vyslán] Yona, který se jmenoval Dhammarakkhita; do Mahāratthy (byl poslán] thera Mahādhammarakkhita, avšak thera Mahārakkhita byl vyslán do země Yona.“

---

³²⁸KARTTUNEN, Klaus: *op. cit.*, s. 238.

³²⁹*The Mahāvamsa or The Great Chronicle of Ceylon*. Přel. Geiger, Wilhelm. London 1912, s. LIV.

³³⁰*Ibid.*, s. 239.

„34. *Gantvāparantakaṃ thero Yonako Dhammarakkhito*

aggikkhandhopamaṃ suttaṃ kathetvā janamajjhago

35. *so satta tiṃsasahassāni pāṇe tattha samāgate*

dhammāmataṃ apāyesī dhammādhammesu kovido.“³³¹

„*thera Dhammarakkhita, Yona, šel do Aparantaky a kázal zde mezi lidmi Aggikhandopamásútru, dal nektar pravdy třiceti sedmi tisícům živých bytostí, kteří zde byli společně. On, jenž dokonale porozuměl povaze pravdy a lži...*“

„39. *Gantvāna Yonavisayaṃ so Mahārakkhito isi*

kālakārāmasuttantaṃ kathesi janaajjhago.

40. *Pāṇasatasahassāni sahasāni ca sattati*

maggaphalaṃ pāpuṇimsu, dasasahassāni pabbajum. [sic]“³³²

„*moudrý Mahārakkhita, který šel do země Yona, předal mezi lidmi Kálakárāmasuttanta. Sto a sedmdesát tisíc žijících bytostí docílilo cestu vysvobození: deset tisíc obdrželo pabbajá*“³³³.

Z těchto všech úryvků se nám dostává zpráv o kázání misionářů. Majjhantika byl vyslán do dnešního Kašmíru a Gandhary, kde šířil sůtry věnující se otázkám vzteku a zla, *Āsivisūpama Sutta* a *Āsīvisa sutta*. Dhammarakkhita, zřejmě řeckého původu či pocházející z řeckých oblastí, neboť v Dípavamse je nazván, oproti Mahávamse, jako *Yonakadhammarakkhita*, byl vyslán do oblasti Aparanta, dnes se jedná o západní území indického Gudžarátu, Konkanu, Káthijávárského poloostrova a pákistánské provincie Sindh.³³⁴ Zde přednášel sůtru *Aggaikkhandhopama*, v níž je rozebrána morální zodpovědnost člověka.³³⁵ Posledním zmíněným mnichem, jenž byl vyslán přímo do

---

³³¹Ibid., s. 240

³³²Ibid.

³³³I.e. stali se ordinovanými mnichy.

³³⁴SENEVIRATNA, Anuradha (ed.): *op. cit.*, s. 68.

³³⁵Ibid.

země *Yonů*, je thera Mahárákkhita. Ten měl šířit Buddhovo chápání světa a osvobození se od připoutanosti k němu, tj. *Kālakārāma sutta*.³³⁶ Tyto záznamy nám dokládají, že již minimálně za života krále Menandra muselo obyvatelstvo žijící pod řeckou mocí být obeznámeno s naukou Buddha, případně se s buddhisty minimálně setkalo. K etablování sanghy a k jejímu rozšíření především v urbánních centrech na těchto územích, dle archeologických důkazů, docházelo ovšem až za dob pozdějších, kdy již bylo indo-řecké království vyvráceno...³³⁷

Následuje poslední úryvek z Mahávamsy, který informuje již přímo o buddhistických mniších z řeckých oblastí.

„38. *cattāri satasahassāni saḥassān’ atha saṭṭhi ca*

bhikkhū Pallavabhoggamhā Mahādevo mahāmati,

39. *Yonanagarālasandā Yonamahādhammarakkhito*

thero tiṃsasahassāni bhikkhū ādāya āgamā.“³³⁸

„moudrý Mahádeva šel z Pallavabhogga se čtyřmi sty šedesáti tisíci mnichy a z Alasandy, města *Yonů*, přišel thera Yonamahádhammarakkhita s třiceti tisíci mnichy.“

Prvně se dovídáme o mnichovi Mahádevovi, který měl přijít z oblasti Pallavabhogga. Geiger tento název etymologicky rozebírá jako Pallava, tj. sanskrtský termín pro Peršany, a Bhoggam je myšleno jako léno.³³⁹ Mohlo by se tak jednat o území v parthské říši. Následně jsme obeznámeni s příchodem Řeků z Alexandrie. Není však specifikováno, z které Alexandrie mniši pocházejí. Někteří se dokonce domnívali, jako W. M. Flinders Petrie, že by se mohlo jednat o egyptskou Alexandrii a svou teorii opíral o nález náhrobního kamene z Dendery, na němž spatřoval jasné buddhistické

---

³³⁶Ibid.

³³⁷BRANCACCIO, P. – BEHRENDT, K.(eds.): *op. cit.*, s. 67.

³³⁸KARTTUNEN, Klaus: *op. cit.*, s. 240.

³³⁹Ibid.

symboly.³⁴⁰ Tato hypotéza však nebyla nikým přijata a dnes vládne všeobecný konsenzus v tom, že by se mělo jednat o Alexandrii Kápiší.³⁴¹

Samotné počty mnichů, kteří měli dorazit na inauguraci Velké stúpy v Anurádhapuře, lze s jistotou považovat za nadsazené. Ale díky této poznámce můžeme uvažovat v intencích toho, že na příslušných územích bylo šířeno a přijato buddhistické učení, ať již by se jednalo o pár desítek nebo stovek jedinců. Může být namítnuto, že i když jsou jednotliví therové označeni jako Řekové, pojem *Yonas/Yonaka* představuje pouze označení geografického rázu. Je však velmi pravděpodobné, že se buddhismus, tak hojně se šířící od dob císaře Ašóky, rozšířil i u řeckých poddaných a mohl být přijat jednotlivci či většími skupinami obyvatel řeckého původu. Taktéž se nabízí úvaha, že došlo k obecnému přijetí buddhistické víry, jak nám ukazují *Milindapañha*, *Dípavamsa* a *Mahávamsa*. Příslušní autoři všeobecně vnímají a přijímají sdělení, že z těchto oblastí skutečně přišli ordinovaní mniši.³⁴² Tyto záznamy se následně tradují a nalézáme je v dalších pramenech, jako jsou *Vamsatthappakāsinī*, *Sīhalavatthupparāṇa* *Thūpavamsa* a *Sārasaṅgaha*.

---

³⁴⁰BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 140.

³⁴¹MAŠEK, Michal: *op. cit.*, s. 140.

³⁴²Cf. BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 137.

MINCOVNÍ PAMÁTKY

Musí být pamatováno na to, že rekonstrukce historie z mincí je jako restaurování dinosaura z fosilní kosti...³⁴³

William Woodthorpe Tarn

Mohlo by se zdát z Tarnova citátu, že mince jsou pouhé marginální části, pouhé kůstky mnohem většího a složitějšího organismu. Avšak samotná jejich existence je pro celý organismus - společenství nutná, podobně jako kosti tvoří oporu těla a nelze je tedy považovat za okrajovou záležitost. Mince se stávají pro nás při odhalování řecko-baktrijské, respektive indo-řecké historie velmi důležitým a významným průvodcem. Pomáhají nám dnes mapovat dějiny regionu, v němž válečný stav neustával a případný pokojný čas vlády mocného panovníka byl okamžitě střídán chaosem. Protože dnes chybí písemné podklady, jež by pokrývaly historii Řeků v Indii, mince a archeologické nálezy se tak stávají dominantními prameny, a jim, respektive torzu, jež zbylo, můžeme být dnes vděční za to, že společná řecko-indická historie neupadla v zapomnění. Bohužel ani dnes v místech, kde Alexandrem zanechané makedonské posádky vládly, nepanuje stav klidu a míru a současná politická situace brání dalšímu systematickému odkrývání pozůstatků jejich civilizace.

Mincovní materiál je pro dějiny svým informativním významem velmi důležitý, neboť se mnohdy stal jediným zdrojem informací o řeckých vladařích, jichž známe dnes okolo padesáti a o existenci mnoha z nich se odborná veřejnost dozvěděla pouze z mincí. Ty nesou informace o identitě mincovního pána, jeho vztazích a dynastické příslušnosti a geografické rozmezí nálezů určuje přibližnou oblast působení panovníka v politicko-kulturním kontextu.³⁴⁴ Současně s těmito průvodními znaky s sebou nesou

---

³⁴³TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 176.

³⁴⁴MAŠEK, Michal: *op. cit.*, s. 9.

také charakteristiky náboženské a ideologické. Ty můžeme reflektovat již v samotné užití titulatuře. První známé a popsané nálezy řecko-baktrijských mincí, společně s indo-řeckými, pocházejí z 19. století. Je pro ně typické, že si nesou odraz soudobého sociálně-politického geopolitického rozdělení světa, neboť nálezy mincí v oblastech mimo správu britské administrativy jsou hůře zaznamenané a popsané.³⁴⁵

Zaujímají-li v antické numismatice některé z mincí přední místo, jsou to s určitostí ty z řecko-baktrijské emise. Jsou známy svou vysokou kvalitou zpracování a realismem portrétního umění. Na základě této skutečnosti lze dedukovat, že se zde museli nacházet velmi kvalitní řečtí umělci.³⁴⁶ Během společného působení a koexistence řeckého a autochtonního obyvatelstva lze u mincovního materiálu sledovat splývání a současné užívání jak domorodých, tak i řeckých prvků. Jedná se tak o tehdejší užívání attického a indo-řeckého váhového standardu současně, případně o paralelní používání klasických mincí a indických klip, kde se nám objevuje řečtina společně s dalším doprovodným jazykem za dohledu božstva na reversu, jehož ikonografie se taktéž v průběhu času mění.³⁴⁷ Portrét vydavatele na lící straně s precizně provedeným opisem je technicky tak dokonale zpracován, že lze dokonce rozeznat jednotlivé krále dle jejich zobrazení a u mnohých emisí je z vývoje vyobrazení patrné i postupné stárnutí panovníka. Samozřejmě v důsledku politické situace se postupně technologická vytríbenost portrétů vytrácí.

Na rubní straně se obvykle nachází jméno vydavatele v druhém pádě za patronace jeho ochranného božstva, mezi která se nejčastěji řadí Zeus, sedící či trůnící, Héraklés s kyjem a lví kůží, Athéna Alkidémos, popřípadě její atribut aigis, Dioskúrové nebo atribut čapky, Apollón či jeho věstecká trojnožka, Artemis, Poseidon, Níké, Týché, Dionýsos či Hélios.³⁴⁸ U pozdějších řad se objevuje i synkretismus a snaha o ztotožnění řeckých bohů s místními bůžky. V těchto případech nalzáme Ahuru Mazdu ve spojení s Diem, Hérakla s Verethragnou, Mítru s Héliem a Apollónem a Nana je spojována s Artemidou.³⁴⁹ S přesunem ovládaného teritoria jižně od Hindúkuše tyto tendence zesilují. Za takovýchto podmínek je logické nahlédnout do mincovních nálezů, zdali se

---

³⁴⁵Ibid., s. 68f.

³⁴⁶Cf. MAŠEK, Michal: *op. cit.*, s. 10.

³⁴⁷Ibid.

³⁴⁸Ibid., s. 62. Cf. VOGELSANG, Willem: *Dějiny Afghánistánu*, s. 135. Cf. MASSON, Vadim Michajlovič - DANI, Ahmad Hasan (eds.): *op. cit.*, s. 112.

³⁴⁹VOGELSANG, Willem: *loc. cit.*

mezi nimi nenajdou znaky, jež by nám napomohly popsat proces splývání obou civilizací a přijetí buddhismu řeckou vládnoucí vrstvou.

Jako první se zastavíme u Démétria I., významného řecko-baktrijského krále, jenž byl velmi nadaným synem Euthydéma I., jak nás informuje Polybios.³⁵⁰ O jeho osobě nám poskytuje cenné informace také titulatura s jeho jménem spojená, na mincích bývá totiž jeho jméno napsáno s přídomkem *Kallinikos* (Velký vítěz) či posmrtným *Anikétos* (Neporazitelný).³⁵¹ Ve svých výbojích s určitostí zašel dále než samotný Alexandr, neboť se měl snad dostat až k samotné Patáliputře. O jeho indické výpravě se uvažuje i v tom smyslu, že mohla být příčinou rozvratu maurjské říše.³⁵² Jako jeden z mála řeckých panovníků se ve spojitosti se svým výbojem objevuje i v pramenech indické provenience.

S ním taktéž souvisí emise mincí, které se vztahovaly přímo k bojům v Baktrii a Indii. Ovšem v našem případě jsou zajímavé jeho ražby bronzových *sloních mincí*. Dokonce na stříbrné tetradrachmě je zobrazen na averzu jeho portrét ve sloním skalpu zprava.³⁵³ Pozoruhodným je však jeho trichalkon. Obecně lze považovat jím emitované trichalky za jedny z nejkrásnějších v antickém mincovnictví.³⁵⁴ Na jeho atypickém trichalku je zobrazena pouze sloní hlava zprava, na reverzu kérykeion s nápisem *ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ*.³⁵⁵ Okolo sloní hlavy je zavěšen na korálcích zvonek, který činí celou kompozici velmi neobvyklou. Nutno říci, že samotná podoba slona není nikterak výjimečná, neboť se objevuje již na ražbách Seleukovců, jelikož je chápán jako symbol moci a síly. Mašek uvažuje o tomto symbolu jako buddhistickém, Tarn však o něm lakonicky uvádí, že má pouze symbolizovat pokoření Indie.³⁵⁶

---

³⁵⁰ „τέλος Εὐθύδημος ἐξέπεμψε Δημήτριον τὸν υἱὸν βεβαιώσοντα τὰς ὁμολογίας: ὃν ὁ βασιλεὺς ἀποδεξάμενος, καὶ νομίσας ἄξιον εἶναι τὸν νεανίσκον βασιλείας καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ κατὰ τὴν ἔντευξιν καὶ προστασίαν, πρῶτον μὲν ἐπηγγείλατο δώσειν αὐτῷ μίαν τῶν ἑαυτοῦ θυγατέρων: δεύτερον δὲ συνεχώρησε τῷ πατρὶ τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα. περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐγγράπτους ποιησάμενος ὁμολογίας καὶ συμμαχίαν ἔνορκον, ἀνέζευξε σιτομετρήσας δαμιλῶς τὴν δύναμιν, προσλαβὼν καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ἑλέφαντας τοῖς περὶ τὸν Εὐθύδημον.“ In: POLYBIOS: *op. cit.*, XI. 34. 8-10.

³⁵¹ MAŠEK, Michal: *op. cit.*, s. 105ff. [dále Encyklopedie]

³⁵² Viz příloha č. XIV. Mapa předpokládaného rozsahu moci Démétria I. In: MAŠEK, Michal: *Odras vzniku samostatného řecko-baktrijského království v mincovnictví*. In: GROSSMANNOVÁ, D. – KREJČÍK, T. – ŠTEFAN, J. (eds.): *Peníze v proměnách času VI. Mincovnictví, peněžní vztahy a medailérství za válek od antiky až po Vídeňský kongres*. Ostrava 2007, s. 24. [dále jen Odras]

³⁵³ Viz app. č. XV.

³⁵⁴ MAŠEK, Michal: *Encyklopedie*, s. 108.

³⁵⁵ *Ibid.*, s. 198.

³⁵⁶ Cf. TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 131. MAŠEK, Michal: *Odras*, s. 14.

Nutno říci, že slon se v buddhistické mytologii a symbolice objevuje často. Je spjat s bílou barvou a má reflektovat univerzální nadvládu, a proto byl vybrán jako znak barmanskými a thajskými královskými rodinami.³⁵⁷ Se samotným Buddhou Šákjamuním je spojen nejen v Džátakách, v nichž je vyprávěn příběh o jednom z jeho minulých životů ve sloní inkarnaci, ale také příchod Buddha byl zvěstován jeho matce, královně Máji, v podobě bílého slona, jenž se dostal do jejího lůna.³⁵⁸ Bílý slon se objevuje v ikonografii společně s Buddhou Mandžušrím, který se na něm veze. V takovém případě zosobňuje mocné vědění a jeho kly reprezentují přemožení šesti smyslů.³⁵⁹ Objevil se i v jednom z Buddhových přirovnání, neboť podobně jako divoký slon se dá ochočit tím, že je spárován s již ochočeným, podobně je to i s myslí, jelikož divoká mysl by se měla učit dharmu u té zkušené.³⁶⁰

Bylo by velmi vzrušující se domnívat, že se již u velkého panovníka Démétria objevil již tak záhy buddhistický symbol, třebaže se ještě nejedná o krále indo-řeckého původu. V této souvislosti je však třeba říci, že obzvláštní zobrazení slona se zvonem na korálcích je opravdovou kuriozitou, ale z dochovaného materiálu není průkazné, zda by se mělo jednat výhradně o buddhistický symbol, neboť jsem v odborné literatuře nenalezl vyslovené spojení slona se zvonkem na korálcích okolo krku jakožto speciální buddhistické vyobrazení. Slon se objevuje v řecké, římské a v indické bráhmanské tradici. Tomuto symbolu se budeme věnovat ještě dále.

Dalším panovníkem, u něž najdeme také podivuhodnou emisi mincí, je Agathoklés. Jedná se buď o syna samotného Démétria, nebo byl synem Pantaleonta, a tudíž vnukem Démétriovým.³⁶¹ U něj již nalézáme indo-řeckou řadu s indickými mincemi karšápana, které se vyznačují pravoúhlým tvarem.³⁶² Objevují se na nich dvojjazyčné nápisy – v řečtině a prákrtu v písmu bráhmí/radžané, tedy agathuklaiasa, ·ᳵ᳚᳚ ᳵ᳚᳚ ᳵ᳚᳚ ᳵ᳚᳚ ᳵ᳚᳚ ᳵ᳚᳚ ᳵ᳚᳚.³⁶³ Co se zde jeví jako zcela netypické, jsou mincovní obrazy, neboť na stříbrné drachmě nacházíme na averzu mužskou postavu čelně s rádlím a

³⁵⁷WADDELL, L. A.: *The Buddhism of Tibet or Lamaism, with its mystic Cults, Symbolism and Mythology, and in its Relation to Indian Buddhism*. Cambridge 1895, s. 390. Cf. BUSWELL, R. E. Jr (ed.): *op. cit.*, s. 89.

³⁵⁸BUSWELL, R. E. Jr (ed.): *loc. cit.*

³⁵⁹IRONS, A. E.: *op. cit.*, s. 418.

³⁶⁰Ibid., s. 199.

³⁶¹MAŠEK, Michal: *Encyklopedie*, s. 112.

³⁶²Viz app. č. XVII.

³⁶³MAŠEK, Michal: *Encyklopedie*, s. 205.

s mečem v rukách, která je pro některé vyobrazením hinduistického boha Samkaršány.³⁶⁴ Na reverzu oproti tomu čelně stojí mužská postava s předmětem v pravici, snad váza či lastura, a v levici drží kolo s šesti loukotěmi, symbol boha Kršny.³⁶⁵ Poprvé můžeme spatřit na mincovním obraze zřejmě božstvo pocházející z indického subkontinentu.

S tímto vládcem je spojena ještě tzv. mince *hirañasamé*.³⁶⁶ Opět se jedná o sérii čtyřhranných bronzových mincí s absencí řecké legendy, ale pouze opisem v prákrtu na obou stranách, kde je napsáno Akathukrajasa / hirañasamé, 𑀅𑀲𑀭𑀸𑀓𑀾𑀢𑀺𑀓 / 𑀅𑀲𑀭𑀸𑀓𑀾𑀢𑀺𑀓; znamenající „Agatholokovo, je pro Indy“.³⁶⁷ I v tomto případě je nejzajímavější mincovní obraz. Na averzu je totiž zobrazena ze šesti oblouků složená stúpa s nápisy a na reverzu oplocený trojitě se větvící strom.³⁶⁸ V tomto případě stúpa budí u mnohých badatelů pochybnosti, neboť je pro ně pouze vyobrazením kopce, který byl běžným mincovním obrazem v maurjské době a na mincích používaných v Takšašile, a proto její emisi považují za propagandistickou záležitost.³⁶⁹

Na mincích typu Takšašila se objevuje nejběžněji slon, lev či býk s hrbem, v němž někteří spatřují býka boha Šivy, jménem Nandi.³⁷⁰ Spojení Takšašily se slonem je příznačné, nahlédneme-li do Filostratova *Života Apollónia z Tyany*, kde se zmiňuje o chrámu Slunce, v němž dlí posvátný slon Aias.³⁷¹ V tomto případě je nutno uvážit, že Agathoklés v samotné Takšašile nevládl.³⁷² Poslední z mincí indické řady je bronzová klipa, která nese indickou bohyni a lva bez hřívý.³⁷³ Z těchto dokladů je minimálně zřejmé, že Agathoklés přijal a rozšířil svou patronaci i na indické kultury,³⁷⁴ pokud na nich sám aktivně neparticipoval.

Mezi první krále, jimiž ovládané území spadalo geograficky již jen do oblastí jižně od Hindúkuše, se řadí Apollodotos I., jenž vládl v 2. polovině 2. století př. n. l. U jeho emisí je příznačné, že upustil od typicky řeckých motivů a jeho mince tak zobrazují

³⁶⁴GUILLAUME, O.: *Graeco-Bactrian and Indian Coins from Afghanistan*, s. 85.

³⁶⁵Ibid.

³⁶⁶Viz app. č. XVIII.

³⁶⁷MAŠEK, Michal: *Encyklopedie*, s. 206.

³⁶⁸Ibid., s. 115.

³⁶⁹TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 160.

³⁷⁰Ibid., s. 163.

³⁷¹„Ἰερὸν δὲ ἰδεῖν Ἡλίου φασίν, ᾧ ἀνεῖτο Αἶας ἐλέφας...“ In: FILOSTRATOS: *op. cit.*, II. XXIV.

³⁷²NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 32.

³⁷³Viz app. č. XIX.

³⁷⁴TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 406. Cf. BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 141.

slona na lící straně s řeckým opisem a na reverzu býka s opisem v kharósthí.³⁷⁵ Jedná se o motivy převzaté z mincí takšašílských, a tedy o indické motivy par excellence.³⁷⁶ Zajímavým je jeho jméno, neboť se v řadě řeckých králů doposud neobjevilo, což vedlo mnohé badatele k hypotéze, že by mohl pocházet z jiné královské větve.³⁷⁷ V případě tohoto panovníka a jeho emise není mincovní obraz tím, co je v tuto chvíli našim zájmem, nýbrž je to především titulatura užitá na jeho mincích. Je nám známo, že jako ochranné božstvo užíval Níké a honosil se nejen titulem *Nikéforos*, ale také *Sótér*, což je v jeho případě dosti neobvyklé.³⁷⁸ Z dochovaných mincí vyplývá, že tohoto titulu užil Ptolemaios I. za záchranu Rhodu či Antiochos I. za odvrácení keltského nebezpečí v Malé Asii, v jejichž případech není užití takové titulatury neobvyklé.³⁷⁹ Co překvapuje, je však skutečnost, proč se cítil Apollodotos oprávněn tento titul užívat na indickém území, kam byl nucen přemístit své mocenské centrum.

Tento titul se nachází také na mincích krále Menandra. V této souvislosti se zdá, že se jedná o jeho válečné tažení proti Pušjamitrovi. Avšak lze konstatovat, že se jednalo o doklad angažovanosti při záchraně před Pušjamitrou?³⁸⁰ Grousset nabízí teorii, že vznikla jistá aliance mezi buddhistickým obyvatelstvem a Řeky namířená proti Pušjamitrovi, což svým konstatováním dokládá i Tarn, neboť považuje případnou spolupráci za čistě politickou věc.³⁸¹ Byl to totiž společný nepřítel, který je měl přivést na jednu společnou stranu, ale nutno říci, že nikdy nebyla vedena soustavná a soustředěná válka mezi bráhmany a buddhistickým vyznáním.³⁸² Může se také nabízet hypotéza o případné konverzi se záměrem utužit spojenectví mezi buddhisty a Řeky.³⁸³ Minci, jak uvádí Stančo, je potřeba chápat jako komunikační medium mezi elitami a populací, protože samotná stylizace mince nereflektuje poptávku obyvatel, ale propagační a stylizační záměr mincovního pána.³⁸⁴ Proto lze tuto užitou titulaturu chápat ve smyslu proklamačním. Ztotožňuji se také s názorem Tarnovým, že se může jednat o diskrepanci v interpretaci nastalé situace, neboť co se může z pohledu

---

³⁷⁵Viz příloha č. XX.

³⁷⁶NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 33.

³⁷⁷MAŠEK, Michal: *loc. cit.*

³⁷⁸Ibid.

³⁷⁹TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 175.

³⁸⁰Cf. BAGCHI, C. P.: *Kçmiša and Demetrius*. *The Indian Historical Quarterly*, 22.2, 1946, s. 83ff.

Považuje Menandra za ochránce buddhismu proti nepříteli jako je Mandžušří v díle *Mañjuśrīmūlakalpa*.

³⁸¹Ibid.

³⁸²Ibid.

³⁸³NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 98.

³⁸⁴STANČO, Ladislav: *Greek Gods in the East. Hellenistic Iconographic Schemes in Central Asia*, s. 20.

buddhistů jevit jako záměrná pomoc jejich sociální skupině, z pohledu řeckých vládců mohlo představovat čistě pragmatický politický čin, jenž jim mohl ve výsledku přinést nejen územní zisky, ale také vděčné a loajální poddané.³⁸⁵

Zastavme se ještě u krále Menandra, jelikož u něj se objevuje nejen chalkon se slonem a zvonečkem na korálcích³⁸⁶, podobně jako u Démétria I., ale také hemichalkon, tzv. lepton, na němž je na averzu zobrazeno kolo s osmi loukotěmi.³⁸⁷ Na základě tohoto nevinného symbolu opět vyvstává otázka, zdali se nejedná o dharmáčakru, též kolo dharmy, a o jeden ze symbolů, který byl používán jako zástupný, neboť v té době se buddhismus projevoval anikonicky.³⁸⁸ Samotné vyobrazení historického Buddha v lidské podobě bylo stvořeno později, proto by se dalo usuzovat, že tento symbol by mohl indikovat hypotetickou Menandrovu konverzi.³⁸⁹ Jak uvádí Marshall, kolo bylo již etablovaným buddhistickým symbolem.³⁹⁰

V souvislosti s tímto symbolem se také klade do popředí jeho titul, jenž byl užíván jen vzácně, a to *Dikaios*, který je do jazyka kharósthí přeložen jako *dharmika / dharmaraja*.³⁹¹ Tento titul, „spravedlivý král“, ovšem není čistě buddhistickým, ale objevujeme jej i v bráhmanské literatuře.³⁹² Tarn je v tomto případě skeptický a nepovažuje to za doklad vlivu buddhismu, neboť i kolo se již objevilo na mincích bez náboženského kontextu. Za jediné Menandrové ochranné božstvo pokládá Athénu.³⁹³ Usuzuje, že by se mohlo jednat o symbol čakravartina. Za něj totiž mohl být prohlášen a Plútarchova zpráva o jeho pohřbu jen dokládá poctu, kterou tradice ukládá zesnulým čakravartinům.³⁹⁴ Proti tomu se staví Narain, který argumentuje mincemi Kanišky, na nichž se objevuje nejen postava samotného Buddha, ale také i ostatní orientální božstva.³⁹⁵ Taktéž i Marshall tvrdí, že Tarnovo vymezení pouze na symboliku čakravartina není ospravedlnitelné, neboť stejně vyobrazená kola nalézáme i na

---

³⁸⁵TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 178.

³⁸⁶Viz app. č. XXI.

³⁸⁷Viz app. č. XXII.

³⁸⁸IRONS, A. E.: *op. cit.*, s. 25.

³⁸⁹NARAIN, A. K.: *loc. cit.*

³⁹⁰MARSHALL, John: *Taxila (An illustrated Account of Archeological Excavation)*. Volume I, s. 33f.

³⁹¹TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 262.

³⁹²Ibid.

³⁹³Ibid.

³⁹⁴Ibid., s. 264.

³⁹⁵NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*, s. 99.

buddhistických skulpturách a jiných mincích ve spojení s buddhismem.³⁹⁶ Minimálně v případě krále Menandra tvrzení, že byl skutečně konvertitou, je podloženo pouze na jediné dochované mince se sporným výkladem symbolu a buddhistické literární tradici vycházející z Milindapaňhy. Indianizace kolonistů je nevyvratitelná, třebaže se hlásí ke svému původu na ostatních emisích na portrétech užitým vousem a kausiou.

Řecký vliv na mincích se objevuje na mincích i v dobách pozdějších, kdy již řecká vrstva nebyla vládnoucí a podlehla příchozím nomádům od čínských hranic. Synkretismus lze vysledovat především v kušánské říši. Dokonce za vlády Kanišky je jeho říše považována za „druhou Ašókovu.“³⁹⁷ Za jeho vlády dochází k podpoře mahájány, dalšího ze směrů buddhismu, a k podpoře zpodobňování Buddha v lidské emanaci. Lze vysledovat i římské a řecké vlivy, přispívající k růstu buddhistického umění a kultury.³⁹⁸ Zajímavým dokladem je jeho zlatá mince, jež nese nejen jeho portrét, ale také na reverzu zobrazeného stojícího Buddhu v *abhajemudře* v helénistickém stylu s nápisem „BOΔΔO“, případně na dalších v podobě „ΠΑΚΑΜΑΝΟ ΒΟΔΔΟ“.³⁹⁹ Podobný charakter má i žeton z Tilia Tepe, jehož pravý účel není znám.⁴⁰⁰ Je na něm zobrazen vousatý muž stojící a tlačící kolo po levici s nápisem vpravo „*dharmacakrapravartako*“, tj. „ten, který dává do pohybu Kolo zákona.“⁴⁰¹ Spekuluje se o tom, že by se mohlo jednat o samotného Hérakla, který je také v mnohých skulpturách zobrazen jako ochránce Buddha s kyjem, tzv. Vadžrapáni.⁴⁰² Na reverzu je zobrazen stojící lev s nápisem v kharóšthí „*Sihovigatabhayo*“ – „lev, který zahání strach“, kde se lvem myslí Buddha jako lev Šákjů.⁴⁰³ Domnívám se ovšem, že v těchto případech se jedná pouze o vnější využití⁴⁰⁴, ať již v případě jako médium sdělení užitě řečtiny, jež se zřejmě stala po určitou dobu

---

³⁹⁶MARSHALL, John: *Taxila (An illustrated Account of Archeological Excavation)*. Volume I, s. 859. Cf. STANČO, Ladislav: *op. cit.*, s. 15.

³⁹⁷SIVALI, thero B. B. S: *Emperor Kaniska's Contribution to Buddhism*. Buddhist Himalaya, vol. XI., Combined Issue 2001–2007, s. 86.

³⁹⁸Ibid.

³⁹⁹Ibid.

⁴⁰⁰LERNER, A. J. – SIMS-WILLIAMS, N.: *Seals, Sealings and Tokens from Bactria to Gandhara (4th to 8th century CE)*. Wien 2011, s. 27.

⁴⁰¹FUSSMAN, Gérard: *Numismatic and Epigraphic Evidence for the Chronology of Early Gandharan Art*. Investigating Indian Art, Berlin 1987, s. 69ff.

⁴⁰²MASSON, Vadim Michajlovič - DANI, Ahmad Hasan (eds.): *op. cit.*, s. 125.

⁴⁰³Ibid.

⁴⁰⁴SAMAD, Rafi-us: *The grandeur of Gandhara: the ancient Buddhist civilization of the Swat, Peshawar, Kabul and Indus Valleys*. New York, s. 171.

lingua franca této oblasti, nebo v případě řeckých motivů, které jsou zasazeny do čistě indického kontextu, aniž by jej jakkoliv měnily.

ÚVAHA O SOCIÁLNĚ-EKONOMICKÝCH PODMÍNKÁCH

„Asijské národy se submisivně podvolily novým pořádkům a po čase se ukázalo, že není důvod vracet se ke starému řádu, který byl nahrazen. Přilnuly ke svým helenistickým pánům a užívaly si větší míry svobody, než kdy dříve znaly; obchod byl podporován a bohatství se zvýšilo. Panovala větší spravedlnost, a díky tomu bylo dosaženo vyšší úrovně intelektuální i morální.“⁴⁰⁵

John Marshall

Z Marshallovy citace se jeví, že pro autochtonní podrobené obyvatelstvo se ukázalo být velmi příhodným přizpůsobit se svým novým pánům, neboť jim to mohlo přinést mnoho užitku. Proto pro ně bylo vhodné a pragmatické se přizpůsobit alespoň z části řecké kultuře a osvojit si řecký jazyk, jenž musel být každodenní nezbytností, nemluvě o ekonomických výhodách, které z integrace vyplývaly. Avšak zajímavé bylo položit si otázku i obráceně a prozkoumat, zdali tím rovněž pro Řeky nastalo dostatečně příhodné společenské klima, které by jim dovolovalo nejen se přiblížit k nábožensko-filosofickým proudům Indie, ale zároveň se s nimi důkladně seznámit a případně je přijmout za své. Domnívám se, že kontakty náboženské jdou ruku v ruce společně s ekonomickou situací a společenským postavením, které může být do značné míry determinující, obzvláště jedná-li se o Indii.

Při prvním příchodu Řeků na indický subkontinent zde vládl bráhmanismus, jenž lze v určitém smyslu považovat za předchůdce dnešního hinduismu. Jedná se o náboženství, jenž se krom jiného vyznačují tím, že všichni jedinci si nejsou bytostně rovni, neboť vládne karmanový zákon, který říká, že za své minulé skutky jsme

---

⁴⁰⁵MCCRINDLE, W. John: *The Invasion of India by Alexander the Great*. Karachi 1992, s. 12.

odměňování či trestání.⁴⁰⁶ Na podkladě toho se příslušný jedinec narodí, dle svých zásluh, do příslušné sociální třídy – varny. V této době se ještě nemluví o kastách, ale o varnách. Varna je v sanskrtu pojem pro barvu, neboť se stavy skutečně dělily dle barvy pleti. Takovéto dělení vzniklo po příchodu Arjů do Indie okolo 1500 př. n. l.⁴⁰⁷ Vznikly celkem čtyři varny: „*Bráhma*n byl jeho [Stvořitelovými] ústy, z jeho paží byl stvořen kšatrija, jeho stehna se změnila ve vaišju a z jeho nohou se zrodil šúdra.“⁴⁰⁸ Vznikaly postupně a pozvolna a snad zpočátku bylo možné do varny vstoupit. Mělo se jednat o obřad tzv. zlatého lúna, *hirañjagarbha*, při němž byl jedinec, vladař nebo válečník, přijat do stavu kšatrijů za podmínky, že nechal vyrobit zlatou nádobu, do níž se poté měl celý skrýt. Nad touto nádobou byl bráhmaⁿem posléze vykonán obřad podobný tomu, jaký se provádí nad novorozenětem právě vzešlého z mateřského lúna.⁴⁰⁹ Tato diferenciací proběhla na podkladě etnického elementu a vykořisťování a měla tak izolovat nejen neárijské obyvatelstvo, ale také kultury a praktiky nevédského původu.⁴¹⁰ Takto dochází postupně k ostrému sociálnímu rozdělení a vyhranění s následným znemožněním přestupu a přístupu do jednotlivých varen.

Zpochybnit tento systém a znevážit bráhmanskou výlučnost prostředníků mezi bohy a lidmi znamenalo vznik nového náboženství. To přinesl buddhismus, protože ten oproti bráhmaⁿismu nebyl svázán systémem varen a poskytoval svobodu, sociální rovnost bez dané sociální stratifikace a nenásilí. Tyto jedinečné myšlenky musely nevyhnutelně vést ke konverzi napříč celou společností, neboť především pro jedince z nižších vrstev znamenala konverze příležitost ke zvýšení společenského kreditu.⁴¹¹ Tento stav nazývá Ambedkar, jak již bylo zmíněno výše, „buddhistickou revolucí“ a na samotné dějiny Indie nahlíží jako na historii zápasu mezi buddhismem a bráhmaⁿismem. Následně musela tudíž přijít bráhmanská kontrarevoluce.⁴¹² Bráhmanský systém byl narušován a otrásal se v základech od dob Buddhova vystoupení až po maurjskou nadvládu, za níž docházelo k přijetí i jiných indických náboženských systémů pod patronací panovníka. Díky uvolnění lidského i materiálního

---

⁴⁰⁶ZBAVITEL, Dušan: *Otazníky starověké Indie*, s. 124.

⁴⁰⁷INGLE, D. S.: *The Role of Buddhism in Ancient Indo-Roman trade (200BC-200AD)*. Český časopis historický, r. 109, 2011, č. 2, s. 220.

⁴⁰⁸ZBAVITEL, Dušan: *Otazníky starověké Indie*, s. 125.

⁴⁰⁹Ibid.

⁴¹⁰Ibid.

⁴¹¹INGLE, D. S.: *op. cit.*, s. 221.

⁴¹²AMBEDKAR, B. R.: *op. cit.*, s. 269f.

kapitálu a panovníkově i laické podpoře docházelo k větší angažovanosti v zemědělství a řemeslu. Tyto jevy společně s nastolením svobodnějšího prostředí prospívaly obchodu a jeho růstu.⁴¹³

S příchodem Řeků se objevuje další narušení bráhmanské dogmatické tradice, neboť se usazuje na indickém subkontinentu etnikum cizí a „nečisté“, neoplývající základními civilizačními institucemi védského učení a praxe. Nejen jejich jazyk, ale také jejich nevhodně prováděné rituály společně se společenským uspořádáním neodpovídaly normativním předpisům pozdních védských textů.⁴¹⁴ Tak se bráhmami dostali vůči příchozím Řekům do nepřátelského tábora na podkladě náboženském, resp. etnickém. V některých indických textech jsou Řekové považováni za spodní vrstvu kšatrijců, případně za degenerované kšatrijce, jelikož opomíjeli a zanedbávali bráhmány.⁴¹⁵ Pro jedince bylo příhodnější obrátit se k buddhismu či na jiná učení, v nichž se neuplatňovala vrozená determinace varnami.⁴¹⁶ Někdy je *ius conubii* uzavřené mezi Seleukem a Čandraguptou považováno za překonání překážek plynoucích ze systému varen, díky čemuž bylo dosaženo zařazení Řeků do společnosti společně s etablováním jejich společenského postavení.⁴¹⁷ Oproti tomu Tarn říká, že v té době bylo ještě přijatelné uzavření sňatku jedinců z rozdílných varen.⁴¹⁸

O socio-ekonomické struktuře nemáme dnes žádných literárních evidencí a dostávají se nám pouze strohé archeologické, které reprezentují především mincovní nálezy.⁴¹⁹ Avšak je nám známo, že Baktrie byla agrární zemí s intenzivním pastevectvím, jejíž bohatství plynulo z obchodu a z obchodních stezek, které vedly až do jižního Ruska a na severozápadní Sibiř, odkud bylo dováženo, prostřednictvím Šáků, zlato.⁴²⁰ Mnohé obchodní cesty byly znovu zpřístupněny také prostřednictvím Alexandrových výprav, díky nimž se zrychlila výměna zboží mezi východem a západem.⁴²¹ Při vpádu na tato území našel makedonský dobyvatel mnohé neopevněné

---

⁴¹³INGLE, D. S.: *op. cit.*, s. 222.

⁴¹⁴CASTRO, Angelo Andrea Di – HOPE, A. Colin: *Cultural interaction in Afghanistan, c. 300 BCE to 300 CE*. Clayton 2005, s. 5.

⁴¹⁵TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 173.

⁴¹⁶THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early India from the origins to AD 1300*, s. 267.

⁴¹⁷Ibid., s. 176.

⁴¹⁸TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 174.

⁴¹⁹ROSTOVTZEFF, Michael: *Die Hellenistische Welt. Gesellschaft und Wirtschaft*. Band I. Stuttgart 1955, s. 543.

⁴²⁰Ibid., s. 545. Cf. TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 105.

⁴²¹THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early India from the origins to AD 1300*, s. 160.

osady, avšak v následujících staletích jsme informováni o Baktrii jako o „*zemi tisíců [opevněných] měst*.“⁴²² Tato opevněná města jsou neodvratně spojena s řeckým působením v regionu. Sám Alexandr zakládal osídlení s pevnostmi a venkovní osady vojenského charakteru, *κατοικίαι*, v nichž přebývalo obyvatelstvo íránských či jiných kmenů.⁴²³ Nejdříve vznikaly městské citadely a následně byly stavěny městské zdi, podobně jako v Aj Chanúm či Termezi.⁴²⁴ Opevnění bylo budováno se záměrem ochrany obyvatelstva, sídlišť a obchodních cest před nájezdy nomádů.

Silný monetární systém v indo-řecké ekonomice je indikací rozvoje finančního systému, který byl hnán rozmanitostí potřeb a pestrostí artiklů spotřeby. Kvalitní mince, jež sloužily jako medium směny a prostředek uchovávající hodnotu, dokazují, jak moc byla tato společnost na obchodování a směně závislá.⁴²⁵ Invaze Démétriova a Menandrova v době, kdy byl buddhismus na vzestupu, indikují navázání spolupráce s buddhistickou komunitou. Sám Menandros nastavil kulturní a administrativní paradigma, které opouštělo od tradičních řeckých kolonizačních postojů a politiky držení si odstupu od autochtonního obyvatelstva.⁴²⁶ Nehledě na skutečnost, že jejich samotná vojska musela být tvořena indickými a íránskými jednotkami.⁴²⁷ Ovšem nyní pro nás v tomto směru nejzajímavější je skupina obchodníků, neboť o nich společně s panovníky se uvažuje jako o donátorech a patronech buddhismu v městech, ale i na obchodních cestách, jak se nám to dochovalo z epigrafických památek.⁴²⁸ Bráhmanismus, vyznačující se svým uzavřeným sociálním systémem a rigidními nařízeními, nebyl vhodný pro aktivity, jež se týkaly obchodu, neboť to byla právě vrstva obchodníků, která nejčasněji přicházela do kontaktu s cizinci nebo příslušníky nižších varen. V samotných textech jsou osoby zainteresované v obchodě, průmyslu a

---

⁴²² LERICHE, Pierre: *Bactria, Land of a Thousand Cities*. In: CRIBB, Joe – HERRMANN, Georgina: *After Alexander: Central Asia before Islam*. Oxford 2007, s. 126.

⁴²³ Samotné obyvatelstvo i s aristokracií mělo díky velké podpoře Euthydéma proti Antiochovi s řeckými vládci mírumilovné vztahy. Samotní bakrijští panovníci nečinili sociálních či kulturních rozdílů. ROSTOVTZEFF, Michael: *op. cit.*, s. 547.

⁴²⁴ *Ibid.*, s. 140.

⁴²⁵ SINGH, A. K.: *The Economy of Hellenistic Afghanistan*. *Yavanika*, no. 9, 1999, s. 92.

⁴²⁶ SAMAD, Rafi-us: *The Grandeur of Gandhara. The Ancient Buddhist Civilization of the Swat, Peshawar, Kabul and Indus Valleys*. New York 2011, s. 56f.

⁴²⁷ TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 167.

⁴²⁸ HEITZMAN, James: *Early Buddhism, Trade and Empire*. In: KENNEDY, A. R. K. – POSSEHL, L. G. (eds.): *Studies in the Archeology and Palaeoanthropology of South Asia*. New Delhi, Bombay, Calcutta 1984, s. 131.

zemědělství považovány za podřadné.⁴²⁹ Tyto aktivity mají být záležitostí vajíšjů, kteří však v důsledku svého nižšího sociálního postavení neměli dostatek vzdělání, času a ani prostředků k rozprůdění ekonomiky.⁴³⁰ Naopak buddhismus se k těmto aktivitám staví kladně a sám Buddha odsuzoval nečinnost a sterilní rituální obětování a naopak vyzdvihoval soběstačnost a podnikavost; jedince ve společnosti přirovnával k včele sbírající med – nikomu neublíží a její bohatství roste.⁴³¹ Tato vyjádření musela nezbytně vést k pozvednutí obchodních aktivit v buddhistické komunitě za předpokladu, že jsou vedeny etickým a morálním způsobem.

Z toho si dovoluji usuzovat opět na příklon řeckých vládnoucích vrstev k buddhistickému obyvatelstvu oproti vyznavačům brahmanismu, z důvodu čilého obchodního styku mezi Gangou a Oxem. Jak říká Samad, tím mohla vzrůstat i role buddhismu v životě populace a tento se stával dominantním regionálním náboženstvím.⁴³² Ve skalních nápisech z buddhistických chrámů také nalézáme opačně zmínky o bohatých indických obchodnících s řeckým občanstvím.⁴³³

Naopak bráhmanská kontrarevoluce, ve smyslu Pušjamitry, stála za úpadkem zámořského obchodu a komerčních aktivit, neboť začaly opět být dodržovány restrikce a omezení, jež obchod a samotné cestování brzdily a následně vedly k chronické stagnaci rozvoje měst a vesnické ekonomiky.⁴³⁴ Z těchto důvodů se domnívám, že pro řecké obyvatelstvo bylo vyhovujícím a výhodným se nejen opírat o příslušníky buddhistického vyznání z ekonomického hlediska, ale také i pro ně samotné mohl mít příklon k buddhismu sociální a ekonomické výhody minimálně v době, kdy již řecký živel nebyl vládnoucím. Samotný buddhismus tak mohl být vnímán jako prostředek integrace do indického světa.

---

⁴²⁹INGLE, D. S.: *op. cit.*, s. 226

⁴³⁰OURSEL-MASSON, P. – WILLMAN-GRABOWSKA, W. de – STERN, P.: *op. cit.*, s. 106.

⁴³¹Ibid.

⁴³²SAMAD, Rafi-us: *op. cit.*, s. 64. Cf. OURSEL-MASSON, P. – WILLMAN-GRABOWSKA, W. de – STERN, P.: *op. cit.*, s. 106.

⁴³³TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 371.

⁴³⁴INGLE, D. S.: *op. cit.*, s. 230.

ZÁVĚR

Alexandr Veliký svým výbojem na indická území vytyčil cestu pro zanechané posádky nejen v geografickém horizontu, tj. stanovil oblasti, které byly následně Řeky opanovány, ale také na poli ideologickém - v samotném nastavení parametrů vládnutí řecké vrstvy vůči podrobenému obyvatelstvu. Jak je popsáno v dílech zabývajících se jeho tažením, prosazoval kosmopolitní politiku synkretismu. Sám měl debatovat a setkat se s indickými gymnosofisty, a Kalana dokonce přemluvil k putování s ním, třebaže je v pramenech ponížen pro svou nemravnost, jelikož se nechal zlákat dvorem a opustil své druhy. Mnohé by mohlo naznačovat, že se skutečně jednalo o buddhistického asketu, čímž by se toto setkání stalo prvním zaznamenaným kontaktem mezi Řekem, vládcem, a buddhistou. Z řeckých pramenů je patrné, že se západní autoři v indických náboženských proudech příliš neorientují, neboť striktně nerozlišují jednotlivá náboženství, naopak mluví o jisté stratifikaci mezi mudrci.

Tento stav se v důsledku soustavného usídlování Řeků v indických oblastech musel změnit, jelikož se nelze domnívat, že by nastalo či dokonce přetrvávalo sterilní odloučení od původního obyvatelstva i jeho náboženských představitelů. Domnívám se, že za jednoho z dalších pokračovatelů nastaveného Alexandrova synkretického paradigmatu lze považovat maurjského krále Ašóku. Jak bylo demonstrováno, zprvu krvelačný král se postupně obrátil na Buddhovu nauku a nechal ji systematicky šířit do všech koutů své říše i za její hranice. Svou promyšlenou pragmatickou politiku tolerance a smíření mezi náboženstvími a národy nechával šířit v různých dialektech a jazycích své říše a na tomto základě se nám dnes dochovaly řecky napsané skalní edikty, které sice explicitně nezmiňují Buddhovo učení, přesto se s ním shodují. Z nápisů lze minimálně vydedukovat, že zde žila inteligence dostatečně vzdělaná jak v buddhistické nauce, tak ve znalosti řečtiny.

Bohužel se nám do dnešních dnů nedochovala řecká literatura z oblastí Baktrie a povodí Indu.⁴³⁵ Dnes můžeme pouze vysledovat to málo, co si indická kultura vzala z té

---

⁴³⁵TARN, W. W.: *op. cit.*, s. 375f.

řecké, protože literatura indické proveniencí je zachována. Proto je velmi obtížné vysledovat a dobrat se toho, co si od Indů převzali Řekové. Můžeme říci, že indická kultura byla dosti silná na to, aby nebyla převálcována tou řeckou, navíc pragmatičtí Řekové ani nechtěli Indii helenizovat. V důsledku nadvlády řeckého živlu bylo pro Indu, minimálně ve městech, užitečné se helenizovat. Domnívám se, že v pozdějších dobách můžeme vysledovat, že se tak dělo i naopak, jak nám dokládají dochované donátorské epigrafické památky v buddhistických jeskynních klášterních komplexech, kde je v mnohých případech užito jména s přídomkem *Yona/Yavana*, tedy přihlášení se k jisté etnické a společenské příslušnosti a původu.

Významná pramenná základna vycházející z mincí, důležitá pro dějiny Řeků v Indii, nám nabízí pouze strohé informace týkající se odpovědi na otázku, zdali mohli řečtí panovníci přilnout k buddhismu. Ačkoliv se především u řady indo-řeckých vládců objevují čistě indické motivy, jejichž původ může být shledáván buddhistickým, mnohdy je jejich symbolika sporná a mnohými badateli je tvrzení, že se jedná o buddhistická vyobrazení, považováno za neopodstatněné. Rozhodně se nejedná o takové emise mincí, jež můžeme najít u následných kušánských pánů, kde se nachází samotné zobrazení Buddhy v lidské podobě i s popisem, jak jsme mohli vidět u Kanišky. V tomto případě je potřeba zmínit, že v době indo-řeckých vládců byl buddhismus anikonický. Samotný znak na Menandrově hemichalku (kolo s osmi loukotěmi) by mohl značit nejen vládu čakravartina, ale také, dle mého soudu, symbol pro vznešenou osmidílnou stezku, *arija atthangika magga*, která je jedním ze základních konceptů buddhistického učení.

Domnívám se, že minimálně v případě krále Menandra se nám spojuje více pramenů dohromady, které naznačují, že se buddhistickým laickým následovníkem stal či alespoň byl aktivním podporovatelem tohoto náboženského směru. Můžeme to sledovat v díle *Milindapañha*, které lze považovat za odraz skutečně historické události, ale také za pouhou fikci. Usuzuji, že samotná postava krále Milindy musela v budoucích generacích zanechat silné vjemy a stopy, neboť reminiscence na jeho osobu se objevuje v již zmíněném dialogu, a dokonce i u tibetského historika stejně jako u pozdějších indických autorů. K jeho osobě se pojí více různorodých pramenů v souvislosti s buddhismem, což nepovažuji za čistě náhodné. Ambivalentní náznaky toho, že se stal Buddhovým následovníkem, nalzáme v literatuře, na mincích a také v nápisech – především na šperkovníci ze Šinkotu, kde se nachází jméno Menandra ve spojitosti s

ostatky Buddhy. Mnohými autory chladně přijímaná zpráva o smrti a rozdělení ostatků z pera Plútarcha může dokládat rozdělení do stúp. Takové uložení Menandrových ostatků nemáme ovšem archeologicky doloženo.

Obdobně významné jsou i záznamy, jež pocházejí z velkých kronik Srí Lanky. Zde jsou vyjmenováni jednotliví mnichové, kteří měli provádět „evangelizační“ činnost a šířit buddhismus nejen v zemích svého původu. Mezi jmény se nalézají i taková, která odkazují na řecký původ. Otázkou zůstává, jaká byla odezva obyvatelstva na tyto misie, neboť z archeologických dokladů vyplývá, že se *nota bene* v urbánních centrech buddhistické prvky a vlivy objevují dlouho po skončení řecké nadvlády, s jistotou až v 2. století n. l. Misie a přijetí Tří klenotů ale mohly sloužit jako sociální integrace do indického světa. Rád bych předložil i hypotézu o symbiotickém soužití řecké moci a buddhismu, protože řecká vláda dala vzniknout svobodnému politickému prostředí. Dle buddhistického učení se může rozvíjet buddhismus pouze tam, kde se nachází svoboda. Naopak buddhismus vytvářel příhodné ideologické klima pro ekonomické aktivity, tedy ekonomický růst a bohatnutí nejen celé komunity, ale především vládnoucí vrstvy. Nepovažuji za náhodné, že se v pramenech neobjevuje jediná zpráva, která by se zmiňovala o vzpouře poddaných proti řeckým vládcům. Proto usuzuji, že řecká elita musela vytvořit takové prostředí, jež vyhovovalo jejich poddaným. Podmaněné obyvatelstvo na druhé straně muselo dostatečně důvěřovat svým pánům. Bylo by mylné také uvažovat v intencích toho, že příchozí řecká vrstva byla pro indické obyvatelstvo cizější než Indové, kteří pocházeli z cípu jižní Indie, neboť v té době nepanovala jednota v otázce indické koheze ve smyslu národnostním tak, jak můžeme spatřovat v dnešní moderní Indii, ve které se nachází stovky různorodých etnik a národností.

Myslím si, že by nebylo správné se domnívat, že Řekové během staletí, v nichž vládli nad indickým územím, nepřilnuli k němu a jeho kultuře nebo nepřijali Buddhovo učení. U mnohých autorů se objevuje názor, že mezi západními mysliteli ovlivněnými buddhismem byli Apollónios z Tyany, Pyrrhón z Élidy či také Terébinthos a jeho učitel Skythianos, obchodník mezi Indií a Egyptem, jenž měl vlastnit indické texty a ovládat magické praktiky, jako je levitace, jak nás spravuje sv. Epifanos z Judeje ve svém *Adversus octoginta haereses*.⁴³⁶ Proč by se obdobné postoje nemohly objevovat mezi řeckými obyvateli, kteří se s buddhistickým učением setkávali dennodenně?

---

⁴³⁶BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *op. cit.*, s. 151.

V návaznosti na danou otázku se domnívám, že jádro problému leží v jiné rovině než v diskusi, zdali se nám dochovaly nějaké prameny, z nichž by bylo možné exaktně a jasně vyvodit, že se Řekové přidávali na stranu Buddhova učení. Při této příležitosti bych využil definici kultury od Warda Goodenougha, který říká, že kultura se nachází v myšlení a srdcích lidí. Skládá se z toho, co musí jedinec znát nebo v co musí věřit, aby mohl jednat přijatelně pro společnost, do níž patří; kultura je zaznamenávání systematických pravidel, etnografických algoritmů. Pokud se jimi člověk řídí, stává se domorodcem bez ohledu na fyzické vzezření.⁴³⁷ Jsou to ony hodnoty, normy, instituce a způsoby myšlení, jimž po sobě jdoucí generace přisuzovaly primární důležitost.⁴³⁸ A ty jsou přijetím buddhismu opouštěny. Proto si myslím, že se na Menandrových mincích mohly skutečně objevit buddhistické symboly, ale byla to právě tradice, na kterou se královská moc odvolávala, a ta nutila krále nechat se vyobrazovat s kausiem. Přijetím buddhismu se jedinec vzdaloval tradicím předků a neodvratně se postupně více upínal ke kultuře buddhistické, indické. Plně se ztotožňuji s výrokem Naraina: „*Přišli, uviděli, ale Indie zvítězila.*“⁴³⁹

---

⁴³⁷GEERTZ, Clifford: *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Praha 2000, s. 20.

⁴³⁸HUNTIGTON, P. Samuel: *op. cit.*, s. 33.

⁴³⁹NARAIN, A. K.: *Alexander and India*, s. 165.

RESUMÉ

The thesis, *The Interference of Religious-Philosophical Systems of the Indian Subcontinent and Ancient Greece in the Region of Bactria after Campaign of Alexander the Great*, as the name indicates describes the relationships between Greek population and buddhism in Bactria – historical region of modern-day Afghanistan, Tajikistan and Uzbekistan after campaign of Alexander the Great. The Bactria became a greek dominion where they ruled to the end of the 1. century BC. The main focus of the thesis is to prove the evidence of acceptance Buddhism by Greeks and if there is any converted person in historical sources. The work is divided into the six chapters. Each chapter deals with different kinds of historical sources with *Appendices* attached, including maps and illustrations of epigraphical relics and coins.

First chapter, *The First contacts with the land of gymnosophists*, at the beginning describes the stories of Heracles and Dionysus where we can find some analogy to the Alexander's one. Main part is about the campaigning of Alexander the Great and about his person and story of gymnosophist because they could be buddhist ascetics. It would mean that Alexander was one of the first Greek ruler who ever met a buddhist person and Kalanos even joined to his retinue.

After Alexandr, who started the policy of syncretism and cosmopolitanism, was the Emperor Aśoka, crucial person in the indian and buddhist history of Indian Subcontinent. Thanks to him the Buddhism was spread within of his realm and also in surrounding regions as we can read in Rock Edicts well preserved also in Greek language.

One of the most interesting part of the work is the third chapter where are the epigraphical relics and inscriptions of the Greek donors in the caves of buddhist temple complexes. Together with the work of Milindapanha, Mahavamsa and Dipavamsa, from fourth chapter, are the inscriptions the indian provenance sources.

One of the most important source in graeco-bactrian and indo-greek history are coins because of the absence of the literature. They are very helpful in social, political, economical and religious aspects of the society. The most interesting coins are from

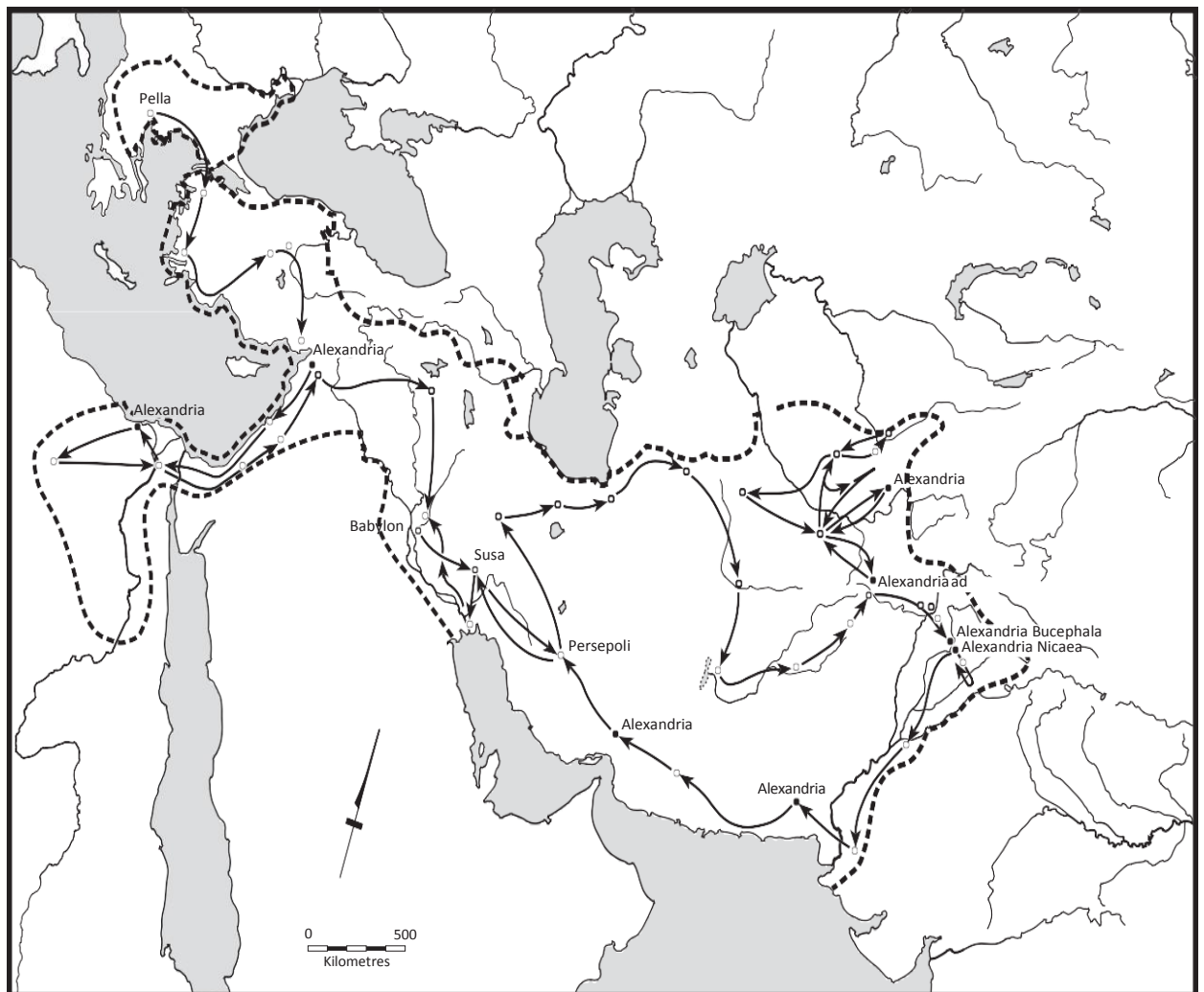
Menander where we can find some special one with the eight spoke wheel, it could be recognize as the dharma wheel or cakravatin's wheel.

The last chapter is kind of reflection essay about social-economical conditions. In my opinion is quit important to consider this aspects if one would like to prove the conversion of the Greeks. Greek rule created free political environment and buddhist doctrine brought ideological support for business. Form that point of view there could work a symbiosis between them and beneficial for both of them.

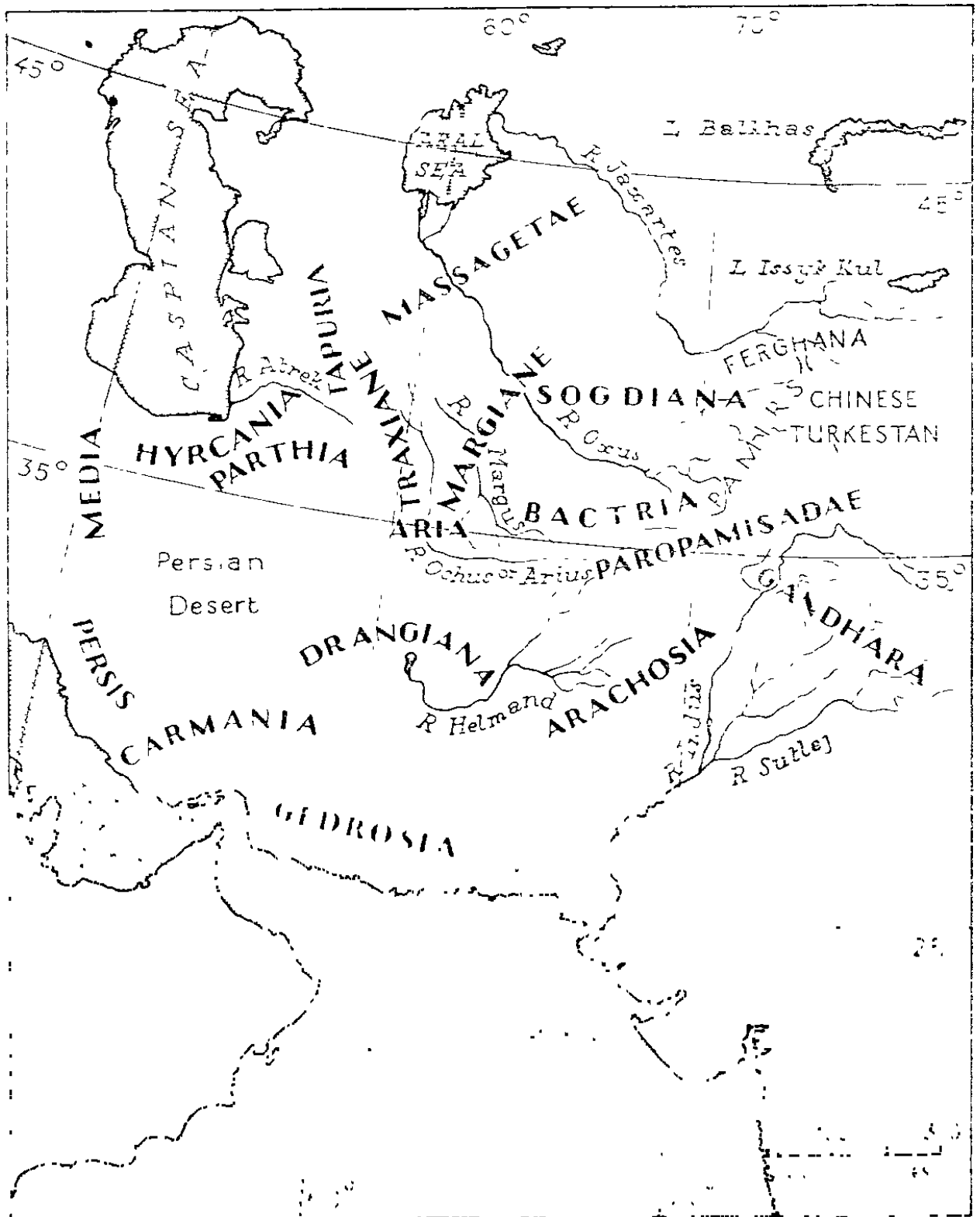
In conclusion, there are sources alking about meeting Greeks and Buddhism and we even can prove the conversions. I agree with Goodenough's definition of culture and the question appears if Greek person accpets buddhism, will be still Greek? I think, and we can see it at rock inscription in caves, no. They become Indians. As Narrain wrote „*They came, they saw but India won.*“

APPENDICES

I. Trasa výpravy Alexandra Makedonského a hranice jeho říše

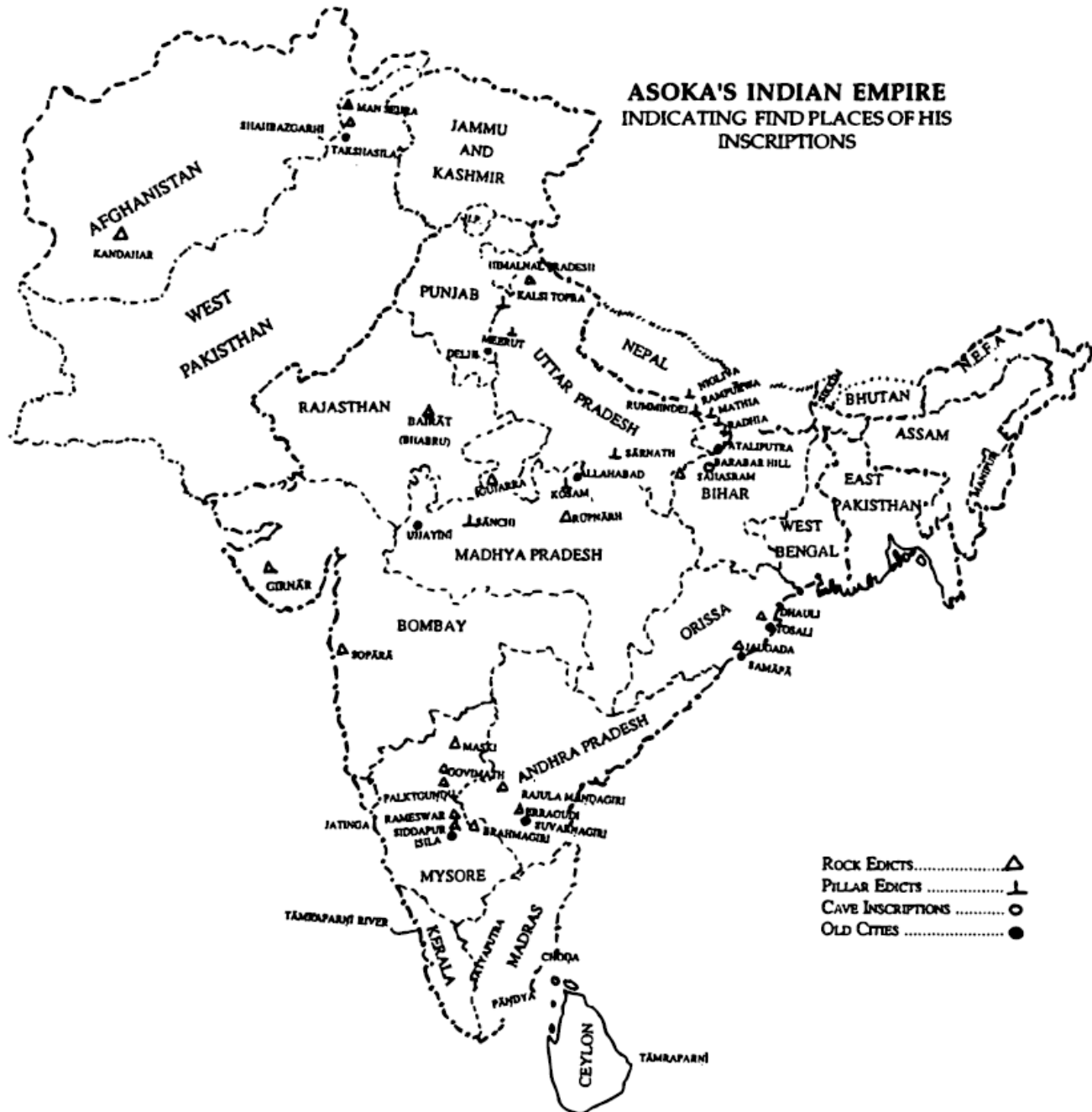

II. Mapa Baktrie a přiléhajícího území

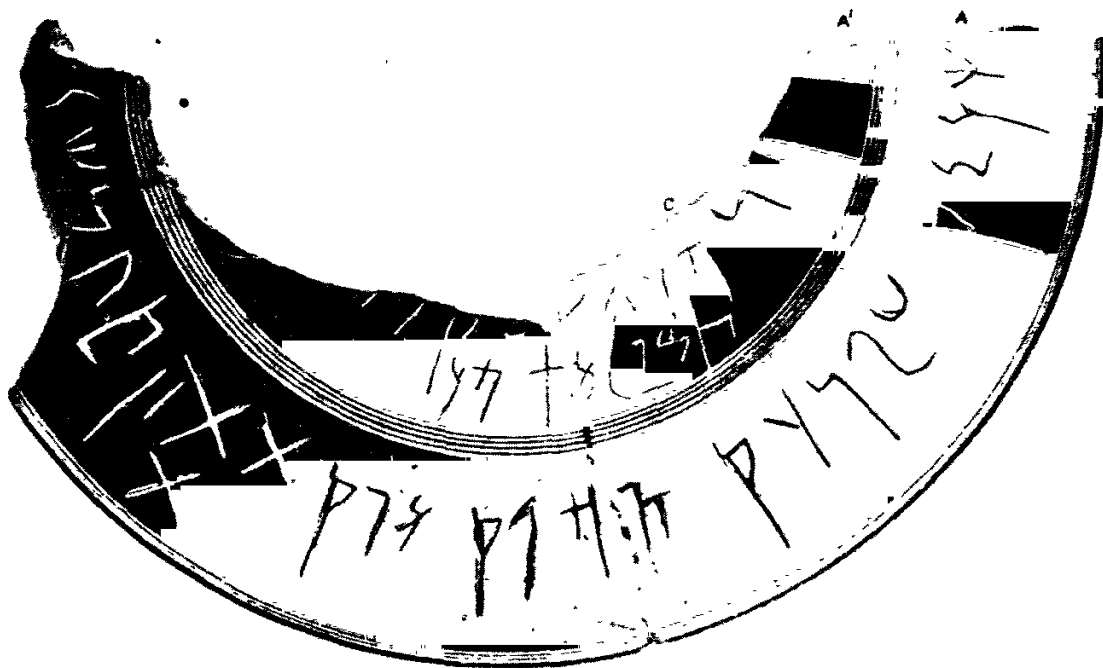

I. BACTRIA AND THE SURROUNDING REGIONS

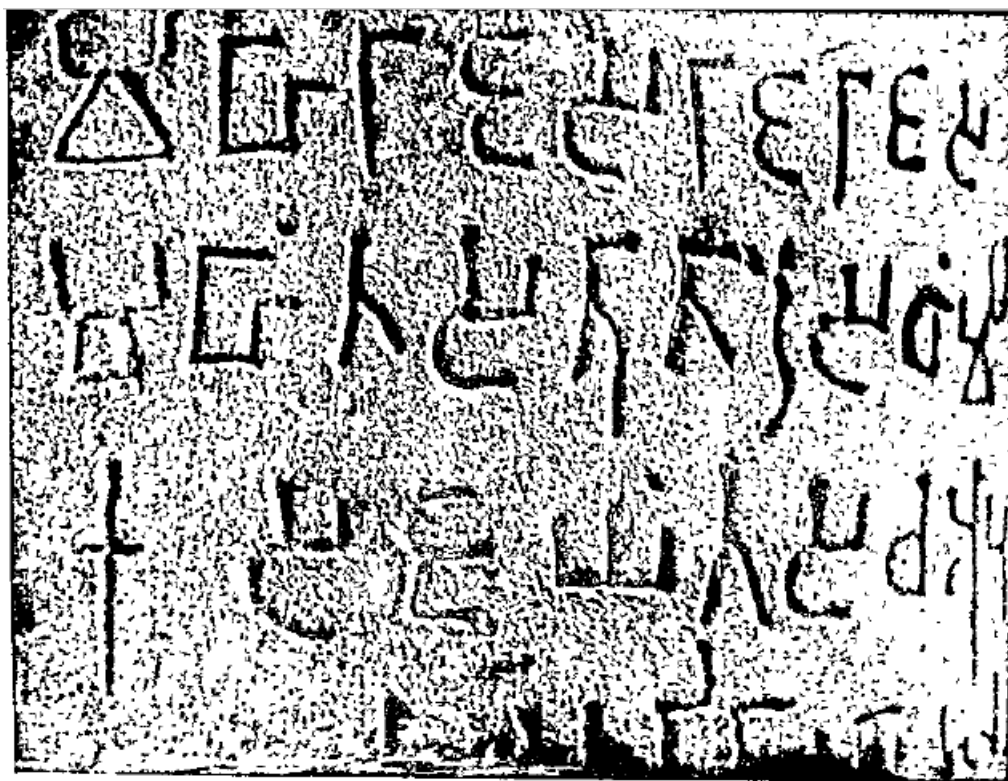
III. Mapa Ašókovy říše s vyznačenými místy ediktů

IV. Šperkovnice z pokladu Bahaur

V. Nápis z Reh

VI. Dedikační nápis Theodora

MERIDARKII

VII. Héliodórův sloup

VIII. Nápis z Karle č. VII

IX. Nápis z Karle č. X

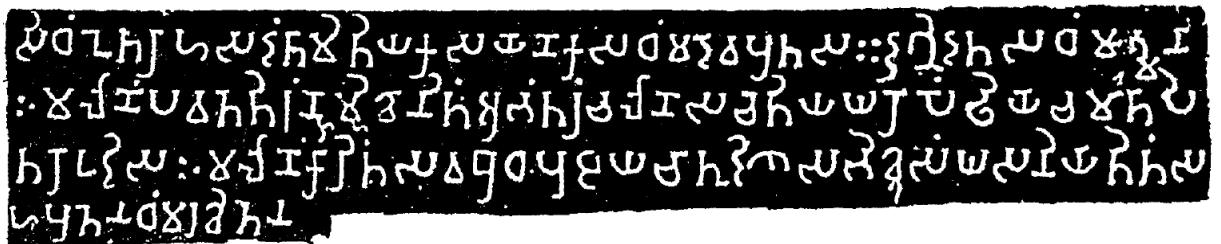
Δ 4 F T E
Δ 8 U Δ I E

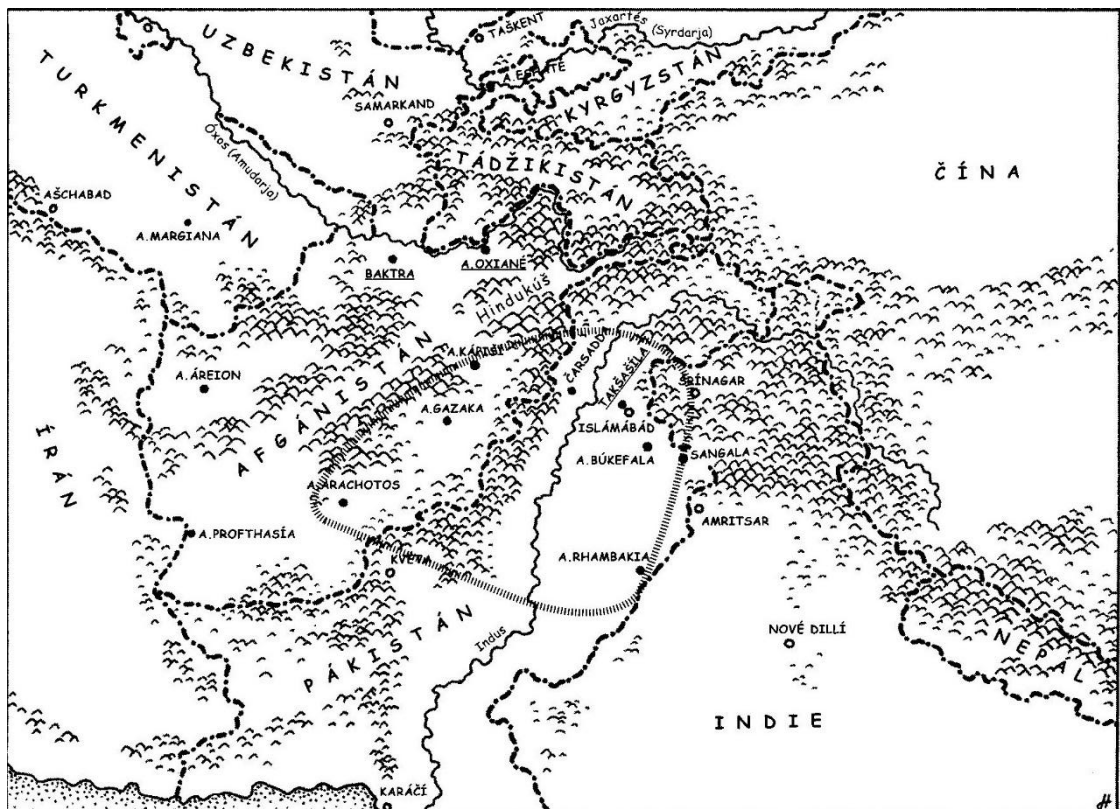
X. Nápis z Junnar č. XVI

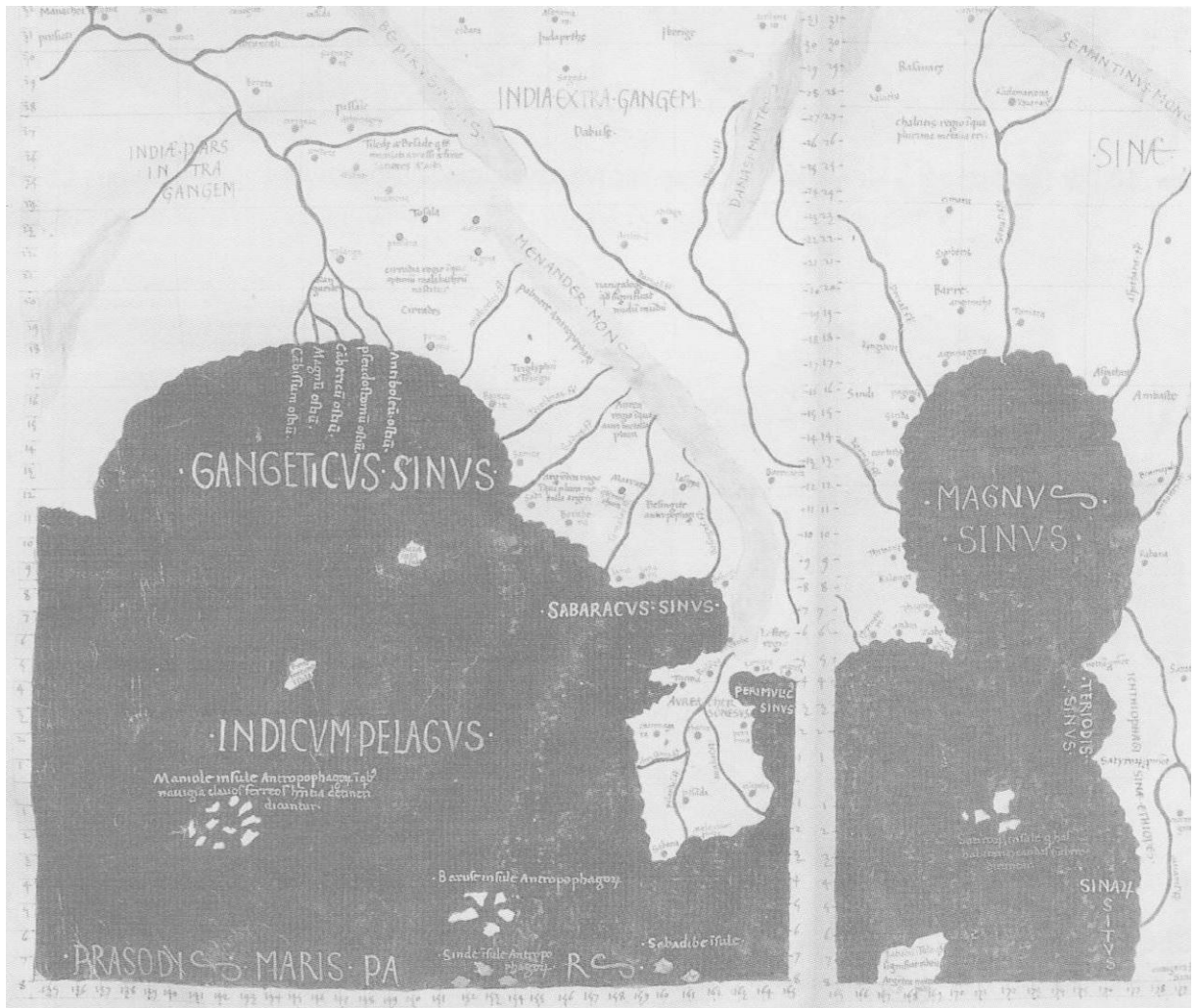
XI. Nápis z Nasik č. XIX

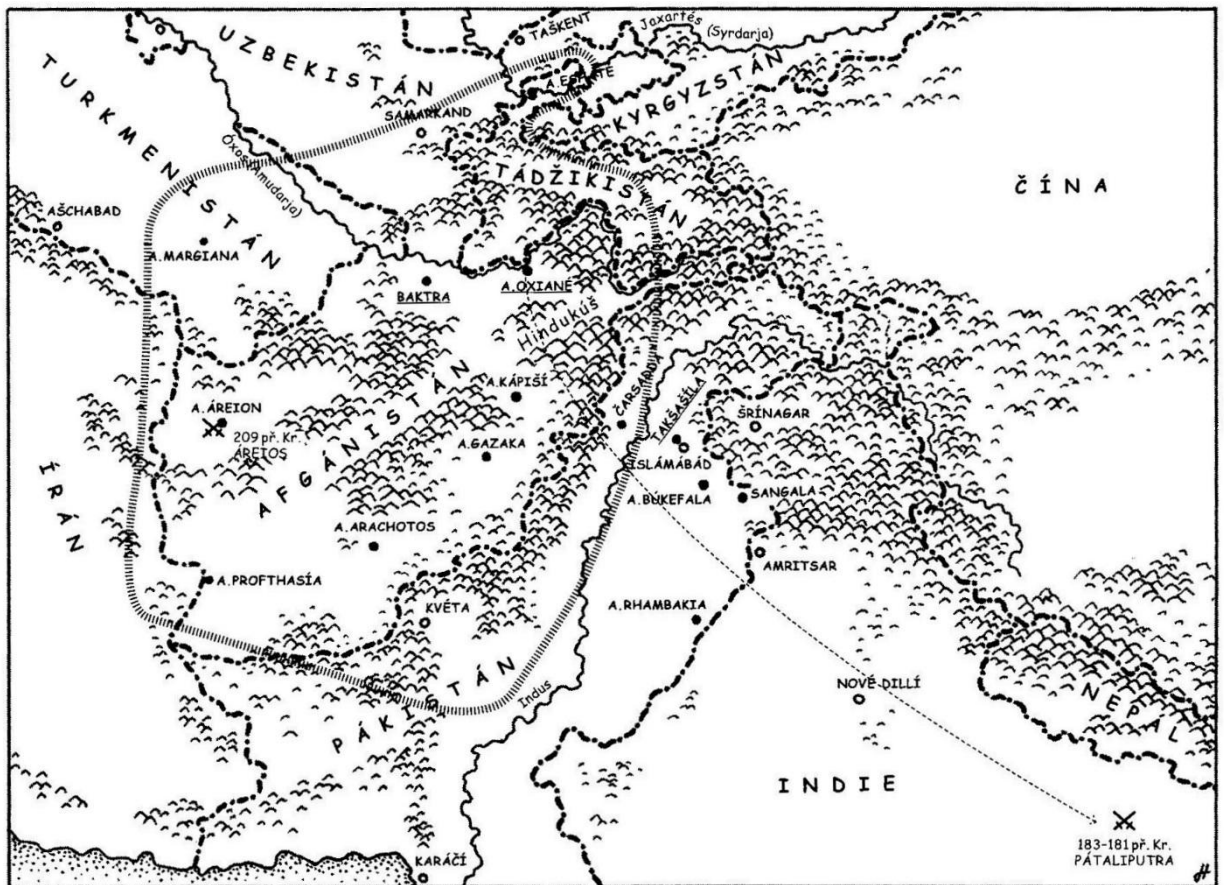
XII. Přibližná oblast působení Menandrovy moci

XIII. Středověké rekonstrukce Ptolemaiovy mapy světa s Menandrovými horami

XIV. Mapa předpokládaného rozsahu moci Démétria I.

XV. Tetrachma Démétria I.

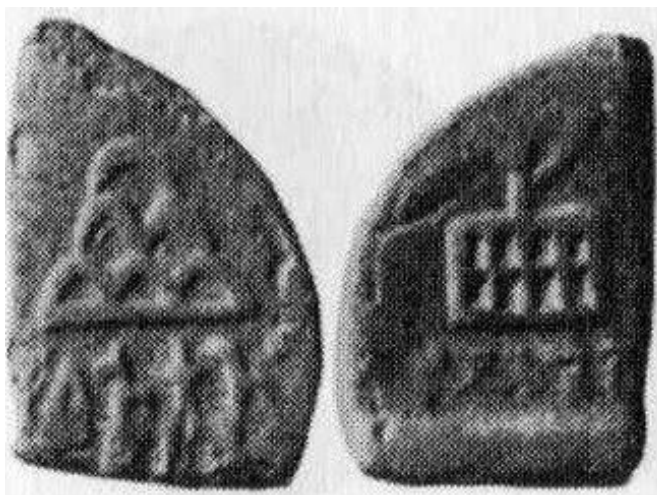
XVI. Trichalkon Démétria I.

XVII. Drachma Agathokla

XVIII. Dichalkon Agathokla

XIX. Agathoklova karšápana

XX. Drachma Apollodota I.

XXI. Menandrův chalkon

XXII. Hemichalkon Menandra

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

ARRIÁNOS: *Tažení Alexandra Velikého*. Přel. Bělský, J. Praha 1972.

ARRIÁNOS (HERCHER, Rudolf – EBERHARD, Alfred eds.): *Indica*. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0531%3Achapter%3D1%3Asection%3D1> [cit. 24.11.2017] (řečtina)

ARRIÁNOS (ROOS, A. G. Ed.): *Anabasis*. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0530%3Abook%3D1%3Achapter%3Dpr%3Asection%3D1> [cit. 24.11.2017] (řečtina)

BHADANTÁCARIYA, BUDDHAGHOSA: *Visuddhimagga. The Path of Purification. Fourth Edition*. Přel. Bhikku Ñānamoli, Colombo 2010. Dostupné online: <http://what-buddha-said.net/library/pdfs/PathofPurification2011.pdf>. [cit. 24.11.2017] (angličtina)

CICERO, M.T. (FALCONER, A. W. ed.): *De divinatione*. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0042>. [cit. 24.11.2017] (latina)

DIÓGENES LAERTIUS (HICKS, R. D. ED.): *Lives of Eminent Philosophers*.

Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0257%3Abook%3D9%3Achapter%3D11> [cit. 15.4.2018] (řečtina)

DIÓN CHRYSOSTOMOS: *Περί Ομηρου*. Přel. Dostupné online:

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dio_Chrysostom/home.html. [cit. 9.4.2018] (řečtina)

EUSEBIUS HIERONYMUS: *Adversus Iovianum*. Dostupné online:

http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0347-0420,_Hieronymus,_Adversus_Iovinianum_Libri_Duo,_MLT.pdf [cit. 10.5.2018] (latina)

FILOSTRATOS: *The Life of Apollonius of Tyana*. Přel. Conybeare, J. C. London 1912.
Dostupné online: <https://archive.org/stream/lifeofapollonius01phil#page/136/mode/2up>
[cit. 24.11.2017] (řečtina / angličtina)

HÉRODOTOS: *The Histories*. Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0125%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D0> [cit. 24.11.2017] (řečtina)

LÚKIANOS: *Šlehy a úsměvy*. Přel. Varel, L. Praha 1969.

KLÉMÉNS Z ALEXANDRIE: *Stromata*. Dostupné online:
http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Clement%20of%20Alexandria_PG%2008-09/Stromata.pdf. [cit. 24.11.2017] (řečtina)

MARCIS IUNIANUS IUSTINUS: *Historiarum Philippicarum libri XLIV*. Dostupné online:
<http://www.thelatinlibrary.com/justin/15.html> [cit. 25.11.2017] (latina)

Otázky Milindovy. Přel. Miltner, Vladimír. Praha 1988.

PLINIUS SECUNDUS GAIUS: *Naturalis Historia*. Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0138%3Abook%3D6%3Achapter%3D26>. [cit. 24.11.2017] (latina)

PLÚTARCHOS (PERRIN, B. ed.): *Alexander*. Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plut.+Alex.+62.4&fromdoc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0129>. [cit. 24.11.2017] (řečtina)

PLÚTARCHOS (BERNARDAKIS, N. G. ed.): *De Alexandri magni fortuna aut virtute*.
Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0230%3As-tephpage%3D328c> [cit. 15.4.2018] (řečtina)

PLÚTARCHOS (BERNARDAKIS, N. G. ed.): *Praecepta gerendae reipublicae*.
Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0332%3As-tephpage%3D821d> [cit. 15.4.2018] (řečtina)

POLYBIOS: *Historiai*. Dostupné online:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0233%3Abook%3D11%3Achapter%3D34%3Asection%3D5>. [cit. 5.12.2017] (řečtina)

PTOLEMAIOS, K. (NOBBE, C. F. A. ed.): *Claudii Ptolemaei Geografia*. Lipsko 1845.
Dostupné online: <https://archive.org/details/clauidiptolemaei02ptol> [cit. 15.4.2018]

STRABÓN: *Geography*. Dostupné online:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0197%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D1> [cit. 24.11.2017] (řečtina).

TĀRĀNĀTHA: *History of Buddhism in India*. Přel. Lama Chimpa, Alaka Chattapadhyaya, Debiprasad Chattopadhyaya. Delhi 1990.

The Dīpavamsa: An Ancient Buddhist Historical Record. Přel. a ed. Olbdenberg, H. Edinburgh 1879. Dostupné online:
<https://archive.org/details/dpavasaanancien00oldegoog> [cit. 25.4.2018] (angličtina)

The Mahāvamsa or The Great Chronicle of Ceylon. Přel. Geiger, Wilhelm. London 1912.

The Milindapañho, being Dialogues between King Milinda and the Buddhist Sage Nāgasena. The Pāli Text. Ed. Trenckner, V. London 1880.

The Questions of King Milinda. Přel. Davids, T. W. Rhys. Oxford 1890.

The Debate of King Milinda. Přel. Bhikkhu Pesala. Penang 2001.

ENCYKLOPEDIÉ

BUSWELL, R. E. Jr (ed.): *Encyklopedia of Buddhism*. New York 2004.

IRONS, A. E.: *Encyklopedia of Buddhism*. New York 2008.

SVOBODA, Ludvík (ed.): *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha 1974.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

AGARWAL, M. K.: *The Vedic Core of Human History: And Truth will bet he Savior*. Bloomington 2013.

AMBEDKAR, B. R.: *Dr. Babasaheb Ambedkar Writing and Speeches*. Mumbai 2007.

ANTONOVA, K. A. – BONGARD-LEVIN, G. M. – KOTOVSKIJ, G. G.: *Dějiny Indie: stručný přehled*. Praha 1980.

- ATTWOOD, Jayarava: *Possible Iranian Origins for the Śākyas and Aspects of Buddhism*. Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies, 3, 2012, s. 47-69.
- BANERJEE, Gauranganath: *India as Known to the Ancient World*. Charleston 2009.
- BASHAM, Arthur Llewellyn: *Asoka and Buddhism – A Reexamination*. In: Journal of the International Association of Buddhist Studies 5, 1, 1982, s. 131-143.
- BEHRENDT, K. – BRANCACCIO, P.: *Gandharan Buddhism: Archeology, Art, and Texts*. Washington 2011.
- BOSWORTH, A. B.: *The Historical Setting of Megasthenes' Indica*. Classical Philology, vol. 91, 1996, no. 2, s. 113-127.
- BRANCACCIO, P. – BEHRENDT, K.(eds.): *Gandhāran Buddhism. Archaeology, Art, Texts*. Vancouver 2006.
- BRAUDEL, Fernand: *On History*. Chicago 1980.
- BUMBACHER, S. P. – HEIRMAN, A. (eds.): *The Spread of Buddhism*. Leiden, Boston 2007.
- BURGESS, J.: *Archaeological Survey of Western India. Vol. IV*. London 1883.
- CALLIERI, P. – FILIGENZI, A. – STACUL, G.: *Excavation at Bīr-koṭ-ghwaṇḍai, Swāt: 1987*. Pakistan Archeology, 25, 1990, s. 162-192.
- CASTRO, Angelo Andrea Di – HOPE, A. Colin: *Cultural interaction in Afghanistan, c. 300 BCE to 300 CE*. Clayton 2005.
- DAVIDS, T. W. Rhys: *Buddhist India*. London 1911.
- DAWSON, H. Christopher: *The dynamics of world history*. Wilmington 2002
- DIKSHITAR, V. R. R.: *The Mauryan Polity*. Madras 1953.
- FALK, Harry: *Hariśyena-lekhapañcāśikā. Fifty Selected Papers on Indian Epigraphy and Chronology*. Bremen 2013.
- FOUCHER, Alfred: *A propos de la conversion au bouddhisme indo-grec Ménandre*. Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres, 43, 1943, s. 259-296.

FUSSMAN, Gérard: *Numismatic and Epigraphic Evidence for the Chronology of Early Gandharan Art*. Investigating Indian Art, Berlin 1987, s. 67-88.

FUSSMAN, Gérard: *Upāykausālya, l'implantation du Bouddhisme au Gandharā*. In: FUMIMASA, Fukui – FUSSMAN, Gérard (eds.): *Bouddhisme et cultures locales*. Paris 1994, s. 17-51.

GARBINI, G.: *A Bilingual Graeco-Aramaic Edict by Asoka: The First Greek Inscription Discovered in Afghanistan*. Roma 1964.

GEERTZ, Clifford: *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Praha 2000.

GUILLAUME, O.: *Graeco-Bactrian and Indian Coins from Afghanistan*. New York 1981.

HALKIAS, T. Georgios: *The Self-Immolation of Kalanos and other Luminous Encounters Among Greeks and Indian Buddhists in the Hellenistic World*. Journal of the Oxford Centre for Buddhist Studies, vol. 8, 2015, s. 163-186.

HALKIAS, T. Georgios: *When the Greeks converted the Buddha: Asymmetrical transfers of knowledge in Indo-Greek cultures*. In: WICK, Peter – RABENS, Voleker: *Religions and Trade. Religious Formation, Transformation and Cross-Cultural Exchange between East and West*. Leiden, Boston 2014, s. 65-117.

HAMMOND, N.G.L.: *Sources for Alexander the Great*. Cambridge 1993.

HAMMOND, N. G. L.: *The Speeches in Arrian's Indica and Anabasis*. The Classical Quarterly, vol. 49, 1999, no. 1, s. 238–253.

HEITZMAN, James: *Early Buddhism, Trade and Empire*. In: KENNEDY, A. R. K. – POSSEHL, L. G. (eds.): *Studies in the Archeology and Palaeoanthropology of South Asia*. New Delhi, Bombay, Calcutta 1984, s. 121-137.

HUMBACH, Helmut: *Two Inscriptions in Graeco-Bactrian Cursive Script from Afghanistan*. East and West, 17, 1967, s. 25-26.

HUNTIGTON, P. Samuel: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řád*. Praha 2001.

HINÜBER, Oskar von: *A Handbook of Pāli Literature*. Berlin, New York 1996.

HOLT, Frank: *Alexander the Great and Bactria*. Leiden, Brill 1995.

- CHOWDHURY, Chipamong: *The King and the Philosopher: Historical and Textual Analysis of the Milinda-Pañha*. Buddhist Himalaya. Vol. XI., Combined Issue 2001-2007, s. 67-75.
- INGLE, Devendra Samadha: *The Role of Buddhism in Ancient Indo-Roman trade (200BC-200AD)*. Český časopis historický, r. 109, 2011, č. 2, s. 218 – 234.
- KARTTUNEN, Klaus: *Yonas and Yavanas in Indian Literature*. Helsinki 2015.
- KONOW, S.: *Corpus Inscriptionum Indicarum. Vol. II, pt. I. Kharoṣṭhī Inscriptions with the exception of those of Aśoka*. Calcutta 1929.
- KYSUČAN, Lubor: *Oni a my: dvanáct neodbytných otázek mezi antikou a postmodernou*. Brno 2010.
- LAEUCHLI, S. C.: *Yavana Inscriptions of Western India*. Journal of the Asiatic Society of Bengal, 56-59, 1986, s. 207-221.
- LAUFER, Berthold: *Origin of the Word Shaman*. American Anthropologist, New Series, vol. 19, 1917, no. 3, s. 361-371.
- LERICHE, Pierre: *Bactria, Land of a Thousand Cities*. In: CRIBB, Joe – HERRMANN, Georgina: *After Alexander: Central Asia before Islam*. Oxford 2007, s. 121-153.
- LERNER, A. J. – SIMS-WILLIAMS, N.: *Seals, Sealings and Tokens from Bactria to Gandhara (4th to 8th century CE)*. Wien 2011.
- LERNER, J. D.: *The Greek Inscription of Aśoka*. In: SINITSYN, A. A. – KHOLOD, M.: *KOINON ΔΩPON. Studies and Essays in Honour of Valery P. Nikonorov on the Occasion of His Sixtieth Birthday presented by His Friends and Colleagues*. St. Petersburg 2013, s. 188-197.
- MARSHALL, John: *Taxila (An illustrated Account of Archeological Excavation)*. 3 Volumes. Cambridge 1951.
- MASSON, Vadim Michajlovič – DANI, Ahmad Hasan (eds.): *History of civilizations of Central Asia*. Paris 1992.
- MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*. Praha 2010.

- MAŠEK, Michal: *Odras vzniku samostatného řecko-baktrijského království v mincovnictví*. In: GROSSMANNOVÁ, D. – KREJČÍK, T. – ŠTEFAN, J. (eds.): *Peníze v proměnách času VI. Mincovníctví, peněžní vztahy a medailérství za válek od antiky až po Vídeňský kongres*. Ostrava 2007, s. 9–37.
- MCCRINDLE, J. W.: *Ancient India as Described by Megasthenes and Arrian*. Translated and edited by J.W. McCrindle. Calcutta & Bombay 1877. Dostupné online: <https://archive.org/details/AncientIndiaAsDescribedByMegasthenesAndArrianByMcCrindleJ.W> [cit. 24.11.2017]
- MCCRINDLE, W. John: *The Invasion of India by Alexander the Great*. Karachi 1992.
- MOOKERJI, Radhakumud: *Chandragupta Maurya and his Times*. Delhi 1966.
- NARAIN, A. K.: *Alexander and India*. Greece & Rome, vol. 12, 1965, no. 2, s. 155-165.
- NARAIN, A.K.: *On Some Greek Inscription from Afghanistan*. Napoli 1987.
- NARAIN, A. K. (ed.): *Studies in Pali and Buddhism. A memorial Volume in Honor of Bhikkhu Jagdish Kashyap*. Delhi 2006.
- NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*. Oxford 1957.
- NINAN, M. M.: *The Development of Hinduism*. S. 1., s. 358. Dostupné online: <https://books.google.cz/books?id=-8RTZcJg9awC&printsec=frontcover&dq=The+Development+of+Hinduism&hl=cs&sa=X&ved=0CB8Q6AEwAGoVChMI363QwbmfxwIVQtkCh0NpgFY#v=onepage&q=The%20Development%20of%20Hinduism&f=false>. [cit. 24.11.2017]
- NYDAHL, Ole: *Jak se věci mají. Současný úvod do Buddhova učení*. 2. vydání. Brno 2009.
- NYDAHL, Ole: *Moje cesta k lamům*. 2. vydání. Brno 2005.
- RAWLINSON, G. H.: *Bactria. The History of a Forgotten Empire*. London 1912.
- ROSSI, C. de: *Iscrizioni dello estremo oriente greco*. Bonn 2004.
- ROSTOVTZEFF, Michael: *Die Hellenistische Welt. Gesellschaft un Wirtschaft*. Band I. Stuttgart 1955.
- SALATORE, B. A.: *India's Diplomatic Relations with the West*. Bombay 1958.

- SALISBURY, E. E.: *Memoir on the History of Buddhism*. Journal of the American Oriental Society, vol. 1, No. 2, 1844, s. 79-135.
- SALOMON, Richard: *Indian Epigraphy. A Guide to the Study of Inscriptions in Sanskrit, Prakrit, and the other Indo-Aryan Languages*. New York, Oxford 1998.
- SAMAD, Rafi-us: *The Grandeur of Gandhara. The Ancient Buddhist Civilization of the Swat, Peshawar, Kabul and Indus Valleys*. New York 2011.
- SEN, A. – CHATTERJI, S. K.: *Asoka's Edicts*. Calcutta 1956.
- SENART, E.: *The Inscriptions in the Caves at Karle*. In: HULTZSCH, Eugen (ed.): *Epigraphia Indica and Record of the Archeological Survey of India. Vol. VII. – 1902-1903*. New Delhi 1981, s. 47-116.
- SENEVIRATNA, Anuradha (ed.): *King Aśoka and Buddhism Historical and Literary Studies*. Kandy 1994.
- SETH, C. H.: *Śaśigupta and Candragupta*. Indian Historical Quarterly, 13.2, 1937, s. 361-362.
- SHARMA, G. R.: *Reh Inscription of Menander and the Indo-Greek Invasion of the Gangā Valley*. Allahabad 1980.
- SCHRADER, Otto: *Two Unexplained Names in the Milindapañha*. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, no. 4, 1939, s. 606-608.
- SINGH, A. K.: *The Economy of Hellene Afghanistan*. Yavanika, no. 9, 1999, s. 86-110.
- SIVALI, thero B. B. S.: *Emperor Kaniska's Contribution to Buddhism*. Buddhist Himalaya, vol. XI., Combined Issue 2001–2007, s. 86-88.
- STANČO, Ladislav: *Greek Gods in the East. Hellenistiv Iconographic Schemes in Central Asia*. Praha 2012.
- STEIN, M. Aurel: *On Alexander's Track to the Indus. Personal Narrative of Explorations on the North-West Frontier of India Carried Ou tunder the Orders of H. M. Indian Government*. London 1929.
- STEIN, Otto: *Greaco-Indian Notes*. Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London, vol. 7, 1933, no. 1, s. 55-68.
- STEIN, Otto: *Megasthenes und Kaulaliya*. Wien 1921.

- STEELE, R. B.: *The Method of Arrian in the Anabasis*. Classical Philology, vol. 14, 1919, no. 2, s. 147-157.
- STONEMAN, Richard: *The Brahmins in the Alexandr Historians and the Alexander Romance*. The Journal of Hellenic Studies, vol. 115, 1995, s. 99-114.
- STRONG, G. J.: *The Legend of King Aśoka. A Study and Translation of Aśokāvadāna*. Delhi 1989.
- TARN, W. W.: *The Greeks in Bactria and India*. Cambridge 2010.
- THAPAR, Romila: *Aśoka and Buddhism*. Past & Present, 1960, no. 18, s. 43-51.
- THAPAR, Romila: *Aśoka and the Decline of the Mauryas*. New Delhi 1961.
- THAPAR, Romila: *The Penguin History of Early Indie from the origins to AD 1300*. Delhi 2002.
- TOYNBEE, Arnold: *Lidstvo a matka Země. Vyprávění o dějinách světa*. Praha 2001.
- VATS, Madho Sarup: *Unpublished Votive Inscriptions in the Chaitya Cave at Karle*. In: SASTRI, B. H. Krishna – SASTRI, Hirananda: *Epigraphia Indica and Record of the Archaeological Survey of India. Vol. XVIII. 1925-1926*. New Delhi 1983, s. 325-330.
- VOGELSANG, W.: *Dějiny Afghánistánu*. Praha 2010
- WADDELL, L. A.: *The Buddhism of Tibet or Lamaism, with its mystic Cults, Symbolism and Mythology, and in its Relation to Indian Buddhism*. Cambridge 1895.
- WARMINGTON, E. H.: *The Commerce between the Roman Empire and India*. Cambridge 1928.
- WELLS, H. G.: *A Short History of the World*. London 1922.
- ZBAVITEL, Dušan: *Otazníky starověké Indie*. Praha 1997.
- ZBAVITEL, Dušan: *Starověká Indie*. Praha 1985.

SEZNAM POUŽITÝCH PŘÍLOH

I. Trasa výpravy Alexandra Makedonského a hranice jeho říše

In: CASTRO, Angelo Andrea Di – HOPE, A. Colin: *Cultural interaction in Afghanistan, c. 300 BCE to 300 CE*. Clayton 2005, s. 3.

II. Mapa Baktrie a přiléhajícího území

In: NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*. Oxford 1957, pl. VII.

III. Mapa Ašókovy říše s vyznačenými místy ediktů

In: SENEVIRATNA, Anuradha (ed.): *King Aśoka and Buddhism Historical and Literary Studies*. Kandy 1994, s. 235.

IV. Šperkownice z pokladu Bahaur

In: NARAIN, A. K.: *The Indo-Greeks*. Oxford 1957, pl. VI.

V. Nápis z Reh

In: SHARMA, G. R.: *Reh Inscription of Menander and the Indo-Greek Invasion of the Gangā Valley*. Allahabad 1980, pl. VII.

VI. Dedikační nápis Theodora

In: KONOW, S.: *Corpus Inscriptionum Indicarum. Vol. II, pt. I. Kharoṣṭhī Inscriptions with the exception of those of Aśoka*. Calcutta 1929, s. 5.

VII. Héliodórovův sloup

In: SALOMON, Richard: *Indian Epigraphy. A Guide to the Study of Inscriptions in Sanskrit, Prakrit, and the other Indo-Aryan Languages*. New York, Oxford 1998, s. 265.

VIII. Nápis z Karle č. VII

In: BURGESS, J.: *Archaeological Survey of Western India. Vol. IV*. London 1983, pl. XLVII.

IX. Nápis z Karle č. X

In: BURGESS, J.: *Archaeological Survey of Western India. Vol. IV*. London 1983, pl. XLVII.

X. Nápis z Junnar č. XVI

In: BURGESS, J.: *Archaeological Survey of Western India. Vol. IV*. London 1983, pl. L.

XI. Nápis z Nasik č. XIX

In: BURGESS, J.: *Archaeological Survey of Western India. Vol. IV.* London 1983, pl. LV.

XII. Přibližná oblast působení Menandrový moci

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 151.

XIII. Středověká rekonstrukce Ptolemaiovy mapy světa s Menandrovými horami

The British Library Harley MS 7182 In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, barevná příloha s. 5.

XIV. Mapa přibližného rozsahu moci Démétria I.

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 100.

XV. Tetradrachma Démétria I.

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 196.

XVI. Trichalkon Démétria I.

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 198.

XVII. Drachma Agathokla

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 205.

XVIII. Dichalkon Agathokla

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 206.

XIX. Agathoklova karšápana

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 205.

XX. Drachma Apollodota I.

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, s. 214.

XXI. Menandrův chalkon

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí.* Praha 2010, barevná příloha s. 16.

XXII. Hemichalkon Menandra

In: MAŠEK, Michal: *Encyklopedie řecko-baktrijských panovníků z pohledu jejich mincí*. Praha 2010, s. 242.